

מִדֶּבֶר אֲשֶׁר יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת

תורת ה'מזומנים'

נכתב עפ"י הכוונת
הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א
בשיעוריו

4-8-5 מהו?

שיטת לימוד חכירת
ה'מזומנים' של "חדוותא"
מאת הרב מנדל מושקוביץ שליט"א
ראש מתיבתא דחדוותא בארה"ב

בְּאֵהָלִי צִדִּיקִים אֶפְגִּים, הַהוֹגִים בְּיַקְרָה מִפְּנִינִים...
כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה 'מְזוּמָּנִים' (יזרות שבת זכור)

ירחא תליתאי, חודש דמתן תורה,
שנת תורה ש'בעל פיה האיר לפ"ק

תוכן העניינים

דברי פתיחה ומבוא

מאת הרב
חיים אברהם יאמניק שליט"א ט

"תורת המזומנים"

עפ"י שיעורי הרב
רא"ש אולבסקי שליט"א יט

מזומנים עפ"י 8-5-4

מאת הרב
מנדל מושקוביץ שליט"א סט

ניצוצי אורה

מגדולי הדורות פג

להערות והארות
ולכל מדה שקשור לחוברת:
ישראל קלויזנר
1-929-2148078
ברוקלין נ.י.

לשליחת פקס:
(לציין עבור "תורת המזומנים")
1-718-2983324

פְּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת

מהדורא זו של

"תורת המזומנים"

נתרם לעילוי נשמת

הרה"ח ר' יוסף ירמיהו ז"ל

בן הרה"ח ר' שמשון הי"ד יאלאס

נלב"ע ביום ז' אלול תשמ"ט לפ"ק

וזוגתו האשה החשובה מרת מאנצא יאלאס ע"ה

בת הרה"ח ר' יוסף שטיין ז"ל

נלב"ע ביום כ"ט טבת תשפ"ה לפ"ק

ת.ג.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנם

הרה"ח ר' שמשון יאלאס שליט"א

לזכרון עולם

אביה הרה"ח ר' יוסף ב"ר יצחק ישראל ז"ל

מחסידי ויזניץ

נלב"ע בי"א טבת תרצ"ה ומנו"כ בבורשא שברומניה

אמה האשה הח' שרה טובא הי"ד

בת ר' אלטר שמעיה אשר זעליג פיינטוך ז"ל

וילדיה רחל פערל, אייזיק צבי ושיינא לאה הי"ד

שנעקה"ש ביום כ"ח אייר תש"ד

אחיה הב' יעקב אריה ז"ל

נלב"ע מרעב בימי הזעם בשנות הת"ש

דודתה מרת מינדל לאה הי"ד בת ר' יצחק ישראל ז"ל

נעקה"ש ביום ו' סיון - א' דשבועות תש"ד

לזכרון עולם בהיכל ה'

לזכר ולעילוי נשמת

נפש נקי וצדיק

אשר הגה בתורה באף וביסורים,

מקושר לאלנא דחיי

הרה"ח ר' ישראל זללה"ה

בן יבדלחט"א ר' אליעזר שליט"א ביום

נלב"ע ביום ו' ניסן תשע"ט לפ"ק

ולע"נ זוג'

האשה החשובה

מרת חיה מרים ע"ה

בת יבדלחט"א ר' יצחק מתתיהו שליט"א

נלב"ע ביום כ"א אב תש"פ לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר ולעילוי נשמת

זקני הרה"ח ר' אלעזר בן הרה"ח ר' יוסף שלמה ז"ל קלויזנר

נלב"ע במוצש"ק כ"ה אייר תש"ע לפ"ק

וזוג' האשה הח' מרת הינדל ע"ה

בת בעל ה'משנה שכיר'

הגה"ק רבי ישכר שלמה טייכטהאל זצוק"ל הי"ד מפישטיאן

נלב"ע בער"פ שבת הגדול תשפ"א לפ"ק

*

זקני הרה"ח ר' יהודה אריה בן הרה"ח ר' פנחס הכהן ז"ל ליברמן

ח' אדר תשנ"ג לפ"ק

וזוג' האשה הח' מרת מירל ע"ה

בת הרה"ח ר' יהודה טרייטל בראנסדורפר ז"ל

*

מוח"ז הגה"ח ר' שמואל יעקב יואל ז"ל

בן הרה"ח ר' מנחם מנדל הי"ד טרויבע

נלב"ע י"א חשון תשס"ט לפ"ק

וזוג' האשה הח' מרת שרה בת רבי דוד הכהן הערצבערג ע"ה

*

מוח"ז הרה"ח ר' צבי ז"ל

בן מו"ה יעקב אליעזר ז"ל ביום

נלב"ע ה' אייר תשנ"ג לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

מכתב עוז מאת

הגאון החסיד רבי אריה צבי רוטנברג שליט"א
 מרא דאתרא דקהל אנ"ש חסידי גור בארה"ב

בס"ד

בא לפני ידידי היקר הרה"ח ר' ישראל קלויזנער שליט"א ובידו בשורה טובה ללומדי התורה חיבור יקר בביאור דרך לימוד התורה בצורה שזוכים לדעת ולזכור ב'מזומנים' וכמובן שאין צורך להרבות בדברים על חשיבות הדבר כפי שמלמדים אותנו שזהו דרך הלימוד הנכונה ומי שלומד בדרך זו ומשמר הלימוד משנה את חייו לבלי הכר ומשפיע על ביתו וכל סובביו.

ובימי ספירת העומר הכנה לקבלת התורה בוודאי זה הזמן להשקיע בלימוד התורה ב'מזומנים' ולהדביק נפשינו באור החיים ונזכה לקבלת התורה בהתחדשות ולקיים רצון צדיק בשלימות.

בברכת התורה

אריה צבי רוטנברג

רב אריה צבי רוטנברג

רב חסידי גור

* בית שמש - ארה"ב *

דבר המו"ל

תבונה שפתי שבח והודיה לנותן התורה הבוחר במשה עבדו ובעבדיו הצדיקים שזִכְּנֵי לקחת חבל בברכת "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת" וכמו שאמרו שכאשר מקרבים אחרים לעסוק בתורה הרי זה בכלל 'ברוך אשר יקים', וביחוד, אלו שפועלים ומסייעים לאחרים ללמוד באופן של 'אשר יקים' שיהי' תלמודם מתקיים בידם בכל עת.

תוכן הדברים שבחוברת זו - טיב מהלך הלימוד והזכרון ב"מזומנים" בהקִנְּת שיעוריו של **הרב אברהם שלמה אולבסקי** - כבר זכינו לפרסם ולהדפיס בעבר בימי השמחה, ימי החתונה שהיה בארה"ב בחודש אלול תשפ"א, ולעת כזאת, בשנת תשפ"ה, כאשר מגיע יום 'יום חִתּוּנֵנו' (שיה"ש ג, יא) 'זה מתן תורה' (תענית כו:) - 'שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו' (רש"י שיה"ש ש) אנו שוב מעלים את הדברים לדפוס בתוספת פנים חדשות, ובצירוף מאמר יקר מאת **הרב מנדל מושקוביץ** מחשובי ראשי מתיבתא דחדוותא בארה"ב המתמקד בעיקר ב"מזומנים" **לפי הכלל של 4-5-8**, ובמָה הוא שונה מכל דרכי הלימוד וידיעת התורה שהיינו רגילים בהם עד כה.

קביעין כן נהוי בהנהיג חבורתא - קובע ברכה לעצמו דברי הפתיחה מאת **הרב חיים אברהם יאמניק** מח"ס 'כי אתה עמד' ועוד, שכתבם במיוחד עבור מהדורא זו.

כאן המקום אכן להביע אות הוקרה, הערכה וברכה בברכת "אשר יקים את דברי התורה הזאת" להני צנתרי דדהבא שליט"א, שמפיהם ומפי כתבם נתהווה חוברת זו להאיר עיני החפצים להיות מאלו החפצים בחיים, ללמוד, לחזור, לדעת ולזכור, ב'מזומנים', למען יעמדו ימים רבים. יתברכו הם בכל הברכות האמורות בתורה.

זכינו, ובדורינו אנו רואים הגילוי הגדול של מהפכת ה'מזומנים' בזכות הצדיקים, וכמו שנאמר בעבר שסיפרו פעם לפני **הרבי מקאצק ז"ל** על א' הצדיקים שפעל הרבה מופתים, אמר הרבי מקאצק כי הוא אינו מתפעל כ"כ ממופתים סתם, **המופת האמיתי הגדול ביותר הוא לעשות מיהודי פשוט - עובד השם**. על ידי לימוד וידיעת התורה - מתעלה כל יהודי, ומתקרב לעבדות ה'.

שח הרה"ק רבי ישכר דב מבעלזא זצוק"ל שבשעה שהוא אומר באקדמות את המילים 'זְכָאין כַּד שְׁמַעְתָּנון שְׂבַח דָּא שִׁירְתָּא, קְבִיעִין בְּנִתְהוּוֹן בְּהִנְהוּ חֲבוּרְתָּא' הוא מעלה את כל אנשי דורו למדרגה עליונה.

לומדי ה'מזומנים' המקושרים ללימוד זו יודעים ומרגישים הזכות שיש להם כשהם זוכים להיות 'קְבִיעִין בְּנִתְהוּוֹן' בלימוד וזכירת וידיעת התורה **'בְּהִנְהוּ חֲבוּרְתָּא'** דייקא המתדבקים לחיי עולם כפי אשר צָוָה לנו משה באתפשטותא שבכל דרא, ובנתיב אשר סללו עבורינו, ואכן זוכים הם לראות את ה'מופת' מול עיניהם, וכמו שאמרו: **לימוד און ידיעת התורה ב'מזומנים' פועל'ט און עס איז משפיע אויפן מענטש, ביז עהר ווערט אן אנדערע מענטש אינגאנצען. דאס טוישט דער גאנצער מענטש און דערהייבט איהם, און דער גאנצער שטוב זיינער ווערט אויך געטוישט, און עס ווערט אן אנדערע שטוב אינגאנצען.** (לימוד וידיעת התורה ב'מזומנים' פועל ומשפיע על האדם, עד שנעשה אדם אחר לגמרי. זה משנה את כל האדם, ומרומם אותו, וגם כל ביתו משתנה ונעשה בית אחר לגמרי).

בנר א' דחנוכה תשפ"ב נאמר על מה שמבקשין **חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה**, כי הנס היה בכח הצדיקים, על ידי כהניך הקדושים, וזהו "זרוע קדשך" הרמז לכח הצדיקים שהם נזונין בזרוע (ברכות יז): בזכות שבידם, וכאשר 'חשוף זרוע קדשך' אזי בכוחם ובשבילם כולם נזונין, גם היותר שפלים וחלשים.

'ברוך אֲשֶׁר יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת' - אנו תפילה שבזכות התורה, ובמיוחד תורת ה'מזומנים' - 'תורה וואס ברענגט חסדים' - יעזור השי"ת שיהי' טוב לכולם בכל העניינים ברוחניות ובגשמיות, ונזכה כבר ל'אור חדש על ציון תאיר' - אור העליון המקווה שגנוז וצפון בציון של מעלה ויתגלו בכח התורה - ואז נזכה כולנו לאור של ציון הגנוז בו מאז במהרה, בביאת גו"צ ומלכינו בראשינו.

המ"ל

א. כפי שנאמר בכינוס נציגי 'מזומנים' בשטיבלך יום א' פרשת חקת תשפ"ב: היהודים שבאו לכאן, באו להרבות תורה, בשטיבלך. הן תורה והן מזומנים. וזאת היא תורה ללמדה, אשר היא תורה שמביאה חסדים, הן לאדם עצמו שעוסק בה, והן בכלל כולו זה מביא חסדים. הנני מברך אותם, שאכן יהיו להם חסדים, אלה העוסקים להרבות תורה בשטיבלך, והיכן שאפשר, שיושעו בכל העניינים שהם צריכים להוושע.

קביעין כן נהוי בהנהו חבורתא

דברי פתיחה ומבוא
מאת הרב חיים אברהם יאמניק שליט"א
מח"ס 'כי אתה עמדי' ועוד
שנכתב במיוחד עבור מהדורא זו

היום ברוך ה' זו כבר לא שאלה אם ללמוד מזומנים, אלא 'כיצד עושים זאת יותר טוב'. אכשר דרא ולכל אחד מאנשי שלומינו יש דפים שהוא לומד ומשנן שוב ושוב. רואים זאת בשבתות הקיץ איך שמדי שבת מתווספים ספסלים בשעות הארוכות של ערב שבת ובשבת אחר הצהריים, שעות רבות המנוצלות לחזרה ושינון. אלא שבד בבד גוברת הדרישה לכל אחד אצל עצמו שהשינון והשימור יהיו באופן הנכון.

יש יהודים יקרים שמשקיעים שעות רבות לשינון, ואעפ"כ שוכחים, וזה אצלם דבר של עגמת נפש ובכל פעם מחדש. לכן דבר בעתו מה טוב החוברת הנפלאה הזו אשר כתובה בשפה השווה לכל נפש המעניקה את הדרך הקצרה והטובה ביותר לשינון באופן הנכון למען יעמוד אצל כל אחד ימים רבים.

חידוש שהקב"ה מחדש שמתגלה ע"י צדיק הדור

[א] צריך לדעת, כי לימוד מזומנים אינו 'עוד צורת לימוד' שיש הלומדים בעיון, בבקיות ויש הלומדים 'מזומנים'. ממש לא, לימוד מזומנים לאנ"ש (למי שיכול) הוא אופן הלימוד האחד של דורינו. חז"ל הלא אומרים (ב"ר מט) 'אין לך יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה' ואמר האמרי אמת זי"ע (פרשת אחרי תרע"ט) שדבר זה מתגלה ע"י צדיק בעולם הזה הלומד תורה לשמה, ומביא ה'אמרי אמת' דוגמא: שרק בראש

חודש ניסן, יום הקמת המשכן, חידש הקב"ה דבר הלכה חדש 'שאף על פי שהאש יורדת מן השמים - מצוה להביא מן ההדיוט', קודם לכן לא היתה הלכה שכזו, ונדב ואביהוא בקרבנם לפני ה' זכו לשמוע הלכה זו עוד לפני משה רבינו 'הורו הלכה לפני רבן', ולכן מיהרו להביא אש זרה, ומה שנענשו, כי היה להם להמתין עד שמשה רבינו ישיג השגה זאת, ותתחדש הלכה 'בתורת משה'. כי כל זמן שהקב"ה לא אמר זאת למשה רבינו, הוה כאילו לא נצטוו, כלומר, נדב ואביהוא השיגו תורת ה' בבית דין של מעלה, אבל כשרוצים להביא זאת לידי קיום כאן בעולם הזה, צריכים דוקא תורת משה, 'תורה צוה לנו משה', בלי משה אין תורה צוה.

תורה צוה לנו משה

והיום (כמובן למי שיכול), זה ה'תורה צוה לנו משה'! ולא צריכים לזה 'אמונה', זה כבר בגדר 'ראיה', רואים שזה הצלת הדור, רואים את השינוי המבורך והבלתי נתפס וטבעי שקורה היום בכל השקבות מנערינו ועד זקנינו, ומאברכי הכוללים ובחורי הישיבות ועד אלו העוסקים לפרנסתם, וכל מילה כתובה בנושא רק תזיק ותפחית ממה שכל אחד בלי יוצא מן הכלל רואה ומתפעל מכך בעצמו. הרבה יותר מכל מה שנצליח לכתוב כאן, חווה כל אחד את המציאות הזו. היום ילדים בחיידר נבחנים על כל מסכת 'עירובין', ובחורי מתיבתות נבחנים גם על 500 דפים ויותר, והם חיים את הלימוד שמחים ומאושרים, רואים אותם בבית המדרש ובשטיבלאך לומדים בכל רגע פנוי עם חיות ושמחה.

ושוב 'כל יתר כנטול דמי', כל כמה שלא נכתוב וכל כמה שנכתוב לא נצליח להביא לכדי ביטוי את מה שקורה באמת. יהודים מבוגרים שלא פתחו ספר, מלבד גליון של ווארטים על הפרשה, לא החזיקו ספר יהודי כל השבוע, נבחנים היום על מסכתות ושולטים בכך שליטה מלאה, רואים אותם אפילו בחזרת הש"ץ פותחים גמרא לראות איזו שורה ששכחו 'וגדולה עבירה לשמה', שלא לדבר על עצירה ברמזור שמנוצל לפתוח לרגע גמרא בכדי לדעת איך להמשיך, או בכדי להיזכר בלשון של רש"י, וזה מעשים שבכל יום, ובכל שטיבל.

כן, זוהי ההלכה שנתחדשה בבית דין של מעלה, כיצד הרצון היום מן השמים שילמדו, כיצד יזכו ל'תורה תבלין' לדורינו העמוס כל כך בחמירות

וענייני רחוב. וממנו ניקח לעבוד את ה', אם מליארדים יצורים רתוקים היום שעות למשהו קטן ביד, וכל רגע פנוי באכילה שינה הליכה ונסיעה מנוצל לשקיעות הזו, אז זה לעומת זה עשה האלקים ונתחדשה הלכה בבית דין של מעלה מה יהיה הזה לעומת זה, מה יביא לשקיעות בתורה באמצע העבודה, ההליכה ברחוב, ובעת ההליכה לישון, וזה לימוד המזמנים, שיש בכוחו (כאשר עושים אותו נכון) לרתק אליו את הלומד והמשנן להיפנות ולהישאב אליו בכל רגע פנוי.

זוכים לסייעתא דשמיא לא רגילה

ב זוכים העקביים בכך לסייעתא דשמיא לא רגילה בהרבה תחומים ועניינים, ובעיקר ברוחניות במלחמת היצר וכמו ששמעו כמה פעמים שזה מביא לשינוי בבתים. ואחד הטעמים לבד מה שזהו ה'תורה תבלין' שבדורנו, יתבאר גם אולי לפי המסופר על רבי חנניה קודיץ ז"ל. ר' חנניה עבר על בשרו את מאורעות השואה, שבעה מדורי גיהנום, ויצא מהם בלא פגע רוחני, רוחו גבהה שבעתים, אמונתו העמיקה והכתה שורשים איתנים. כמה שהיה יותר מרחוק - כך ה' נראה לו...

את אותו יום שבו הגיע לאושויץ, הגדיר: יום שבו עברנו את כל התוכחה ביום אחד... את היומיים אח"כ עברנו בתענית גמורה, 48 שעות מבלי לאכול ולשתות, פשוט לא נתנו לנו מאומה.

ומה עשה אז?

הוא פגש את הבחור יוס'ל זיסקינד, בנו של הדיין מפאבניץ, ואמר לו: נטלו מאתנו את הכל, אין לנו אפשרות לקיים מצוות, לא תפילין ולא שופר, כיצד תשרה אצלנו השכינה? אך הלא מקרא מפורש: ואהבת לרעך כמוך - אני ה', כאשר יהודי מתאחד עם זולתו, שורה אצלו השכינה. הבה נקבל על עצמנו זה בזה, מצות ואהבת לרעך כמוך, ויתקיים בנו סיפא דקרא: אני ה'...

ואכן כאשר נשאלו על ידי הרשעים, מי מהם בעלי כת, היו הרבה שהרימו את ידיהם, הסברא היתה שמי שהוא בעל כת, יזדקקו לכוחותיו, ויהיה לו יותר זכות חיים. אך הם בהשראת השכינה שהיתה אצלם 'אני ה' אמרו זה אל זה, הבה נקוט: שב ואל תעשה, הן להקב"ה אין מעצור

מלהושיענו כאן או שם... ואכן לאחר מעשה התברר שמחשש שבעלי הכח ימרדו, נטלום למקום שמשם לא חזרו, רח"ל (טובים מאורות לאחי הגרמ"א שליט"א).

מזמנים בעגה ובאחדות

ומעתה אין כמו לימוד מזמנים שמאחד את אלו שמזמנים ומשננים יחד, זהו לימוד שאין בו תחרות, יש בו מטרה אחת ויחידה - להצליח לומר את כל המסכת... רואים אנשים מבוגרים שמשננים מסכתות עם בחורים צעירים ממש, ולא רואים בכך מדרגה, בודאי שהם לא רואים בכך 'ענוה', הם פשוט שמחים לעשות עם הצעירים, הם אומרים אחר כך יש גישמאק מיוחד בלימוד שלהם, בסיכום שלהם. והאחדות הענקית הזו מביאה ל'אני ה" לא פלא אפוא הסייעתא דשמיא שהם זוכים".

חשבון הנפש עם החוברת שבידינו

ג] סיפר הגאון ר' שבתי פרנקל שכשרבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל הגיע עם ישיבת מיר מ'שנחא' ל'אמריקה', שהה באמריקה תקופה מאד קצרה ותכף רצה לעזוב לארץ ישראל, וניסה ר' שבתי להניאו מכך שישאר באמריקה וינסה להקים ולקומם את עולם התורה ששם.

ר' חצקל זצ"ל התנגד מאד, ואמר לו על כך ווארט נפלא על סיבת הדבר: הנה כתוב בפרשת ויצא - שאמר יעקב לרחל ולאה 'וַיֵּרָא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לְבָן וְהָיָה אֵינָנו עִמּוֹ כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם', ושאל ר' חצקל זצ"ל, וכי מה שייך להגיד על שיכור שפניו אינם כתמול וכי אתמול או שלשום היה פחות שיכור?

אלא הכונה שכשיעקב בא לבית לבן הרגיש גועל בנפשו, כאשר שיא הקדושה בעולם 'יעקב אבינו' נכנס למקום הטומאה של ע"ז בעולם, והרגיש שאינו יכול להשאר שם, והנה עבר יום-יומיים, ופתאום הנפש כבר התרגלה וכו', אמר יעקב, שפני אביכם אינם כתמול שלשום, הכונה,

א. אגב, שמדברים מאחדות נזכיר וארט נפלא שאמר הגאון רבי מסעוד בן שמעון שליט"א על מה שבפרשת תצוה לא נזכר שמו של משה רבינו ע"ה, ויש בזה כל מיני פירושים, אבל אפשר, שבפרשה הקודמת - תרומה, לא נזכר אף פעם שמו של אהרן הכהן, אז מיד אח"כ אמר משה, עכשיו שמי לא יזכר... שנהיה שנינו שווים, ולא יתמעט כבודו של אהרן....

אצלי, שאצלי זה כבר לא נורא כמו היום הראשון, פניו כבר לא כאלו נוראות, וזה כבר חמור מאד כי זה מראה שהתרגלתי לטומאה במקצת, ואם אשאר עוד כבר לא ארגיש כלל.

אמר ר' חצקל זצ"ל, אני כשבאתי לאמריקה הרגשתי בתחילה ממש גועל נפש! הרגשתי שאיני יכול להישאר כאן ואפילו יום אחד, והנה חלפו כמה ימים ואני מרגיש שזה כבר לא כ"כ נורא, זו הסיבה שאני רוצה לברוח כמה שיותר מהר, אם אני כבר לא נרתע כל כך מהחומריות של אמריקה אז הפשט שאני מתחיל להתרגל לזה! וזה נורא!

ושאלו ר' שבתאי: ולמה אמריקה כל כך גורמת לרב סלידה בנפש? וענה ר' חצקל זצ"ל: כשאני באתי לאמריקה, ראיתי שמנהג האנשים כאן שכשהם קמים בבוקר וכשהם הולכים לישון בלילה, הם שוקלים את עצמם ועושים חשבון לראות האם עלו בקילו או ירדו, איזה לחץ... אם המשקל לא מראה על ירידה רצויה אז רצים מיד לחדר כושר ועושים עוד סיבוב... וככה כל החיים מסביב המשקל... ואנחנו באוירת הישיבות הקדושות, למדנו שכל יום בבוקר ובלילה לומדים חובת הלבבות ועושים חשבון נפש האם קיימנו המצוות כתיקונם או לא. אנו כל בוקר וערב שקלנו את עצמנו במשקל הרוחני...

גם אצלנו הגיע הזמן ליקח את החוברת שבידינו, לעבור עליה ולעשות חשבון הנפש, האם אנו שעוסקים ברוך ה' בדבר הכי חשוב לנו, האם אנו לומדים נכון? האם אנו משננים נכון? משמרים נכון?

הלימוד הזה הלא הוא הבריח התיכון של כל חיינו כאן בעולם הזה, זה לא 'מה זה כבר משנה' איך אני לומד ומשנן, העיקר שאני שולט במסכת ויכול להיבחן עליה, וזה ודאי דבר גדול וחשוב, פעם אפילו את זה לא ידענו, אבל בדבר שהוא עיקר חיינו והצלחתנו כאן בעולם בבחי' 'להיות או לא להיות', לא די בלימוד שהוא 'בערך מה שרוצים מאתנו', 'על דרך', 'בכיוון', ממש לא, רק זה 'לעשות כמו שאומרים או לא לעשות כמו שאומרים', זה מה שרוצים בבית דין של מעלה, או משהו אחר, 'משהו בסגנון'??

על כל אחד בעצם לשאול את עצמו: 'כמה דפים אני יכול ברגע זה לקום ולשנן דף אחרי דף'. אם התשובה היא חיובית ביותר, אז זהו, אתה בדרך הנכונה גם אם אתה משנן בדרך שונה, והחוברת שבידך לא נועדה

עבורך. אבל אם התשובה קצת מכאיבה, אז זהו, אתה כנראה בין אלו שמקצרים הליכים ואומרים 'דער עיקר אגעדאנק', ונשארים חלילה בלי ידיעת 'עמוד ושנה', אמנם יודעים את המסכת, אבל לא יודעים אותה כפי שרוצים בבית דין של מעלה... זה אולי סוג לימוד נוסף שהוא זכה להמציא, אבל לא לגמרי לזה התכוונו... וחבל.

להיות נשאב אליהם בכל רגע פנוי

ד] הגה"צ רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א סיפר סיפור מיוחד על אביו זצ"ל: אני רוצה לספר סיפור נורא מאבי מורי זצ"ל. היה זה בשנים האחרונות לחייו, הוא כבר עבר את גיל תשעים, שנה אחת בפורים הוא היה במקום צדדי, עבר לידו שיכור ודחף אותו, כנראה בלי לשים לב, אבא נפל על הרצפה, ואף אחד לא ראה אותו. הוא שכב שם, ניסה לקום ולא הצליח... החתן שלי בדיוק היה בדרך אליו, ופתאום רואה יהודי מבוגר שרוע על הקרקע. ניגש לעזור ונחרד לגלות שמדובר בסבא, הגאון בעל 'מעדני השולחן'...

זעק החתן בחרדה גדולה: זיידע! מה קרה לכם? למה אתם ככה שוכבים על הרצפה, ואבי מורי ענה לו בפשטות... לא נורא לא נורא! אמרתי משניות בינתיים. נפלתי ולא הצלחתי לקום, אבל זה בסדר גמור, עכשיו אתה תעזור לי לקום, ועד עכשיו פשוט חזרתי משניות בעל פה, הספקתי כבר עשרים פרקי משניות, וכי קלה היא בעיניך?

אתם שומעים מה זה? יהודי בן 90 פלוס, במקום לכעוס על השיכור שדחף אותו בפראות והפיל אותו, במקום לצעוק ולזעוק לעזרה, במקום להתלונן על כאבים, הוא למד משניות, היה לו די נחמד שם על הרצפה, הכל בסדר. אפשר לחזור משניות בעל פה, מה צריך יותר מזה??? זה הרי מוראדיג! זה סיפור שצריכים לא רק לשמוע אותו, אלא להפנים אותו. זו דרך חיים! זה בן אדם שחי עם ההרגשה הזאת שכל פרק משניות הוא אוצר בלום. מבחינתו כל עוד הוא הצליח לעסוק בדברי תורה, זה בכלל לא משנה איך הוא עושה את זה, באיזה אופן הוא מצוי, אם על הכסא בבית המדרש, או שוכב שרוע על הרצפה, הוא אפילו לא מרגיש את הכאבים...

לזה רוצים שנגיע, זה הכיוון, לא להתנחם במה שיודעים לענות שאלות

מכל המסכת, או במה שנמצאים 'בענינים' בכל פעם שמדברים בשטיבל במסכת שלו, זה בודאי גם דבר עצום, אבל לא די בכך, ממש לא, רק הרצון העליון להיות יכול לשנן דף אחרי דף, מי שיכול עשר דפים, שידע כך עשר דפים, ומי שיכול עשרים, שידע כך עשרים, אבל שיהיה לכל אחד דפים שאותם הוא יודע כמו אשרי, ובכל רגע פנוי הוא נשאב אליהם בשמחה, ומשנן וחוזר עליהם...

השמחה שבמזומנים

ה עוד נקודה חשובה: סיפר **הגאון רבי זבולון גרז זצ"ל** ראב"ד רחובות שלמד אצל הסבא בשיבת סלבודקה. הגר"ז סיפר שמדי פעם נכנסו ג' בחורים אצל הסבא כדי להיבחן. והנה, נכנסנו פעם אני וב' חבריי, שאחד מהם היה עילוי.

הסבא מעיף מבט על העילוי וצועק: יש לך פרצוף של גוי... שלשת הבחורים נכנסו להלם, ולא הבינו למה מתכוין הסבא. רבי, עד עכשיו היית בבית המדרש, ומשם הגעתי היישר לכאן אמר הבחור כמתגונן.

אבל הסבא צועק ואומר: מה עשית בבית המדרש? יש לך פרצוף של גוי...

הבחור פרץ בבכי ותיאר את התמדתו בלימוד משעות הבוקר המוקדמות ועד עכשיו, וכך אתמול ושלושם ולפני חודש ושנה... ואמר לסבא שאינו מבין למה יש לו פרצוף של גוי.

אמר לו הסבא: אם הינך לומד ומתמיד כפי שאתה מתאר, מדוע לא רואים את השמחה על פניך? רק גוי איננו שמח, אבל יהודי שלומד תורה איך אפשר שלא לשמוח ולעלוץ!?

ונדמה שזה אחד הדברים החסרים לנו ביותר. יהודים יושבים ולומדים הרבה שעות, ובאמת לומדים ועמלים בעמלה של תורה, אבל כמעט ולא רואים את השמחה על פניהם וחבל, מי ישמח אם לא לומדי תורה? אבל אין ספק שכאשר יהודי ישב וילמד ישנן וישמר כראוי, עד שיהיה יודע מסכת או פרק - דף אחרי דף, הוא ירגיש שמחה, הוא יקום אחרי חזרה כזו אדם אחר לגמרי. יש סיפוק מיוחד השמור לאותן אלה שמדי שבת הם מתיישבים ומתחילים לומר את המסכת, וקמים מהמקום עם 'הדרך עלך'...

וזה היום כבר לא בשמים, בפוך ובלבבך לעשותו, רק לגשת לזה נכון, וכפי שיתבאר כאן בחוברת באר היטב בסיעתא דשמיא.

קביעין' בן נהוי בהנהו חבורתא

[ו] ונסיים בסיפור המורה על חשיבות קביעת עתים לתורה, ובכלל זה, קביעת זמן לשינון ושימור המזומנים: דפיקות רמות נשמעו על דלת בית האבלים. זו היתה שעת בוקר מוקדמת, ובני הבית הופתעו. 'אביך בא אליי בחלום', אמר האיש שבפתח הבית לבנו של הנפטר. לא יכולתי להמתין עוד, ובאתי לכאן מיד...

ר' יעקב-קאפל ברמינקה היה מעמודי התווך של מושב **קוממיות**. הוא נמנה עם ראשי הקהל והיה מאנשי אמונם של רבני המושב, הרב בנימין מנדלזון ובנו ממלא מקומו, הרב מנחם מענדל מנדלזון זצ"ל. ר' יעקב היה בין אלו שיצרו את אופייה המיוחד של הקהילה ביישוב החקלאי בדרום. אחד הדברים שהתייחד בהם, היה שיעור לימוד קבוע בכל בוקר. בשיעור השתתפו עוד שניים מבני המושב, ויחד התמידו שנים רבות להתאסף ללימוד המשותף.

ר' יעקב היה מחנה את אופניו בחצר בית הכנסת. ר' שמחה אויש היה מכבה את הטרקטור החדש והכחול שלו, ור' יוסף פרגר היה יורד מהטרקטור הישן והכתום ששימש אותו. הם היו עוזבים את עבודתם, מרכיבים משקפי קריאה וצוללים למעמקי התורה.

השיעור הקבוע בשעה הזאת היה חריג למדי. בבית המדרש התקיימו שיעורים רבים, וקול התורה החל להישמע כבר בשעה ארבע בבוקר, בשיעור משניות עם פירוש ברטנורא. אחריו התקיימו עוד שיעורי תורה. אבל לאחר מכן יצאו האנשים לעמל יומם, וקול התורה שב להישמע בין כותלי בית המדרש רק לקראת הערב. בשעות הבוקר שקק המושב פעילות כלכלית וחקלאית: המרפאה והצרכניה, המזכירות ומשאית התערובת שיועדה ללולים ולרפתות - פעלו בשעות האלה. חיי החולין במושב רחשו פעילות שיא. רק בשעות אחר הצהריים והערב השתררה גיעה על המושב, והחיים הרוחניים חזרו להתרונון בעוז.

הקביעות ללימוד התורה בשעות הבוקר לא היתה קלה למשתתפים.

הם עבדו קשה לפרנסתם והיו עסוקים עד מעל הראש. ובכל זאת, הקפידו שלושת החברים על קביעותם בלימוד התורה, והתעקשו לקיים את השיעור באמצע הבוקר ובשעה שבית הכנסת היה ריק למדי.

ערב אחד זועזע המושב למשמע הבשורה המצערת. ר' יוסף פרגר נספה על ידי הטרקטור שלו בשעת עבודתו בשדות ביום י"ז באייר תשמ"ח. המושב היה שרוי בהלם. האבל ניכר על פני כולם. ר' יוסף, שעבר את המחנות בסיביר, איש נעים ומסביר פנים, מהאנשים אהובים ביישוב, הלך לבית עולמו. גם ילדי המושב כאבו את לכתו. הוא היה חביב גם עליהם ולא כעס כאשר היו קופצים על העגלה הנגררת אחרי הטרקטור שלו, הננים מקטע נסיעה בחינם וממשב רוח צונן.

המשפחה ישבה שבעה, וזרם המנחמים לא פסק. אך הדפיקות בדלת בשעת בוקר מוקדמת היו חריגות. בנו של ר' יוסף ניגש לדלת וראה מולו את ר' יעקב ברמינקה, חברו של אביו לשיעור הקבוע. הוא עמד בפתח ופניו חיוורות. ר' יעקב היה אדם מאופק, הוא לא פחד מאיש ולא חשש משום דבר. בדרך כלל מיעט בדיבור, וארשת פניו היתה תמיד רצינית ואחראית. הוא לא נטה להתרגש, ובוודאי לא להחוויר.

הבן הזמין אותו להיכנס. ר' יעקב התיישב ואמר בשקט: לפני כמה דקות התעוררתי מחלום. בחלומי ראיתי את אביך ר' יוסף מופיע מולי. זכרתי כי הוא נפטר, ושאלתי אותו מיד: מה אתה עושה כאן? אביך החל לספר לי מה אירע לו בהגיעו לעולם האמת. הוא סיפר כי ניצב לפני דלת, שמעברה השני מצוי חלקו בגן עדן. כל שהיה עליו לעשות הוא לפתוח את הדלת ולהיכנס. אך כשניסה לפתוח את הדלת, נתקל בקושי. מישהו בצד השני מנע ממנו להיכנס...

החלה התגוששות; הוא ניסה בכל כוחו לפתוח את הדלת, בעוד מישהו אחר התאמץ למנוע זאת... אביך הוסיף וסיפר: גייסתי את כל כוחותיי בנסיון לגבור על הכוח שעמד מולי, ולא הרפיתי. לבסוף הצלחתי לפתוח את הדלת ולהיכנס לנחלתי בגן עדן. כשנכנסתי, נאמר לי כי התעקשותי לפתוח את הדלת עלתה בהצלחה רק בגלל התעקשותי לשמור על הקביעות בלימוד התורה בכל מצב - מידה כנגד מידה. ואביך סיים: ר'

יעקב, ידידי ורעי, באתי אליך לספר לך זאת, כדי שתמשיכו שניכם לשמור על קביעות העיתים לתורה.

את הסיפור הזה סיפר ר' יעקב לבנו של הנפטר ר' יוסף ז"ל. ר' יעקב לא היה בעל חלומות, ובוודאי לא היה בעל דמיונות. הוא הוסיף לשמור על הקביעות עד יומו האחרון, באדר תשע"ו (גליון בית יוסף), ואף אנו נלמד מכך לייסד לעצמנו קביעות זמן עיקש ועקבי לשינון חזרה ושימור ובאופן הנכון - **'קביעין כן נהוי בהנהו חבורתא'!!!**

פתיחה

כולם מדברים על 'מזומנים'.

אבל נשאלת השאלה שכל אחד שואל את עצמו: מה זה 'מזומנים', ומה זה קשור אלי.

ב'חוברת' שלפניכם תגלו ש'כן'. זה קשור אלי.

לא משנה אם אתה יהודי שעובד לפרנסה וקובע עתים לתורה ורוצה לטעום קצת את הטעם של ידיעת התורה, או אם אתה אברך שלומד בכלל, או בחור בישיבה שעומד בהספקים ורוצה גם להגיע להשגות ודרגות בידיעת התורה. זה קשור לכל אחד, וכל אחד יכול. וכדברי הנביא בישיעה (נד, יג) 'וכל בניך לימודי ה'".

א. שח הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א:

סיפר לי יהודי בבית המדרש בירושלים שעכשיו בחורף כשנהיה התעוררות בנושא, הוא התחיל ללמוד מסכתא מזומנים, והוא קיבל כזו דביקות וכוה חשק ללמוד שאפילו תוך כדי הנסיעה ברכב כשהוא עוצר ברמזור אדום או בפקק תנועה עולה לו בראש הסיכום של הלימוד, והוא לא האמין שזה קורה לו שעולה לו בראש הלימוד שלמד היום.

כמו"כ בעיר קרית-גת נפתח לפני כשנתיים כולל ערב לבעלי בתים שעמלים לפרנסתם כל היום (בכל מיני גילאים), משבע עד תשע בערב וכנסים לעזרת נשים של איזה שטיבל ומניחים בחוץ את הפלאפונים ולומדים. חלקם לומדים הלכה וחלקם גמרא. הייתי שם כמה פעמים ודיברתי שם איך ללמוד ולסכם.

לפני זמן קצר מתקשר אלי אחד האברכים (שבמשך היום הוא עובד כמלמד) ומספר לי דבר נורא שלא האמנתי ואני חושב שגם הוא בעצמו לא האמין.

הוא מספר שאחרי שהייתי שם ולמדו מסכת 'עבודה זרה', מאז ועד היום הוא חוזר כל שבת אחצה על כל מסכת ע"ז בעל פה. גם כשהוא ב'קריה' וגם כשהוא מגיע 'נסיעה' לירושלים הוא מוצא לעצמו פינה צדדית שיוכל ללמוד בריכוז, והוא חוזר על כל מסכת ע"ז,

יום אחד מתקשר אלי יהודי מהבית מדרש בירושלים והוא אומר לי שבזכותי נולד לו 'ילד חדש'. יש לו בן אברך בערד, אברך טוב שאף פעם לא הגיע להצלחות גדולות בלימוד, ואני הייתי שם ב'כולל' והוא קיבל כזה 'בולמוס' של תורה ובמשך השבוע חזר יותר מ'שלושים' פעמים את מה שלמדו באותו שבוע בכלל, בדרך הביתה, בהלוך, בחזור, בדרך לשטיבל בבוקר ובערב. פשוט האברך התעלה טפחיים מעל הקרקע.

ומי מדבר כבר על בחורים ואברכים בני עליה שהלכו בשיטה הזו וכבר אווזים היום

זה קשור לכל אחד.

כל אחד יכול לזכור ולדעת בבהירות לאורך זמן ברמה גבוהה את הלימוד שלמד, בהבנה ברורה וחזקה גם יחד.

ב'חוברת' שלפניכם נגלה לא רק שזה שייך לכולם, אלא בעיקר

בדרגות גבוהות מאד בידיעת התורה בחיבור לתורה, יש כאלה שחוזרים כל חדש חודשיים על כל מה שהם למדו על כל מה שהם יודעים.

הגדול שבהם אוחז כבר קרוב לאלף ושלוש מאות דפים שחזר על זה כל חודש חודשיים, ולא על חשבון סדרי הכולל לפנה"צ ואחה"צ אלא בבוקר ובערב בשישי ושבת בזמנים הפנויים.

ישנם כאלו שיש להם שש מאות דף, תשע מאות דף, מבהיל על הרעיון, הם בעצמם לא מאמינים לאלו דרגות הם מגיעים, הם רואים את הגמרא לפני העינים כאילו שהם למדו עכשיו את הגמרא, והחידוש הגדול הוא שהם בכלל לא מתגאים בזה, זה נראה להם דבר פשוט שכל מי שיעשה מה שהם עושים גם יגיע לזה, וזה לא כזה דבר רחוק.

צריך רק להתמקד בדברים הנכונים וכל אחד מגיע לזה, זה לא כזה דבר גדול, הם מעידים על עצמם שיש להם התרוממות רוח וחיות חדשה חיים חדשים שהם קבלו בלימוד, ומי מדבר בתקופה האחרונה (= ימי הקורונה) שאברכים היו כל היום בבית, וכמה אברכים אמרו לי שהחזיקו מעמד רק בזכות זה שידעו כמה מסכתות בעל פה.

עוד סיפור לי אברך שהוא ישב בבית ולקח את הטלפון ובעשר שעות חזר על כל מסכת חולין עם חבר שגר בעיר אחרת. הוא לא ראה כלום הוא הסתגר בחדר והסתכל על הרצפה וחזר על כל מסכת חולין.

לא מדובר פה בשינוי עצום ממה שלמדו פעם, לומדים כמו שלמדו פעם, אלא מדובר פה על 'התמקדות', להתמקד בדברים הנכונים שהדברים האלו יביאו אותנו לזכור ולהגיע לבהירות, עם קצת עקביות וקצת רצינות מגיעים אי"ה להצלחה גדולה בתורה.

אני נזכר בעוד סיפור:

מוצאי יו"ט ראשון של סוכות השנה הייתי באמצע סעודה ומתקשר אלי יהודי מאשדוד שמחתן ילדים. הוא עובר בדברים קשים יש לו שתי פרויקטים שכל הזמן הוא צריך להיות עסוק עם זה, ועם כל זה לפני שנה הוא התחיל ללמוד בשיטת המזמנים, והוא אומר שהוא קיבל חיות חדשה בלימוד בגיל ארבעים, הוא כבר יודע את כל מסכת סוכה ורוב מסכת יומא וכל יום שיש הוא חוזר עם השותף שלו על זה. כל ערב הם לומדים וביום שיש חוזרים 'מזמנים' ובכל חודש גומרים מסכת סוכה והיום כנראה גם כל מסכת יומא, הוא מתקשר אלי במוצאי יו"ט ראשון ומספר לי שבילי יום טוב הוא עמד בסוכה ועשה קידוש ואמר 'שהחיינו' ולישב בסוכה' הוא כיוון גם על מסכת סוכה שהיום הוא התחיל והיום הוא גמר.

ערב סוכות יום קצר עם כל הטרדות של ערב יום טוב, הוא חזר עם השותף את כל מסכת סוכה!

זה לא יאומן. והוא אומר לי שהוא למד כל השנים מסכת סוכה, אבל מאז שהתחיל ללמוד בצורה הזו הוא רואה בהירות חדשה, כל רש"י זורח לו.

ננסה בעזהש״ת להסביר כשלחן ערוך איך ולמה יכול כל אחד להגיע לזה, על מה צריך לשים דגש ועל מה פחות,

נגיש את הכלים ואת האפשרות איך לעבוד בדרך הנכונה, ולסלול דרך ישרה שיבור לו האדם שיוכל באופן הכי קל והכי נעים להגיע לידיעה הנכונה והבהירות הנכונה לדעת ולזכור את הלימוד, וכך נוכל אכן להגיע לסיכום טוב ולזכור את הגמרא באופן נפלא, ובעיקר נגיע לסיפוק וטעם בלימוד, חשק והנאה שיהיה לנו כבר בלימוד הראשון ולא רק בסיכום. הלימוד עצמו יהפך לחוויה, החזרות יהיו מלאים חיות וירוממו אותנו לדרגות גבוהות.

המציאות היא שאלו שהלכו בשיטה הזו הגיעו לפסגות חדשות שלא חשבו שיוכלו להגיע לזה, גם בהבנה גם בבהירות וגם בהתרוממות בלימוד התורה.

בתחילה נעלה סקירה כללית על שיטת לימוד ה'מזומנים', ואחר כך נבאר דבר דבר בנפרד כל נושא עם כל הפרטים שכל אחד יכול להבין ולעשות למעשה להגיע לידיעת הלימוד.

מעלת הלימוד ב'מזומנים'

כל אחד יודע שכשהכל מסודר ומאורגן בראש הרבה יותר קל לזכור, כמו ארון אם הדברים מונחים מסודר אפשר בקלות למצוא, אבל אם הכל מבולגן קשה למצוא מה שמחפשים שם.

המטרה שלנו הוא שנגיע למצב שהגמרא תהיה לנו מסודרת ומאורגנת בראש וממילא נוכל בקלות לזכור ולמצוא כל דבר שנרצה בגמרא, לכן עושים סיכום, ולא רק סיכום, אלא מנסים לעשות 'סיכום קצר' שבנוי בצורה קלה ויהיה קל לזכור.

כשעושים את זה, דבר ראשון, מגיעים לבהירות בגמרא כי זה מסודר, וזה לבד כבר מביא הרבה חשק ללימוד².

דבר נוסף. כשיש הרבה פרטים קשה לזכור, אבל כשמסדרים את זה בצורה שיש רק פרטים בודדים ונושאים בודדים אז יותר קל לזכור.

דבר שלישי, במצב כזה שיש לנו הדפים ב'מזמנים' יותר קל ונעים לחזור על זה, כי זה קצר וזה זורם ונוסע.

שלוש שלבים עיקריים

ב'מזמנים' יש שלוש שלבים עיקריים:

שלב א' - שלב ה'סיכום'. שלב ב' - שלב ה'עיכול'. שלב ג' - שלב ה'שימור'.

ונסביר:

שלב הסיכום

אתה בונה 'סיכום' של הסוגיא במילים ובשפה שלך³, כל אחד לפי הרמה שלו לפי סיגנונו. אין בזה 'כזה ראה וקדש', אבל בע"ה ניתן 'קו' ו'דרך' איך שכל אחד יוכל למצוא את הסגנון והרמה שלו איך לבנות סיכום. אבל העיקר והצד השווה של ה'סיכום' הוא שלא להשאיר את הגמרא באופן של 'מהלכים' כמו שזה כתוב בגמרא (=קושיא, תירוץ הו"א, פירכא על הו"א, דחייה על הפירכא, ועוד דיוק מברייתא ואחרי זה עוד פירכא).

ב. בגמרא עצמה יש הרי הו"א ומסקנות ודברים שמגיעים בדרך אגב, וכשעושים סדר כל דבר על מקומו מגיעים לבהירות נפלאה, וזה נותן הרבה חשק.

ג. בצורה שאתה היית רוצה להוציא ולהגיד אם אתה היית כותב את הגמרא.

איך עושים את זה?

לא בשמים היא.

ישנם כאלו שכשישמעו מיד יקלטו וזה יהפוך בקלות לחלק הטבעי בלימוד שלהם, ואצל אחרים זה יקח קצת זמן, אבל ההרגל נעשה טבעי.

אחרי כמה פעמים שיתרגלו ללמוד בצורה כזו מגיעים לזה. יגעת ומצאת.

שלב ה'עיכול'

אחרי שמוצאים את שלב ה'סיכום', פורחים לשלב השני - שלב ה'עיכול', שיכנס לנו בעצמות.

המטרה של ה'עיכול' הוא שזה ישאר לנו בראש לפי האופן שסיכמנו את זה.

כמו שסידרתי את זה בראש, כך אני רוצה לזכור את זה.

להגיע לזה אפשר רק אם חוזרים על זה בסמיכות ללימוד, כמה שיותר קרוב ללימוד באותו יום, או לפחות באותו שבוע כמה פעמים כדי שנוכל לזכור.

שלב ה'שימור'

השלב השלישי זה שלב השימור.

המטרה בזה הוא כדי שנוכל לזכור לתמיד.

איך? ע"י שחוזרים תמיד לפני שמתחילים לשכוח.

רק כשאני חוזר עוד לפני שיש אפילו ה"א שהתחלתי לשכוח, אז עוד קל לחזור, ואז עוד 'געשמאק' לחזור, ואז עוד באמת שייך לחזור, וכך אני יוכל לזכור את הנלמד לאורך זמן.

שלב הראשון של הסיכום

בשעת הלימוד הראשוני צריכים ללמוד רגיל כמו שלמדנו עד היום. המטרה זה ה'סיכום' אחרי הלימוד. לא להשאיר את הגמרא במהלכים 'שקלא וטריא' אלא לעשות מסקנות, דינים, אופנים.

'כותרת' של הסוגיא

- ננסה להגיע לציר המרכזי של הסוגיא ל'כותרת' של הסוגיא שעל זה מסתובב כל הסוגיא.^ד

אם זה פרט שקשור לסוגיא אז נכניס את זה לסיכום של הסוגיא, ואם זה לא קשור וזה רק יכביד אם אני אכניס את זה לסוגיא (כי זה עובר לנושאים אחרים) אז נסדר את זה בנפרד בנושא נפרד.^ה

שלב השני - שלב העיכול

יש להחדיר את הסיכום לעצמות. אחרי שכבר ברורים ב'סיכום' וזה מאיר לנו, ואנחנו מרוצים מזה, וכך אנחנו רוצים לזכור את זה לכל החיים, אז נחזור על זה מיד עוד באותו היום ארבע חמש פעמים או באותו שבוע לפחות פעם ביום. כל זה דוקא כשאנחנו

ד. לא תמיד זה כל כך ברור, לפעמים זה מוסתר בתוך המהלך של הגמרא. בדרך כלל כשעושים סקירה מהירה על כל הסוגיא אפשר למצוא את ה'ציר המרכזי' של הסוגיא, כשאני רואה את כל הסוגיא מתחילה ועד סוף אני יכול למצוא מה ה'ציר המרכזי', למה רוצים להגיע פה בסוגיא.

ה. אם נשאל מה ה'נושא' פה, ומה יצא מהנושא, מה נשאר למסקנא, ומה עוד היה לי פה, כי יש הרבה פרטים שלא כתובים ב'מסקנא', לפעמים זה קשור ל'סוגיא' ואז אני אכניס את זה ל'סיכום' של הסוגיא, ואם זה לא קשור וזה רק יכביד אם אני אכניס את זה לסוגיא (כי זה עובר לנושאים אחרים) אז אני יסדר את זה בנושא נפרד, כמו 'אשכול יוחסיק', יש 'כותרת ראשית' והרבה 'פרטים' יוצאים מזה ואחד קשור בשני, וכשאני זוכר את ההתחלה זה מזכיר לי את השאר. לכל 'נושא' יש קבוצה נפרדת וכך יותר קל לזכור. זה נקרא 'לבנות' סיכום. להלן ניתן דוגמאות מכמה סוגי גמרות, מה עושים ואיך, וכמו"כ מה עושים עם האגדות, ובאיזה שלב עושים את זה.

זוכרים את זה טוב מהגמרא ולא צריכים לחזור על זה, שאז החזרה
הזו מחדירה את הגמרא עמוק עמוק לזכרון.¹

השלב השלישי שלב השימור

ה'סוד' הוא לחזור כשעוד זוכרים לפני שמתחילים לשכוח אז
נתפוס את זה בשתי ידים ונחזור על זה כשאנחנו עוד זוכרים טוב,
ולא נמתין אחרי שנשכח.²

ראשית כל יש להשתדל ללמוד מתוך שמחה וזה מביא שלימוד
ה'מזומנים' יעמוד לימים רבים.³

1. כי חזרה שאני חוזר כשאני כבר צריך לחזור זה מחבר את הגמרא למקום שזה היה מקודם,
אבל חזרה שאני חוזר כשאני עוד יודע וחוזר טוב ועל אף שאני לא צריך לחזור על זה אני
חוזר על זה, חזרה כזה מחדיר את הגמרא עמוק בזיכרון. להלן נאריך לבאר למה זה כך,
ומתי צריך לעשות את זה, ואיך כדאי לעשות את זה.

2. הגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל רבה הנערץ של יהדות ספרד היה גאון אדיר והיה לו זיכרון
נדיר והיה גם מתמיד עצום. (הגר"ש וואזנר העיד עליו שהוא יודע יותר טוב ממנו את התשובות שלו
ב'שבט הלוי'. פעם כשאמר לו פסק, אמר לו הרב עובדיה אתה בעצמך כתבת אחרת ב'שבט הלוי' בסימן פלוגי)
היה לו זיכרון אדיר.

סיפר אחד מנכדיו שפעם הזכירו איזה גמרא וחיפשו את הגמרא, והוא אמר מיד את המקור
ומה כתוב שם, אמר אחד הנכדים: 'לסבא' יש מוח צילומי שרואה את הגמרא פעם אחת
וזוכר לתמיד. הרב עובדיה לא היה ניחא ליה ממה שנכדו אמר והגיב: כך אתה מדבר?, לי
יש מוח צילומי? חזרתי על זה שלוש מאות פעמים ולכן אני זוכר.

ומה האמת? האמת היא שהיה לו מוח צילומי, מה שהוא ראה פעם אחת הוא לא שכח
כל החיים, ולכן היה לו אפשרות לחזור כל כך הרבה.

ולכן אחרי שיהיה לנו את הסיכום ברור בראש ונזכור אותו טוב, אז נהיה כמו הרב עובדיה.
רק ההבדל הוא שהוא הגיע לזה אחרי פעם אחת, ואנחנו אחרי כמה פעמים או אפילו אחרי
עשר פעמים, אבל אחרי שהגענו לזה ואנחנו זוכרים את זה כמו שאנחנו רוצים לזכור אז
אנחנו כמו הרב עובדיה, ונוכל לחזור על זה שלוש מאות פעמים, ויהיה לנו 'געשמאק'
לחזור על זה.

3. כך זכינו ונמסר לנו מקופ"ע ע"י מורינו רבי שלמה צבי שליט"א בכינוס חיזוק וידעית התורה
בארה"ב (שהתקיימה ביום א' במדבר, כ"ז אייר תשפ"א) וכה נאמר בתוך הדברים: לערנען, חזרן
קענען און געדענקען, יעדער איינער כפי יכלתו, און מתוך שמחה, למען יעמדו ימים רבים.

צויין ללשון קדשו של השפת אמת (סוכות תרל"ד) שכתב: "וע"י התשוקה והשמחה להתדבק
בתורה נשאר א"כ דביקות מעסק התורה". וה'אבני נזר' בהקדמתו לס' אגלי טל כתב: "כי

הגורם הכי חזק אצל האדם שיוכל לזכור היא ההתעניינות, החשיבות והתשומת לב שאני נותן לדבר^ט.

גם אחד שנולד עם זכרון חלש יכול לזכור, כי אם התורה אומרת הַשְׁמֵר לָךְ וְשָׁמַר נִפְשֶׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ (דברים ד, ט), חייב להיות שזה תלוי ביד האדם, וכל אחד יכול, אלא הזכרון תלוי בכמה מרבה האדם בעצמו את החשק וההתעניינות לתורה כי בזה תלוי הזכירה, וזה תלוי ביד האדם.^א

זה עיקר מצות לימוד תורה להיות שש ושמה ומתענג בלמודו ואז ד"ת נבלעין בדמו ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה^ב.

ט. בביאור הדבר נשא הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א את משלו, וכך אמר:

בא נסגור לרגע את העינים ונדמיין לעצמנו שאנחנו נכנסים לבית המדרש בירושלים בעשרת ימי תשובה לפנה"צ. כל הבית מדרש רותח, כולם לומדים, אין אפילו מקום לשבת. רואים אלפי בחורים ואברכים יושבים ולומדים.

אני מתבונן סביבי ומסתכל, אחר כך אני סוגר שוב את העינים ושואל את עצמי: את מי ראיתי?

אני כמעט לא יכול להגיד שום דבר, לא שמתי לב לשום דבר, העינים ראו אלפי אלפי פרטים ואולי מאות אלפי פרטים, אבל הם לא קלטו כלום.

אבל אם אני נכנס לביהמ"ד ואני מחפש את השותף שלי, אז אני יוכל מיד להגיד אם ראיתי אותו או לא ראיתי אותו.

ולמה?

כי זה היה חשוב לי. זה היה מעניין. לכן זה נכנס לי מיד לזכרון.

אם ישב בבית המדרש אדם עם כובע אדום, אז מיד נשים לב לזה, כי זה בולט, זה שונה, זה מושך תשומת לב, לכן קולטים את זה וזוכרים את זה וזה נכנס לזכרון.

נמצאנו למדים שהתעניינות והחשיבות והתשומת לב שנותנים לדבר, שימת הלב לפרטים, הם הגורמים העיקריים לזכרון, כי מה שרוצים לזכור יכנס למח, כי המח והלב הם חברים הכי טובים, ומה שחשוב ללב את זה זוכר המח, וממה שהלב מתפעל מבין המח שהלב אוהב את זה וממילא הוא מכניס את זה לזכרון. המח מקבל הוראות מהלב מה לאחסן ואיך, ולכן מה שיותר חשוב אצלו הוא יותר מתפעל ממנו וממילא נשמר יותר במח.

י. כי אם זה תלוי בכל אחד איך הוא נולד, (עם זכרון חזק או לא) אז איך התורה יכולה לצוות כזה דבר הרי זה לא תלוי ביד האדם.

א. מסופר על הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל שכל התורה היתה פרוסה מול עיניו, ששאלו אותו פעם איך הוא זוכר כ"כ ברור את כל התורה כולה כאילו למד את זה רק עכשיו, איך הוא הגיע לזה, ענה ר' משה פיינשטיין: אם תראה פיל שעף באויר האם יהיה קשה לזכור את זה לכל החיים? ודאי שלא, הרי חז"ל אמרו במסכת חולין ש'כל מילתא דתמיהה מיזכר ליה אינשי, אצלי - אמר הגר"מ - כל מאמר חז"ל, כל חידוש בתורה הקדושה גורם לי כזו התפעלות כמו גמל הפורח באויר, ולכן לא קשה לי לזכור את זה!

לכן חשוב להדגיש כי בראש ובראשונה יש לגשת ללימוד 'מזומנים' עם כל הלב, לגשת לזה באהבה וברצינות ולתת לזה את כל תשומת הלב ואת כל ההתעניינות, ורק אז זה יכול להשפיע על האדם ולשנות אותו.

ועכשיו לשלב המעשי.

כבר בלימוד הראשוני כשלומדים קטע גמרא (עוד לפני הסיכום) יש לעצור אחרי כל קטע ולהגיד בפה, במילים שלנו, מה אמרה הגמרא כאן. בגמרא עירובין דרשו בפסוק "כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם" (משלי ד, כב) למי שמציאם בפה, בזה שנגיד במילים שלנו את הקטע שלמדנו, בזה אנו נותנים לזה תשומת לב, בזה אנו מחדירים בתוכינו שזה לא סתם 'עוד' ידיעה שנכנסה לראש, אלא אנו נותנים לזה חשיבות, וחוף ממה שזה עוזר להבנה ולבהירות הפשוטה בלימוד, זה גם נותן 'חשיבות' ו'תשומת לב', וזה לבד כבר עוזר ל'זיכרון'.²

שלב סגירת החומר

השלב של הסיכום יכול להיות רק אחרי שהגמרא סגורה ונעולה אצלי, כשהכל ברור והבנתי הכל.³

כמוכן שאיננו מתיימרים להידמות לר"מ פיינשטיין. יש לנו מספיק דברים בעולם שמעניינים אותנו חוץ מתורה. אבל בכל זאת אנחנו יכולים לחזק אצלנו את החשיבות ואת ההתעניינות בדברים שאנחנו לומדים, וכך נוכל בעזרת לזכור יותר.

ב. ואותו דבר נעשה גם בשלב הסיכום, ננסה כמה שיותר שהסיכום יהיה באופן שיהיה לנו גישמאק, שנשמח ונתלהב מזה, שהסיכום יכניס לנו התפעלות בלב כמו שיש לנו איזה חידוש בזה שנהנה מהיופי של בניית הסיכום, כי ההתפעלות הזו בעצמה עוזרת לנו גם לזכרון, ולהלן ניתן א"י את הכלים להגיע לזה.

וכן בשלב השלישי של החזרה, ברור שכמה שיותר נחזור לשמר לתמיד, כמה יותר כוחות שנכניס בכך, יחזור לנו ללב שהדבר חשוב לנו, ושמאד יקר לנו לזכור, והראיה שאני חוזר על זה כל כך הרבה, וממילא נזכור יותר, כי המח רואה מההשקעה בחזרה שללב שלנו זה חשוב.

ידוע האימרה של הרה"ק מבעלז זצ"ל בשם הרבי מלובלין זי"ע שמרגלי בפומיה דרבותינו, שחזרה זה לא רק לא גורמת לזכרון אלא זה 'סגולה' לזכרון, ובדרך אפשר יתכן הפירוש בזה כנ"ל שהזכרון זה לא בגלל שחוזרים אלא שהחזרה מחדירה לנו בעצמות שזה 'חשוב' לנו. וכשהמח רואה שללב זה מאד חשוב, אז ממילא הוא אזכר.

ג. אנחנו צריכים להבין ברור שלכל דבר יש תהליכים, כל תהליך הוא שלב נפרד ואי אפשר לערוב.

אחד מהכללים הראשונים בזכרון הוא, שהמח לא קולט דברים לא סגורים, סוגיא שלמדתי ואני מרגיש בזה שחסר לי עוד בהירות והיא עדיין לא מיושבת טוב על הלב, אין סיכוי לזכור לאורך זמן.⁷ ולכן שלב ה'סיכום' (לסכם ולשמור את הגמרא לתמיד) 'בוא רק אחרי

בביאור הדבר נשא הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א את משלו, וכך אמר: בסופרמרקט ענק מגיעה משאית עם הרבה סחורה. ה'ספק' שמביא את הסחורה הביא סחורה מהרבה מקומות, מהרבה בתי חרושת ועכשיו הוא מביא את הכל לחנות הגדולה. הוא אסף את הסחורה בלי סדר, הוא לקח מסוכן אוכל והכניס למשאית, הוא עבר ליד הפירות והירקות והכניס למשאית, מוצרי חלב הכניס למשאית, ממתקים ועוד מוצרי חלב בלי סדר ובלי תוכנית, הכל מונח מפוזר אחד על השני, וכך הוא מביא את הסחורה לסופרמרקט.

והנה, אם הוא ישאיר את כל הסחורה בחוץ היא תגנב ואולי ירד גשם והיא ירטב. ואם הוא יכניס את הסחורה כמו שהיא בתערובת על המשטחים, הקונים לא יוכלו לקנות כלום כי זה לא מסודר, אחד ירצה לקנות ירקות הוא יפתח את הקופסא של חומרי ניקוי, ואולי אחרי חצי שעה אם הוא לא יתייאש הוא ימצא את מה שהוא רוצה.

בקיצור: אם לא נמייין כל דבר ודבר ולא נסדר כל דבר במקומו לא יהיה שייך לקנות בחנות. מצד שני אם הוא ירצה לזרוז את העניינים ויתחיל למייין תוך כדי שזה נמצא על המשאית כשהוא עדיין מלאה עם הסחורה גם זה יהיה מידי קשה, כי אם למשל הוא יסדר את כל מוצרי החלב לפינה אחת של המשאית, ואחרי זה את הירקות ליד מוצרי החלב, אז הוא כבר כיסה את מוצרי החלב, פתאום הוא ימצא עוד כמה מוצרי חלב אין לו כבר מקום להניח אותם ואז יהיה בלגן גדול, יוצא שגם בשעת העמסת הסחורה לא נכון למייין, לכל דבר יש הזמן שלו. יש את שלב היבוא ויש את שלב האיכוסן על המדפים בחנות.

אותו דבר כשאנחנו לומדים גמרא ואנחנו מבינים קושיא מבינים תירוץ, כל זה עדיין שלב ה'יבוא', אנחנו בתהליך הלמידה, המח קונה סחורה בצורה מפוזרת, המח קונה קושיא, קונה תירוץ, כל דבר בנפרד נכנס למח, אם אני ישאיר את זה כך, אז אף פעם לא אוכל למצוא סחורה כי זה לא ממויין, זה לא מאורגן, כמו שזה מגיע כך זה נכנס למח, ואם לא בדקתי שום דבר לאן הוא שייך, לא בדקתי מה כדאי לשמור ומה לא, וכל דבר איפה לשמור קרוב או רחוק, איך אני ימצא את זה? אז כדי לאחסן את החומר בצורה נכונה במח, יש בראש ובראשונה לארגן ולמייין את הדברים, וזה השלב של ה'סיכום'.

יד. הסיבות לזה הינם משתי סיבות עיקריות:

הסיבה הראשונה כי אם אני לא יסגור את הגמרא יפלו לי פרטים ואני ישכח אותם (כמו א' שרוצה לסחוב על הגב שק לא קשור מלא חפצים, שאז ברור שבדרך יפלו הרבה פריטים).

שנית, כי כבר הזכרנו שהמח והלב ידידים טובים, וכמה שהמח מרגיש שהלב רוצה ככה המח מקבל פקודות והוראות איך לשמור את הדבר ולכמה זמן, ולכן אם בעומק הלב אני מרגיש שזה עוד לא כמו שצריך. אני צריך עוד לחזור על זה, אני צריך עוד להבין את זה, אז המח קולט מיד שאת מה שאני לומד עכשיו הוא לא צריך לשמור, כי המח מבין שעוד יבוא יום ואני יחזור על זה שוב ואז הוא ישמר את זה, ואי אפשר להסביר למח הסברים, כי הוא מרגיש את ההרגשה הפנימית של הלב.

שההבנה היא בשלימות ובדרך כלל זה רק אחרי חזרה שבועית, ואולי רק אחרי חזרה חודשית.^{טו}

יצויין שתמיד יכולים להשאר דברים לא ברורים, או שאלות שנשאר לנו קשה, אבל אם אנחנו מתמקדים ומפרידים את זה מכל המהלך של הגמרא, ואנחנו מדגישים לעצמנו שרק 'זה' ו'זה' נשאר לי קשה, או ה'ראיה' השניה של הגמרא לא ברורה לי, כך שהגמרא מסביב באופן כללי ברורה לי, אז גם מה שלא ברור לי, סגור אצלי כמו קושיא, זה לא נשאר לי פתוח, לא נשאר לי דבר פתוח שאני צריך לחפש לזה תשובה ואני לא רגוע, ורק בכזה אופן הקושיא לא מפריעה לי לסגור את הסוגיא, ואני יכול לגשת בכך לסגור ולנעול את הנלמד ולצעוד לשלב ה'סיכום'.

בזה שאנו מפרידים הדברים הלא ברורים מכל המהלך של הגמרא יהיה לנו ריווח נוסף, כי לפעמים בגלל פרט אחד קטן אפשר לקבל תחושה שכל הסוגיא לא ברורה לי, ואפילו שזה רק פרט אחד מ"מ ההרגשה מתפשטת על כל הסוגיא, אבל כשאני מפריד בין מה שברור לי ובין מה שלא ברור לי, ואני ממסגר את זה, אז לפחות מה שכן ברור לי נשאר ברור ואני יכול לאסוף את זה ולזכור לתמיד.^{טז}

טו. יתכן שמי שלומד בפעם הראשונה עד הסוף ממש, אולי הוא כבר כן יכול לסכם מיד, כי הכל תלוי ברמה של הלימוד, הידיעה והבהירות שכל אחד דורש מעצמו. כללו של דבר שרק אם הוא מרגיש עם עצמו טוב ומרוצה מההבנה של הדף, אז מגיע השלב של הסיכום. אבל רק אז ולא קודם.

טז. מסופר על נפוליון כשרצה לכבוש את כל העולם, והגיע לעיר שהיה קשה לו לנצח אותה הוא לא היה מתעקש להלחם איתה, אלא היה עושה מצור על העיר, ואחרי שניצח את כל המדינה, היה חוזר לכמה ערים שהיה קשה לו, ואז זה כבר היה יותר קל.

עם המשל הזה השתמש הרבי מקאצק ז"ע על עבודת המידות, אבל הגאון ר' שלמה זילברשטיין ז"ל רבם של חסידי גור בבני ברק שסיים ש"ס בגיל חמש עשרה כשהיה בישיבת שפת אמת סיפר שהוא היה משתמש בעצה זו, וכשהיה מגיע לסוגיא קשה הוא לא נתקע שם, רק כשהיה גומר את הפרק או את המסכת היה חוזר לסוגיא זו ואז כבר היה לו הרבה יותר קל.

אנחנו גם כן נשתמש בשיטה הזו בכל סוגיא בפני עצמה, כשיש לי בסוגיא משהו שנשאר לא ברור, אנחנו נקיי ונעשה מצור סביב זה וזה לא יפריע לכל שאר הסוגיא שכן יצא ברור.

לסיכום:

תהליך האיחסון בא רק אחרי תהליך של יבוא הסחורה, ובין השלב של יבוא הסחורה לשלב האיחסון יש את השלבים של המיון הארגון וסידור הדבר, ואלו השלבים של בניית ה'סיכום'.

בניית הסיכום מתחילים רק אחרי שמבחינתנו סגרנו את קניית הסחורה^ז, ולכן ניתן זמן חשוב וניכר לבניית סיכום ונתרגל לתמיד שאחרי שגמרנו סוגיא בבירות ניתן זמן לבנות סיכום. להלן נבאר איך בונים 'סיכום'.

"להעמיד גירסא"

יש מושג שנקרא "להעמיד גירסא" (עי' רש"י (ברכות ו:)) וראה בהערה^ח), כלומר, שעל האדם הלומד תורה לעשות תוכנית 'איך' ו'באיזה אופן' יזכור את מה שלמד, התהליך הזה נקרא "בניית סיכום". לבנות סיכום הפירוש לא רק על הגמרא כמו שכתוב אלא לבנות סיכום לעשות תוכנית איך לזכור לאורך זמן.^ט

ז. אפילו שתמיד בכל חזרה נוסף עוד בהירות ועוד הבנה, אבל זה כבר מגיע ממילא, אבל אנחנו מבחינתנו סיימנו עם ההבנה וקניית הסחורה.

ח. במס' ברכות (י: א) אמרו ז"ל 'אגרא דפרקא ריהטא' - שהשכר של ההולכים לדרשה ברגל הוא בעיקר על המרוצה ולא דוקא על הלימוד, ומבאר רש"י למה אין שכרם על עצם הלימוד: "שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבו לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד".

יש כאן בדברי רש"י יסוד נורא, שלמרות ששמע את הדרשה וגם הבין את הדרשה ויתכן שגם יכול לחזור על מה ששמע, מ"מ כל זמן שלא הבין את מה ששמע בצורה של "להעמיד גירסא" כדי שיוכל לזכורם לאחר הרבה זמן, אז זה לא מספיק.

ט. בבאור הענין של "להעמיד גירסא" נשא הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א את משלו על יהודי שהגיע בפעם הראשונה בחייו לארץ ישראל ופגש בחור צעיר בבית המדרש ומברר אצלו איך מגיעים מה'בית מדרש' בירושלים ברחוב ירמיהו לבתי אונגרין במאה שערים? כך שאל.

ענה לו החבור הרי לבית המדרש יש שתי יציאות. אחד מצד רח' ירמיהו הרחוב הגדול ואחד מכיון 'בית טובי העיר' - שנלר' לכיוון 'מלכי ישראל'. וממשיך בחבור להסביר שלצאת מרחוב ירמיהו לא כדאי לו, שעל אף שאפשר להגיע גם דרך שם, מ"מ יש הרבה רחובות

להלן נבאר איך בונים ה'סיכום' ומהו המטרה של בניית סיכום.

זכרון' ע"י הקיצור והתמצית

על אף שההבנה והבהירות מגיע רק ע"י האריכות והסברת הדברים ע"י שנכנסים ל'סברא' של כל נושא², אבל הזכרון הוא בדיוק להיפך, הזכרון' מגיע רק ע"י הקיצור, התמצית, הנקודה

והרבה מזמורים זה מאריך את הדרך והדרך לא כל כך ברורה ויש הרבה סיבובים, ולכן עדיף לצאת מהדרך השניה מרחוב רמ"ז פלדמן, ואם הולכים את כל רחוב פלדמן עד מלכי ישראל זה לא כדאי, כי זה סתם מאריך את הדרך ומביאו לכיוון 'רוממה' זה רק מרחיק מהיעד שהגן צריך להגיע, לכן אל תלך את כל הרחוב אלא תחתוך דרך 'שנלר' באזור החדש שם, וכך תגיע ישר לרחוב מלכי ישראל, וכשתגיע למלכי ישראל - אומר לו הבחור - אל תפנה ימינה כי תגיע לאזורים החדשים לאזור 'רוממה' ואתה הרי רוצה להגיע לאזורים הישנים למאה שערים, לכן תפנה שמאלה, וכשאתה פונה שמאלה והולך ישר תראה בצד ימין רחוב שנקרא 'יוסף בן מתתיהו', ואם תפנה לשם תגיע לישיבת 'שפת אמת' ואם תמשיך עוד לרדת תגיע לאיזור 'מחנה יהודה' לבנין של ישיבת שפת אמת, ושם תוכל להתפלל באוהל של רבותינו האמרי אמת' וה'פני מנחם'.

אומר לו האורח, זה באמת חשוב ואני באמת רוצה להגיע גם לשם אולי אחרי צהרים, אבל 'עכשיו' אני רוצה להגיע לבתי אוגריין' ב'מאה שערים'.

אומר לו הבחור - אם כך, אל תפנה ימינה אלא תמשיך ישר, וכשתלך ישר תראה בצד שמאל רחוב שנקרא רחוב 'עמוס' אל תפנה לשם כי אם כן אתה חוזר בחזרה לאזור רחוב ירמיהו, אלא תמשיך ללכת ישר, וכן ממשיך לבאר לו על כל סימטה איפה כן להכנס ואיפה לא.

אחרי כזה הסבר ברור, ספק גדול אם האורח יגיע ליעד אפילו שהוא למד פה הרבה פרטים חדשים, הוא יודע איך מגיעים לישיבת 'שפת אמת', והוא רוצה לדעת את זה, הוא גם יודע איך מגיעים לאזורים החדשים והוא רוצה לדעת את זה כי שם הוא מתאכסן, אבל אם בסוף לא נסכם ברור אחרי הכל, בקיצור, "צריך לצאת דרך שנלר למלכי ישראל, ואחרי הרמזור של 'כיכר השבת' להמשיך ישר, ובפניה השניה שמאלה ואחרי זה ימינה", הוא לא יזכור כלום...

הוא יכול גם להוסיף דרך אגב שלישיבת שפת אמת פונים בפניה השניה ימינה, ולרוממה הולכים בדיוק בכיוון ההפוך, אבל מבלי לסכם אפילו אחרי כל הסברים הברורים, עדיין אין לו ביד מה שהוא רוצה לדעת.

כ. ואכן כשכתבו רבינו רב אשי את הגמרא לקחו והכניסו אותו ישר לתוך הבית מדרש שלהם בסורא, בנהרדעא ובפומפדיתא ורק אחרי שנדע איך הם דימו מילתא למילתא, ואיך הם חילקו דבר לדבר, נוכל היום כאלפיים שנה אח"כ לדעת את המעשה את אשר נעשה גם בחיי היום יום שלנו בדברים שלא היה בזמן חז"ל, כמו איך להשתמש בחשמל בשבת וכו', ורק אחרי שלמדנו מהאמוראים איך מחלקים בין דבר לדבר, נוכל לדעת גם את המעשה אשר נעשה בדברים שנתחדשו בימינו.

המרכזית, הכותרות, הם הם המביאים את הזיכרון יותר מכל הסברות וההסברים.

וכך לימדונו חז"ל (פסחים ג' ע"ב) לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה, וכפי שפירש רש"י 'לפי שמתקיימת גירסא שלה יותר מן הארוכה', כי לזכור צריך דוקא בדרך קצרה. לזכור ולאחסן במח זה רק בדרך קצרה, ולא על ידי מהלכים.^{כא}

כללא זו נקוט בידך:

'מהלכים' ו'דין ודברים' מקשה על הזיכרון. 'הלכות פסוקות' ו'מסקנות', 'דינים' לפי אופנים ושיטות, מיקל על הזיכרון.

לכן תפקידנו בשלב זה הוא, לעבד את הגמרא, ו'לעבד' הכוונה כמו מלאכת 'מעבד' בשבת, ללעוס, לנסות כמה שיותר לרכך את המהלכים ליישר את ההרים ולתמצת לחפש את התמצית שבכל דבר.

כותרות

השלב הראשון לבניית סיכום: 'כותרות'.

יש לחפש בכל סוגיא. מה ה'כותרת' של הסוגיא.

ה'כותרת' הזו צריכה להיות כמה שיותר הנושא המרכזי בסוגיא ומתחת זה יהיה כמה שיותר פרטים מהסוגיא.^{כב}

כא. נכון שאנחנו רוצים לזכור כמה שיותר פרטים, ואולי אפילו את כל הפרטים, אבל לזכור את כל זה נוכל רק על ידי התמצית והסיכום שעי"ז נוכל להזכור גם בשאר הפרטים והמהלכים של הגמרא.

כב. בביאור נחיצות עשיית הכותרות נאמר כך:

ידוע שבדרך 'שאלה' ותשובה נכנסים הדברים יותר לזיכרון. גם בליל הסדר נצטוינו להגיד ההגדה בדרך שאלה ותשובה ובביאור הענין אמרו לפי שכך נקבעים הדברים בנפש האדם (ראה 'דרך פקודין' מצוה נא חלק המעשה אות ב, וראה מגיד תעלומה ריש מסכת ברכות, שמטעם זה התחיל התנא מסכת ברכות בשאלת "מאימת").

אבל כל זה רק כשהתשובה היא ישירות לשאלה, יש 'שאלה' ותשובה אבל אם יש בלי סוף פרטים בין השאלה והתשובה, 'הוא-אמינות', 'פירכות', יש פרוזדור ארוך בין השאלה

כותרת נפרדת

והנה כשיש לי בדרך עוד דינים נוספים ופרטים שאינם נכנסים תחת הכותרת המרכזית שנתתי, אז אני אתן להם 'כותרת' נפרדת כאילו יש פה עוד נושא חדש.^{כב}

'סקירה' לפני ה'כותרת'

הדרך לברר מהו ה'כותרת' הנכונה ומהו הציר המרכזי של הסוגיא שתחת כותרת זו אני יוכל להכניס כמה שיותר פרטים ודינים הוא

ל'תשובה', אז השאלה לא קיבלה תשובה, רק התשובה היא בנפרד, ואין לה כבר קשר לשאלה.

ולכן כששמים 'כותרת' זה כאילו השאלה של הסוגיא, והדינים היוצאים מהסוגיא והמסקנות הם כאילו התשובה לשאלה, למשל, כשאני אומר של'בתי אונגרין' שבמאה שערים מגיעים כשיוצאים מהבית מדרש לרחוב מלכי ישראל ואז הולכים שמאלה עד הסוף, ואחר כך בפניה שמאלה ואח"כ ימינה, הרי אמרתי פה כאילו 'שאלה' ו'תשובה', לרחוב זה זהה אני רוצה להגיע זה כאילו ה'כותרת', ה'שאלה', ואיך אני מגיע אם אני אלך כך וכך זה ה'תשובה'. הרי שהכנסתי את כל המהלך את כל הדין ודברים בשאלה ותשובה ב'כותרת' ומסקנא. ולכן הדבר הראשון אני יחפש את המסקנות של הסוגיא, ואח"כ אני יראה מה היו הה"א והפירוט ואיך אני מכניס גם אותם לתוך הסיכום, אבל דבר ראשון אחרי שיש לי 'כותרת' אני בודק מה המסקנות של הנושא.

כג. ולפי המשל דלעיל מהיהודי שמחפש את הדרך ל'בתי אונגרין', נסכם כך: "לישיבת שפ"א אני אגיע אם אני אלך ביוסף בן מתתיהו ימינה, ולרוממה אני אגיע אם אני אלך ישר במלכי ישראל ימינה, וממילא יש לי פה 3 חידושים. איך אני מגיע ל'בתי אונגרין' זה הנושא המרכזי והעיקרי, ודרך אגב עוד שתי חידושים צדדים, איך אני מגיע ל'רוממה' ואיך אני מגיע ל'ישיבת שפת אמת'.

אמנם חשוב להדגיש שלא תמיד ה'כותרת' זה מה שהגמרא מתחילה בו. למשל, בתחילת פרק הכונס בב"ק מתחילה הגמרא לדון מי התנא של המשנה, והגמרא מביאה שלוש שיטות: ר"מ ר"י ור"א, ואח"כ ממשיך הגמ' בדיון בדיני שמירה מעולה ופחותה, עמוד שלם, ודרך אגב בסוף חוזרים לדון בשתי תירושים האם המשנה רק כמו ר"י, או אולי ר"מ מודה בדיון מסוים ואז המשנה כמו ר"מ.

והנה אם ה'כותרת' תהיה כמו שהגמרא מתחילה 'מי התנא של המשנה', אז יצא שכל פרטי הדינים של שמירה מעולה ופחותה הם דבר צדדי ואינו נכנס לסיכום. כי התשובה לשאלה 'מי התנא של המשנה' זה רק או כמו ר"י, או כמו ר"מ אם הוא יודה בדיון מסוים, ולכן במקרה כזה הנושא המרכזי וה'כותרת' תהיה אחרת ממה שהגמרא התחילה, ה'כותרת' תהיה 'איזה שמירה צריך בתם ובמועד' ובסוף נסכם גם שממילא משנתנו שאומרת כך וכך או שהיא כמו ר"י או כמו ר"מ אם יסבור כך וכך.

ע"י שעושים 'סקירה', כלומר לעבור עם הפה או עם העינים על כל הסוגיא במהירות⁷⁰, ואם אני רואה שפתאום הגמרא עוברת לנושא אחר לגמרי ובסוף היא חוזרת לנושא המרכזי, אז אני צריך לבדוק איך כדאי להתחיל, האם קודם לגמור עם הנושא המרכזי ואח"כ לעבור לנושא שהגמרא עברה אליו 'דרך אגב', או או עדיף קודם לגמור עם הנושא הצדדי ואח"כ להתחיל עם הנושא המרכזי ולחבר כמו שהגמרא מחברת. ה'סקירה' מאד עוזרת לנו למצוא ציר מרכזי ולעשות כותרת לסוגיא.

'שאלות מנחות'

אחרי שיש לי כותרת אני שואל את עצמי עוד שאלה. השאלות נקראות 'שאלות מנחות' מלשון 'לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ' (שמות יג, כא).

השאלה הראשונה היתה מה הנושא בסוגיא.

זה נראה פשוט אבל לא תמיד זה כל כך פשוט לפעמים זה מוטמן בין המילים ואז כדאי למצוא כותרת אחרת ולא כמו שהגמרא מתחילה.

השאלה המְנַחֶה השנייה היא מה נשאר למעשה. מה יצא לנו למסקנא.

והנה המסקנה הסופית ודאי שצריך לסכם, אבל לפעמים במהלך הסוגיא בראיות שהיה עליהם פירכות גם יש מסקנות (ע"י בהערה⁷¹). ואפילו שנראה שרק המסקנות הסופית הוא התשובה לכותרת שלנו,

70. אני הרי כבר יודע ומכיר את הגמרא, אני הרי כבר בשלב של בניית סיכום, אני עובר עוד פעם ובודק מה הכותרת ואם זה באמת הנושא עד סוף הסוגיא.

71. למשל, אם היה איבעיא בנושא מסוים אם הוא מותר או אסור והבאנו ראייה מברייאת שמותר, ודחינו ששם מדובר באופן אחר ולא ממש בנושא של האיבעיא, אז למעשה זה נדחה וזה נראה כמו הו"א, אבל כשאני עובר על הסוגיא ומנסה לבדוק מה הדין בנושא שלנו אז יש לי פה יסוד שבאופן מסוים שבכזה אופן ודאי שמותר, ואח"כ הגמרא הביאה עוד ראייה שרואים שאסור, ודחתה ששם זה ר' יוסי והגמרא מביאה ברייתא שיש מחלוקת ר"י ורבנן, ולר' יוסי באמת אסור וכל האיבעיא שלנו זה רק לפי רבנן, אז נכון שהגמרא דחתה את הראיה, אבל לנו זה מסקנא שלר' יוסי ודאי אסור, ורק לפי רבנן יש איבעיא וצריך להמשיך לראיה הבאה של הגמרא מה הדין לפי רבנן.

אבל זה לא נכון כי כמעט בכל הו"א יש מסקנה שנוגעת לנושא המרכזי לכותרת של הסוגיא. וזה נכנס בסיכום של המסקנא.

ואם יש הו"א שנדחה לגמרי ולא הוסיפו פרטים למסקנא, או שיש עוד דברים חשובים באמצע שנוגעים לסוגיא, בשביל זה יש לשאול את עצמינו השאלה המנחה השלישית: 'מה היה באמצע'.

עכשיו עושים שוב 'סקירה' נוספת, ובסקירה הזו לא מחפשים דוקא את הדברים שקשורים ל'כותרת', אלא כל הדברים שהיו פה, ומוצאים הו"א שלא נשאר מהם כלום ורואים עוד חידושים נוספים ואנו צריכים לראות מה עושים עם זה.

והנה אם יכולים להכניס אותם ל'נושא' אז מנסים להכניס אותם או כדבר צדדי או כדבר חידוש, ואם לא, עושים לזה 'כותרת' חדשה.¹⁹

עוד נקודה חשובה בנושא העיבוד:

הרבה פעמים מביאה הגמרא דין ודברים ו'ברייתא' שלימה רק

כו. ולפי המשל דלעיל מהיהודי שמחפש את הדרך לבתי אונגרין, אז השאלה 'איך מגיעים ליישיבת שפ"א' לא נכנס ל'כותרת הראשית' איך אני מגיע למאה שערים.

אבל למשל שלא כדאי ללכת למאה שערים בדרך השניה מרחוב ירמיהו כי זה לא דרך ישירה זה הו"א שלא נשאר כלום מזה, ובאמת הרבה פעמים בהו"א קטנים כאלו יתכן שאפשר לוותר, כי אם אני אתעקש להכניס אותם לסיכום אז ריבוי הדברים יגרום שהסיכום יהיה 'כבד', והרי אני מחפש שה'סיכום' יזרום חלק ולא יהיה כבד ומסובך ומלא בפרטים, כי אני מחפש את התמצית של הסוגיא בדרך קצרה, אבל אם זה כן חשוב לי להכניס את זה לסיכום, אז אני לא יכניס את זה כדין ודברים, כ'מהלך', כי 'מהלך' כפי שביארנו מכביד על הזיכרון, אלא אעשה זאת כ'מסקנא' מההו"א, ולפי הדוגמא מהיהודי שמחפש את הדרך לבתי אונגרין' נאמר כך: 'אנחנו נצא דוקא מרחוב פלדמן כי שם הדרך יותר ישירה ופחות רמזורים ולא כמו מצד רחוב ירמיהו, הרי שלקחתי את ההו"א ואמרתי אותה כמסקנא' לא מירמיהו רק מרחוב פלדמן כי שם יותר קל', ולא בצורה של הו"א כקושיא ותירוץ אלא מיד כ'מסקנא'.

אבל את ההו"א תמיד כדאי להגיז אחרי המסקנא הברורה. קודם אומר את המסקנא שאני רואה ברור לפני, ואח"כ אני מוסיף 'ולא כך ולא כך' את הכמה הו"א שנדחו, והכל בצורה של 'מסקנא' ולא בדרך שאלה ותשובה, רק "אני לא אומר כך וכך בגלל זה זה, ולא אומר כך וכך בגלל זה זה", ככה הכנסתי את הכמה הו"א בדרך אנב בצורה לא בולטת כי זה לא עיקר הסוגיא.

ולסיכום: עיקר הסוגיא זה המסקנא ואת זה אני שם בהתחלה, ואת ההו"א בנפרד בסוף.

בשביל לתת 'רקע' לנושא המדובר, כלומר שבסוף הגמרא מדייקת שהברייתא לא הולך כשיטת המשנה או כן הולך כמו המשנה, או שהגמרא מוציא מזה איזה דין, או סתם ראייה.

והנה בכדי שנבין את הראיה הגמרא חייבת להסביר הכל, ולתת לנו את כל הרקע מסביב, אבל אחרי שאני לעצמי כבר זכיתי להבין מה הגמרא רוצה מהברייתא, אז במשפט אחד קצר אני יכול להביע את זה, דהיינו שאני אומר את הדין שיצא מהברייתא, או שאני אומר ש'המשנה כמו הברייתא' או 'לא כמו הברייתא' מבלי שאצטרך לפרט שוב את כל דברי הברייתא, כי עכשיו האריכות מיותרת.¹⁰

כז. כאן נשא הרב אברהם שלמה אולבסקי שליט"א את משלו מתקופת הקורונה כאשר חזרו הבחורים לישיבות תוך כדי שמירת הכללים של 'מרחק שתי מטרים' בין בחור לבחור, אבל היות שהשולחנות קטנים מידי, החליטה הנהלת הישיבה לקנות 'סטנדרים' כמו בישיבות הליטאיות, כך כל אחד יכול לשבת במרחק כמו שהוא רוצה. לצורך זה התקשרו למפעל ב'ספין' ששם יש להשיג סטנדרים בזול. שואל הסיני מה זה 'סטנדר' ומסבירים לו לו שיש שתי ברזלים ועל זה מונח עץ בשיפוע.

שואל היצרן מ'ספין' האם הכוונה למגלישה כמו שהילדים משחקים בגינה? ואמרו לו שהעץ לא מגיע עד הריצפה אלא 30 ס"מ כמו רוחב של ספר.

אז הוא שואל האם לעשות שפיצים בסוף הברזלים בכדי שיוכל להכנס לתוך הריצפה? אמרו לו, לא, זה אמור לזוז ממקום למקום, עושים שתי ברזלים שוכבים, וביניהם עוד ברזל שיחזיק אותם, ועוד ברזל להניח עליו את הרגלים, ומתחת לברזלים למטה צריך לשים פלסטיקים שלא ישפוף את הריצפה, ועל העץ שלמעלה מקדימה תעשה פורמיקה ומאחורה לא צריך לשים פורמיקה, ומתחת לעץ המשופע צריך לשים עוד חתיכת עץ בעובי 3"מ כדי שכאשר יניחו ספר הוא לא יחליק, וכך במשך עשר דקות מסבירים לו מה הפירוש של 'סטנדר', שהעץ יהיה בצבע חום והברזלים בצבע שחור, והוא הבין היטב.

למחרת ישבו הנהלת הישיבה אסיפה נוספת עם ההנהלה הרוחנית והחליטו שזה לא מתאים, חסידישע בחורים צריכים לשבת אחד מול השני ואין אפשרות להשתמש בסטנדרים, לכן צריך לשבת כרגיל ליד שולחנות ויעשו שקף מפלסטיק בין אחד לשני, וכך יוכלו לשבת אחד מול השני ויהיה מספיק מקום, והכל יבוא על מקומו בשלום.

למחרת מתקשרים ליצרן הסיני לבטל את ההזמנה.

עכשיו לא נגיד לו שאנו רוצים לבטל את ההזמנה של "שני הברזלים שעומדים עקום ועליהם עץ מצופה פורמיקה, ולמטה יש שני ברזלים ועליהם עוד שני ברזלים אחד לרגליים ואחד להחזיק את הברזלים הישרים", אלא אומרים לו בתמצית "אנו מבטלים את ההזמנה של הסטנדרים". פשוט.

ולכאורה אין יתכן שאתמול לקח לנו עשר דקות להסביר לו מה זה, והיום במשפט אחד קצר אמרנו הכל? הרי נחסר כל ההסבר? אלא שאתמול בכדי שיבין היינו צריכים להסביר לו בהרחבה, אבל אחרי שהוא כבר הבין, מספיק משפט אחד.

גם זה נקרא 'עיבוד', שאני לוקח קטע מהגמרא וטוחן וטוחן אותה ומוציא את התמצית שיוצא מזה.

נקודה נוספת.

לפעמים יש בגמרא 'שאלה ותשובה' באמצע 'נושא' או באמצע 'דין', ואני לא רוצה להפסיד אותם. בכזה מקרה במקום לומר את השאלה והתשובה, אני אומר מה יצא לי מהקטע הזה, מה התחדש לי בחוש יותר ממה שהיה לו לפני שלמדתי את הגמרא, אני לא אומר רק מה הגמרא אומרת, אלא איזה 'חידוש' היה לי כאן (ראה דוגמא בהערה^(כז)).

אני מרויח בזה ג' דברים: א) שיש לי חיבור כי אני מוצא 'חידוש' בכל דבר. ב) אני מרויח גם את ההתחדשות וההתפעלות, כי יש לי גם חידוש בדין, כי בלי זה לא הייתי מבין טוב את הגמרא. אבל עיקר הרווח הוא שזה נהיה קצר, זה לא נשאר במהלך, אלא זה הפך לדין, ואז או שאני מכניס את זה לנושא המרכזי, ואם זה לא קשור, אז אני מפריד ואומר את זה בנפרד.

כח. לדוגמא בגמרא סוכה ב' ע"א מביאה הגמרא את טעמו של ר' זירא למה סוכה למעלה מכ' אמה פסולה, ובאמצע שואלת הגמרא "אלא מעתה העושה סוכתו בעשתרות קרניים ה"נ דלא הוי סוכה", מתרצת הגמרא "התם דל עשתרות קרניים איכא צל סוכה, הכא דל דפנות ליכא צל סוכה".

הנה בגמ' זו אפשר ללמוד את ה'תירוץ' ולהמשיך.

איך אני מכניס את זה ב'סיכום', הרי אני לא רוצה לחזור על השאלה והתשובה כי זה מכביד, אני רוצה רק לומר את טעמו של ר"ז ולהמשיך.

אז בא נעצור ונחשוב.

מה התחדש לי אחרי התשובה של הגמרא.

לא מה הגמרא אומרת, את זה אני כבר יודע, אלא מה התחדש לי.

ואני חושב ומבין, שבהתחלה חשבנו שטעמו של ר"ז שצריך רק צל סוכה, ועכשיו התחדש לי שצריך גם צל סוכה ואפילו שיש גם צל צדדי מעשתרות קרנים זה כשר, כי העיקר שיהיה גם צל סוכה.

יוצא שכל השאלה והתשובה התהפכו אצלי ל"חידוש", זה שינה לי בהבנת טעמו של ר"ז שצריך גם צל סכך.

את התהליך הזה שהזכרנו יכולים כבר לעשות מיד בלימוד הראשוני ולא רק בשלב הסיכום, כי כבר דברנו מזה שבמהלך הלימוד אחרי כל קטע צריך לעצור ולסכם במילים שלי מה למדתי "כי חיים הם למוצאיהם", ובכזה מקרה אז אני מסכם מיד לא רק כמו שכתוב אלא אני אומר את זה בהדגשה על ה'חידוש' שיצא לי פה. וכשאומרים את זה מיד בפעם הראשונה, אז הלימוד יותר חי ויותר חוייתי.^{כט}

אירגון לפי היגיון

האירגון הראשון - שזה בעצם הכי חזק והכי טוב - הוא אירגון לפי ההגיון^ל, כי ההגיון העצמי נמצא תמיד בראש ובמח, וממילא

כט. ובכלל יש לדעת, כל דבר שמחברים להמציאות של החיים שלנו, הבנת מציאות, זה מועיל הרבה לבהירות, כי אני חי את הדין, לדוגמא כשלמדתי עם בחור הגמ' של 'בית שאן בו ארבע אמות אין בו דין חלוקה', שאלתי אותו, לדוגמא 'מעלית יש בה דין חלוקה?', שכניס רבים ורוצים לחלוק את המעלית הרי אי אפשר, אז הוא הבין את המציאות של 'חצר שאין בה דין חלוקה'. כך כל דבר שמתחבר למציאות של החיים זה נכנס יותר לראש ומועיל לזכרון. וכמובן גם את זה אפשר לעשות מיד בשלב הלימוד ולא צריך להמתין לשלב הסיכום.

ל. מול השער של הסופרמרקט עדיין עומדים המשטחים מלאים סחורה שהביא הסוכן מכל מה שמצא במפעלים ובשווקים בלי סדר ובלי קשר בין הדברים, עכשיו מגיעים העובדים של החנות ומתחילים לסדר את הסחורה במדפים.

מגיע עובד שלא חושב הרבה ולוקח קרטון עם ופלים ומניח על המדף הכי קרוב שהוא מוצא, לוקח עוד קרטון עם חומרי ניקוי ומניח על המדף הסמוך ליד הופלים, לוקח עוד קרטון עם קופסאות שימורים ומניח ליד חומרי הניקוי, וליד זה סמרטוטי ריצפה, ואח"כ עוד ופלים של חברה אחרת.

כמובן שבצורה כזו כשיבוא קונה וירצה מוצר, הוא יצטרך לעבור בכל החנות, ובשביל למצוא את המוצר הנוסף שהוא צריך, יצטרך לעבור שוב בכל החנות.

לעומת זאת פועל חכם שחושב קצת, דבר ראשון מארגן את כל סוגי הופלים בערימה אחת, ואח"כ את כל חומרי הניקוי בערימה נפרדת, וכן כל דבר בנפרד, ואח"כ יכניס כל דבר למדפים לפי מחלקות ולפי איזורים: מחלקת קופסאות שימורים, כל חומרי הניקוי במחלקה נפרדת, פירות וירקות במחלה נפרדת, מוצרי חיתוי, בדרך כלל שייכים למחלקת ההגינה ליד הנייד טואלט.

אבל בתקופת הקורונה כאשר כולם חיפשו חומרי הניקוי כי הם היו אז מוצרים פופולריים, אז הניחו אותם מיד מול הקופה כדי שכולם יראו אותם מיד כשנכנסים לחנות.

נוכל תמיד להזכר בהמשך הדברים. אם נשתמש בהגיון הקיים שזה אנחנו כבר מכירים, יהיה לנו יותר קל לזכור ולשלוף את ההמשך. דוגמא לכך ניקח מהמשנה של הל"ט מלאכות. בל"ט המלאכות ישנם הרבה פרטים וקשה לזכור אותם, אבל התנא סידר אותם לנו לפי 'קבוצות' קיימות, כי כל ילד יודע את התהליך של ה'לחם' וממילא יוכל לזכור מ'זורע' עד 'אופה', וכן אח"כ מ'צידה' עד הכתיבה והמחיקה על הקלף, הרי שאני משתמש עם ההגיון הקיים ולפי זה אני מסדר את הגמרא^{לא}.

תמיד חשוב לארגן לפי סדר קל, לפי קטגוריה קרובה, או לפי מקרים או לפי דינים או שיטות, באופן שיהיה קל לעבור מדרגה לדרגה בצורה שהדבר הראשון יזכיר לנו את הדבר השני, ויהיה קל לעבור מדבר לדבר. עד עכשיו דברנו על הדבר הראשון שזה אירגון לפי הגיון.

מהקל אל הכבד

דבר שני:

לסדר מהקל אל הכבד.

תמיד יש לנסות להדגיש ולהבליט את הדין או השיטה או המקרה הפשוט יותר, הדבר שהרבה יותר קל לי להתחבר להגיון

כן הדבר בגמרא, אחרי שגמרנו לעבד את הסוגיא, מתחיל שלב ה'אירגון', ללא אירגון מסודר לא נוכל לשלוף כלום בזמן הנכון, כמה שיותר הדברים יהיו מאורגנים בקטגוריות הנכונות נוכל יותר מהר למצוא. נכון שאנחנו קוראים לזה שתי שמות, 'עיבוד' ו'אירגון', אבל למעשה עושים אותם ביחד בפעולה אחת, תוך כדי עיבוד מאורגנים, ותוך כדי אירגון מעבדים, למעשה זו פעולה אחת, רק כדי שנוכל להסביר ברור כל דבר, מחלקים אותם לשתי מילים 'עיבוד' ו'אירגון', אבל למעשה זה אחד.

לא. אחד שיחפש סמרטוט ריצפה ליד מחלקת הבגדים, כיון שגם הסמרטוט עשוי מבד, ומתאים שיהיה ליד הבגדים, כמובן שהוא אף פעם לא ימצא, אבל אם הוא יפעיל את ההגיון, יבין מיד שהמקום המתאים לסמרטוט ריצפה, הוא ליד חומרי הניקוי, אפילו שליד זה עומדים מקלות ומטאטאים שעשויים מעץ, ומיד לידם בקבוקים של אקונומיקה שעשויים מפלסטיק, ומה הקשר לסמרטוט מבד, אבל לפי ההגיון יש להם שייכות, והרבה יותר קל למצוא.

שלו, כי אין כאן עדיין 'חידוש' או 'תוספת' מיותרת, ורק אחר כך לסדר את החידושים או השיטות לפי סדר, דהיינו קודם הפשוט יותר ורק אח"כ את המחודש יותר, וכך אחד יגרור את השני בזכרון.

והנה אפילו שהרבה פעמים לא מוסדר כסדר הזה בגמרא, מ"מ תמיד כדאי לסדר כך, ולכן אחרי שגמרנו את הסוגיא ומסכמים את כל הדינים, נשמור את דברי הגמרא בצורה שיהיה יותר קל לזכור; ולדוגמא: באופן כזה מותר לפי כולם, באופן כזה יש מחלוקת, ואח"כ באופן שלישי גם מי שמתיר כאן יודה שאסור, ואפילו שהגמרא התחילה מהסוף ורק אח"כ הזכירה את האופן הפשוט יותר, אבל לי הרבה יותר קל לזכור בצורה כזו.

ולכן תמיד כשמתחילים לסכם יש להדגיש את המסקנות, ורק אח"כ נסכם את ההו"א והפירכות והפרטים שיוצאים דרך אגב.

זה הפירוש 'מהקל אל הכבד'.

אירגון לפי קטגוריות

דבר שלישי:

אירגון לפי קטגוריות.

דהיינו: לפי 'שיטות' או לפי ה'אופנים', או לפי ה'דינים'.

אני עושה טבלה עם משבצות, ואז אני בודק מה יותר קל לי לזכור.

אני כותב מצד אחד בטבלא את ה'שיטות' ולמעלה את ה'מקרים', או שאני מתחיל עם המקרים ובכל מקרה אני כותב את השיטות שיש בהם, או שאני מתחיל עם השיטות ובכל שיטה אני אומר מה הוא סובר בכל מקרה, או שאני מתחיל לפי דינים, בדין הזה, לפי שיטה זו במקרה כזה מותר במקרה כזה אסור, לפי השיטה השניה הפוך, לפי דינים מתי אסור ומתי מותר, לוקחים את כל

השיטות ואומרים מתי מותר לפי כולם, מתי אסור לפי כולם, ומתי יש מחלוקת.

זה נקרא לפי 'קטגוריות'.

אירגון 'שלשלת יוחסין'

דבר רביעי: לסדר ה'סיכום' כמו 'שלשלת יוחסין'.

כשעושים שלשלת יוחסין יש אחד, וממנו יוצא שתיים, וכל אחד מתפצל לשתיים וכן הלאה, או להיפך מתחילים מהרבה ומצטמצם לאחד. על דרך זה אפשר לנסות לסדר סוגיא כמו 'מבנה' של 'שלשלת יוחסין', מתחילים עם ה'כותרת' ומזה מתפצל ארבע או חמש דינים או שיטות, וכל אחד מתפצל לכמה חלקים.

המעלה בצורה הזו הוא שזה עומד מול העינים כתבנית שלימה (ולפעמים כשרק נזכר מהמבנה נזכר מיד מכל הסוגיא), ולכן גם כשמסכמים באופנים שאמרנו קודם, עדיף אח"כ גם לסדר את ה'סיכום' בצורה של 'שלשלת יוחסין', וכך נוכל גם לקשר אחד לשני יותר בקלות.

כתיבת סיכומים

ישנם כאלה שכותבים את הסיכומים. לאלו מומלץ לא לכתוב את הכל ברצף, אלא כל דין בשורה נפרדת, ואם יש דין שמתחלק לשניים, יפצל אותם לשניים אחד אחרי השני, שכשרק יסתכל על המבנה של הסיכום בלי המילים כבר יזכר בכל הסוגיא.

ראינו עד כאן כמה אופנים איך לסכם. נשאלת השאלה 'מתי אני מחליט באיזה סוג קטגוריה להשתמש בסיכום'.

ואכן שתי תשובות יש בדבר.

דבר ראשון: זה תלוי ב'סוגיא'.

דבר שני: זה תלוי ב'אדם'.

ונבאר:

תלוי בסוגיא

דבר ראשון יש לנו לבדוק בסוגיא, באיזה אופן זה יחליק יותר ויגרום שיהיה פחות פרטים. עד כמה יהיה צורך להוסיף פרטים כי הם יוצאים מהציר המרכזי.

כי אם יש למשל שלש שיטות בדין והשיטה השלישית מוסיפה עוד מקרה, אז אעדיף לסדר לפי מקרים, כי אם אסכם לפי שיטות, יצא שהמקרה שהוא מוסיף יוצא מהסוגיא, ולכן אעדיף לסדר לפי מקרים, ואז אני יסכם שיש שלש מקרים, במקרה א' הדין כך, במקרה ב' זה מחלוקת, ומקרה ג' זה עוד שיטה שאין בזה מחלוקת.²⁷

בקי"צור:

צריך תמיד לבדוק באיזה צורה כמה שיותר פרטים יכנסו מתחת לכותרת ואז לא נצטרך להוסיף פרטים רבים דרך אגב.

תלוי באדם

הדבר השני: תלוי באדם.

והאמת שזה הנקודה הכי חשובה והכי בסיסית שצריך לשים לב לזה בכל נושא האירגון, אין בזה 'כזה ראה וקדש', אי אפשר לומר כך צריך לסכם וזה הסיכום הנכון, כי כל אחד חייב לבחור את הסיכום לפי התכונות והסגנון שלו. בדרך כלל האנשים היותר רעיוניים יותר סברתיים, והם יבחרו לסכם לפי דינים של הסוגיא, אנשים יותר מעשיים ותכליתיים יבחרו לסכם לפי מקרים, אנשים

לב. ולפי המשל דלעיל מהיהודי שמחפש את הדרך ל'בתי אונגרין', אז אם ארצה לסכם איך מגיעים לבתי אונגרין במאה שערים לפי דינים, איך מותר ללכת ואיך אסור ללכת, זה יסתכם בהרבה פרטים, לכן אני אסכם לפי מקרים, יש לי 3 מקומות ללכת, או ל'מאה שערים' או ל'אזהל' או ל'רוממה', יש לי 3 מקרים והכל נכנס בזה, אני יכול גם להכניס הו"א אבל הכל תחת המקרה.

יותר חיילים שלא מחליטים לבד ורוצים רק לדעת מה מותר מה אסור יבחרו לסכם לפי שיטות מתי מותר מתי אסור, לפעמים יכול להיות שני שותפים אחד יסכם לפי שיטות ואחד לפי מקרים.

ולכן אפילו שלפעמים ה'סיכום' שהוא מחובר אליו יהיה יותר ארוך או יותר מורכב, מ"מ עדיף שהסיכום יהיה אישי וירגיש מחובר אליו ונח איתו, מאשר לשמוע סיכום של מישהו אחר אפילו שזה סיכום מושלם.⁷¹

עיבוד ואירגון רעיוני

עד עכשיו דברנו על כמה אפשרויות אירגון, ועכשיו נציין את המושג של עיבוד ואירגון לפי הרעיון והסברא של הסוגיא. (בדרך כלל הסיכומים האלו הם הכי קצרים, וגם מביאים הבנה ובהירות מיוחדת, אמנם זה מתאים יותר לסוגיות ארוכות, אבל לא רק).

לפעמים יש ורש"י כותב טעם לדין שכתוב בסוגיא, וישנם כאלו שרוצים להכניס את זה ל'סיכום', וזה לא נכנס להם. יש לדעת שלפעמים הרש"י הזה הוא הכותרת המרכזית של כל הסוגיא!

הרי ברש"י זו כתוב את ההגדרה והסברא של כל הסוגיא, וכל שאר הדינים היוצאים מהסוגיא תלויים בזה כי כל מה שנכנס להגדרה הזו מותר, ומה שלא נכנס אסור, ויש אופן שנחלקו האם זה דומה לסברא ומותר או לא ואסור (ראה הערה 72).

לג. ולמה?

דבר ראשון כי הסיכום צריך להזכיר לנו את הגמרא שלמדנו ומהגמרא הגענו לסיכום, ואם אני זוכר בראש את הסיכום של השותף, אולי אני יזכור את הסיכום, אבל את הגמרא זה לא יזכיר לי.

דבר נוסף ועיקרי, כי אנחנו צריכים להנות ולהתפעל מהסיכום שלנו, ולהיות מלא שמחה כמו חידוש שיש לנו, וזה הרי הגורם הכי חזק לזכרון, ואסור להפסיד את זה, וזה קורה רק כשאני בניתי את הסיכום, ודוקא בצורה שאני סדרתי את זה, ולכן תחפש דוקא את הסיכום שלך אפילו אם הוא מרובה בפרטים, כי כך תזכור יותר.

לד. מה שהרוחנו בזה הוא שבמקום לסכם את הסוגיא לפי מקרים, מתי אסור מתי מותר ומתי מחלוקת, ובכל מקרה להסביר גם את הטעם ועוד פרטים, וחוף מזה לעשות לי סימנים

הכלל בארגון ועיבוד מסוג זה הוא:

כמה שיש יותר בהירות, יהיה הסיכום יותר קצר וחד.^{לה}

אבל שוב, חשוב להדגיש, שאין כללים שצריך זוקא כך או כך, כי כל אחד צריך למצוא את הסיכום הקרוב לליבו, כי סיכום של קטגוריות או לספור דינים גם מקרב למטרה, אלא שבעיבוד רעיוני אני מחזיק את הגרעין ואין צורך להחזיק את הענפים והעלים, וברגע שנרצה לזרוע את הגרעין מיד נוכל.

”הוי כונס דברי תורה כללים”

על הפסוק יִעֲרֹף כַּמָּטֵר לְקַחֵי (דברים לב, ב) היה רבי יהודה אומר בספרי (האזינו פס' ש"ו) **”לעולם הוי כונס דברי תורה כללים שאם אתה כונסן פרטים מיגעין אותך ואין אתה יודע מה לעשות”**.

וממשיך: **משל לאדם שהלך לקסרי (לקנות סחורה) ונצרך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, (אם) נוטלן פרוטות מיגעין אותו (שיצטרך לקחת משאית בשביל לסחוב כ"כ הרבה פרוטות, זאת ועוד, שלא יוכל לספור אם נאבד לו או נגנב משהו, ויקשה לו לדעת כמה יש לו) ואין יודע מה לעשות, אבל אם מצרפן ועושה אותן סלעים (הוא פורט אותם למטבעות יותר**

לזכור את כל החמש מקרים, שהרי כל מקרה מוזכר בגמרא בנפרד ובצורה אחרת, אחד מובא כראיה, ואחד כשאלה, והשלישי מובא בבביתא שהגמרא הביאה, ואחרי ככלות הכל ב'סיכום' אחרי העיבוד יצא לי חמש מקרים שקשה לזכור. אבל אם נלך לפי הסברא נשאר לנו רק לזכור דבר אחד, את הסברא, את ההגדרה של רש"י, וכל חמשת המקרים שיש לנו, הם רק דוגמאות מה בתוך הסברא ומה מחוץ לסברא.

ולפי"ז במקום לשמור בראש חמש מקרים, אני שומר דבר אחד, את הסברא, והמקרים הם תוצאה של הסברא, וגם אם יהיה לי קשה לזכור מה הדין במקרה הרביעי למשל, אם אני אלך לפי הסברא, ברגע שאני אגיד את המקרה אני יזכר מיד בדין, זה דוגמא של עיבוד ואיגון רעיוני.

לה. בחור הגדיר את זה פעם "מצטמק ויפה לו". כמה שיותר יפה לו יותר בהירות הסיכום מצטמק.

בעולם מקובל שכמה שאני מגיע ליותר הבנה יש לי יותר פרטים להכנס ולדון בהם וממילא זה מתארך, אבל כאן זה להיפך, כמה שאני יותר ברור אני מוצא יותר את הפנימיות של הסוגיא ושאר הסוגיא זורמת.

גדולות שאז יותר קל לו להחזיק את זה, ולבדוק כמה יש לו) פורט ומוציא בכל מקום שירצה (וכשמגיע לשוק תמיד יוכל לפרוט בחזרה לכסף קטן).

ועל זה מסיים ר' יהודה עם הנמשל: 'כשאדם הולך ללמוד תורה בתחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני סדרים או שני ספרים, ואח"כ נמשכת אחריו כרביבים, לכך נאמר 'וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֵשֶׂב' (דברים לב, ב).

בספרי מביא עוד משל, מאחד הרוצה ללכת לשוק הגדול וקשה לו לסחוב את הכסף, "אם מצרפן ועושה אותן דינרי זהב פורט ומוציא בכל מקום שירצה".

התנא הגדול ר' יהודה מזדהה עם הקושי שיש לנו האנשים הפשוטים¹⁷.

אפילו קדושי עליון הבינו את הקושי שלנו וטרחו לתת לנו עצות איך להתמודד.

ומהו העצה? "כונסן כללים".

כי אח"כ כשירצה מוציאן פרטים, דהיינו למצוא את השורש של הסברא, וכשארצה אוכל מיד לפרוט בחזרה, כשאני רוצה להכנס לפרטים אני יכול, כי יש לי סלעים גדולים אני הולך לחנות ופורט בחזרה.

נחזור למילים "כונסן כללים ומוציאן פרטים".

אין הכוונה שאת ה'פרטים' אני לא זוכר, אלא לשמור אני שומר את זה כ'כללים'¹⁷, ותמיד אוכל להכנס ל'פרטים', אבל להיפך,

17. ואצל ר' יהודה רואים אכן הרבה פעמים שעושה קיצורים וסימנים, "ר"י היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב", כנראה שזה היה הדרך שלו.

18. 'אני נזכר בדוגמא שהיה לי לפני כמה שנים' אומר הרא"ש אולבסקי.

'נגשו אלי שותפים שלמדו פסחים דף ט', יש שם תשע ספיקות בנושא חמץ וכל ספק נפשט מדין שונה, אחד מהלכות 'נבלה' השני מ'טומאה וטהרה', הספק הוא בנושא חמץ והראיה מדין אחר.

'הם ניסו לסדר את הסוגיא ולארגן לפי מקרים את כל סוגי הדינים. הם עבדו על זה קשה מאוד, ויצא להם תשע מקרים של חמץ הדין והטעם, ואח"כ עוד תשע דינים בהלכות

מה'פרטים', קשה להגיע ל'כללים'. 'עיבוד רעיוני' זה המושג של 'כונסן כללים' וזה בדיוק הפוך מ'מייגעים אותך', אדרבה זה מחבר ומקרב ומרומם אותנו. זה נותן בהירות, זה נותן חשק לחזור ולהשקיע בסיכום קצר^ה.

שלב העיכול

אחרי שה'סיכום' בנוי ומעובד על הסוגיא, הסוגיא ברורה וסגורה לנו, מסודרת בצורה הגיונית, הסיכום הוא כמו 'חידוש' עצמי אצלנו^ט, נעבור לשלב העיכול.

בדרך כלל מי שגמר לסכם סוגיא טוב, הרי הוא מלא שמחה, הוא מרגיש ומרגיש שהתורה נעשית 'תורתו', יש לו חיבור חזק לסוגיא, אהבת תורה, אבל עכשיו יש להכניס אל הלימוד ל'מחסנים', לזכרון לטווח ארוך, וזה תפקיד בפני עצמו, וכמו שנבאר:

חוץ מהחזרות הרבות שצריך לחזור על ה'סיכום', יש שלב לפני זה שנקרא 'שלב העיכול', כלומר להעביר את הסחורה מ'בית

שונות הדין והטעם. יוצא שבמקום שהסיכום יקצר הוא רק האריך, כי לקח להם לומר את הדף חמש דקות והם לא היו מרוצים.

'כשהגיעו אלי אמרתי להם תנסו להוציא "קונטרס הספיקות", הרי יש פה כללים בדיני ספיקות, נוציא את הכללים בדיני ספיקות שיוצא מהגמרא.

לא עברו עשרים דקות והם קפצו לגובה מרוב שמחה, כי הם קבלו כזו בהירות בגמרא, הם למדו את הגמרא לפחות עשר פעמים, ובעשרים דקות קיבלו בהירות, כי בכל דבר הם הוציאו את ה'הגדרה', וכמעט שלא נשאר להם מה לזכור, הם הבינו את ה'הגדרה', והדין הזה הוא גם ב'חמץ' וגם ב'בבילה' וגם בטומאה, הדוגמאות הם כבר 'דרך אגב' ואינם העיקר, ובמקום 5 דקות לקח להם אח"כ להגיד את הדף רק חמישים שניות...'

לח. כמובן שהסיפוק הזה שווה מליונים, כי חוץ מהסיפוק והאהבת תורה שמקבלים מזה, זה גם מועיל לזכרון בעוצמה הכי חזקה, כי השדר השלב נותן למוח שחשוב לנו הסיכום הוא חזק, והמוח ימקם את זה בכניסה הראשית של החנות, כי זה הכי חשוב, וממילא זה יעמוד לנו מול העינים ונזכור טוב.

לט. 4 יש כללים לבדוק אם הסיכום בנוי טוב. 1. כמה שפחות מהלכים. 2. לא השארנו דברים פתוחים - הכל סגור. 3. זה מסודר ומאורגן כמה שיותר בצורה הגיונית. 4. אנחנו מרגישים התרגשות כמו חידוש שלנו.

החרושת' ל'מחסנים' ול'חנויות', ואפשר לומר שהשלב הזה הוא השלב הכי חשוב בכל התהליך, כי בשלב הזה תלוי כמה עמוק יהיה החתך, וכמה זה יחקק בלב ובאיזה עומק זה יכנס ללב. (החזרות שנחזור אח"כ לשמר זה רק לנקות את האבק מסביב לחתך).

לפני שנדבר על החלק ה'מעשי', נדבר על החלק ה'רעיוני'.

כפי שכבר הזכרנו ה'מח' הוא הידיד הטוב ביותר של ה'לב'. כל ההוראות והפקודות הוא מקבל מה'לב', פועלי הזכרון עובדים לפי הרגשות ה'לב', וממילא לפי ההחלטה של האדם לכמה זמן הוא רוצה לזכור, כך בדיוק הוא יזכור.¹⁹

'סיכום' לכל החיים

ולכן כשאנחנו ניגשים לחזרה לאחר הסיכום, צריך לגשת עם החלטה ברורה, כך -כפי ה'סיכום' הנפלא הזה שבניתי והשקעתי - אני רוצה לזכור כל ימי חיי. אני רוצה לזכור לכל החיים, זה תוכנית אישית שלי.²⁰

אבל ההחלטה צריכה להיות אמיתית כי אי אפשר לעבוד על ה'מח', כי הוא מקבל שדרים בשירות מההרגשה הפנימית שבלב, לכן צריך החלטה חזקה בלב, כך אני רוצה לזכור לכל החיים, המח חייב להבין את זה.²¹

מ. אם יחליט לזכור לשבוע יזכור לשבוע. ולכן כשלומד למבחן שבועי, פועלי הזכרון מבינים מה הוא רוצה, מה הדחף שלו, בשביל מה הוא חוזר, וכשהם מבינים שהוא רוצה לזכור לשבוע, הם שומרים את זה על מחשב שמחזיק שבוע, או חודש, וכן הלאה.

מא. דרך אגב אני מרויח, שהלימוד הוא באיכות גבוהה יותר, כי אני רוצה להיות מוכן טוב, ולא עושה לעצמי הנחות, אני חייב להבין כל דבר עד הסוף, כי אני יודע שאין עוד לימוד, הלימוד הזה הוא לכל החיים.

מב. אין הכוונה שיותר אני לא אלמד את זה, תמיד אפשר לחזור עוד פעם לשמר את מה שיש,

הולכים בדרך בטוחה.

נקודה חשובה נוספת הוא האימון.

יש לנו לשנן לעצמנו תמיד 'אני בטוח שבעזרשי"ת אני יצא ברור, ואני בטוח שאני אזכור זאת לכל החיים, יש לי פה דרך ברורה, הרבה עשו ועלתה בידם עוד הרבה יותר ממה שחשבו בס"ד, ואין שום סיבה שאני לא אצליח. יש לי את כל האפשרויות להגיע לזה!'

וככה זה באמת, גם אם לא בכמות, אבל באיכות כל אחד יכול להגיע. כמה דפים, או פרק אחד.

מומלץ לכל אחד לדמיין לעצמו איך אני אראה כשכל הפרק או המסכת תהיה לי ברורה, בדרך אני אחזור על זה, בלילה ובבוקר בכל עת אני אחזור על זה, איזה הרגשה טובה יהיה לי אז, ואפשר כבר עכשיו לחשוב על כך, כי אני כבר באמת שם, ובטוח שאני

או אפילו לפתוח מחדש ולהגיע לרובד עמוק יותר בהבנה וליותר פרטי, אבל מה שיש לי עכשיו - הסיכום שהגעתי בציבור הזה - אני רוצה שישאר לי כך לכל החיים.

מספרים על גיסו של החפץ חיים (שהיה המנהל או ר"מ בישיבה בראדן), שנסע בדרך וחזר משניות בע"פ, באמצע הדרך הגיע לאיזה משנה ולא הצליח לזכור את ההמשך, וזה מאד הציק לו. בהמשך הדרך הגיע לבית מרוח בבעלות יהודית, ושאל את בעל הבית 'האם יש לך משניות נזיקין?'

ענה לו בעל הבית, 'איני יודע מה זה משניות נזיקין, אבל ב'ביודעם' יש כמה ספרים עתיקים אולי שם תמצא'. וכך הוה בדיוק היה שם משניות סדר נזיקין שהוא חיפש, כזו סייעתא דשמיא כזו השגחה פרטית, הוא היה מאד מרוצה והמשיך בנסיעה.

כשהגיע לראדן סיפר 'לחפץ חיים' את כל הסיפור.

ענה לו החפץ חיים: 'אתה צודק, באמת היה לך השגחה פרטית מופלאה, אבל מה לעשות שבשמים אין בית מרוח, כשתגיע לבית דין של מעלה ותצטרך לומר כל מה שלמדת, כדברי חז"ל שאומרים לאדם עמוד וערוך מה ששנית, ואז אם באמצע משנה לא תדע איך להמשיך, לא תמצא משניות, שם אתה כבר מוכרח לזכור הכל'

אין הכוונה להלחץ, כל אחד צריך כפום שיעוראי דייליה לנסות לזכור, אבל זה מחדד לנו את המטרה, את השאיפה, את ההבנה למה אנחנו רוצים לזכור.

יש לזכור את התורה לא בשביל מבחן שבועי או חודשי, ואפילו לא לחזרה חצי שנתית, ולא בשביל החברים, אני רוצה לזכור את הלימוד לכל החיים וגם אח"כ בבוא העת ואני יעמוד לפני בית דין של מעלה, אני יוכל לעמוד ולערוך מה ששנית, ההבנה הזאת אם היא ברורה לנו וחזרה לנו בעצמות, ואנחנו מאמינים בזה ומתפללים על זה, זה בעצמו מביא שנזכר חזק, כי פועלי הזכרון מבינים שזה חשוב לנו, וממילא נזכור זאת לכל החיים.

אהיה שם בעזרת ה', אני כבר חוזר ומסכם אני כבר קרוב לשם. כי החששות והספיקות משפיעים שלא לטובה על הזכרון. לכן צריך ללכת על בטוח ברור שאני אצלית.

התהליך של ה'שכחה'

יש מחקר מלפני מאה וארבעים שנה איך עובד המח. ^מ
 המחקר מלמד אותנו שני דברים, אחד, איך עובד השכחה, ושנית, כמה זמן לוקח עד ששוכחים, ונסביר.

אנחנו רגילים להבין את השכחה שהיא כמו התמוססות לאט לאט, כמו ילדים שבונים מגדל חול, ולאט לאט זה מתמוסס, כך שוכחים כל יום קצת ואחרי תקיפה ארוכה זה במעומעם עד שנשכח.

זה נכון לגבי דברים שמונחים ב'מחסן', דברים שמונחים בזכרון לטווח ארוך, שם תיתכן התמוססות לאט לאט עד ששוכחים, אבל בדברים חדשים שרוצים להכניס למחסן לזיכרון, בזה השכחה עובד באופן של נפילות, שבפעם אחת נופלים הרבה אחוזים, כלומר; זה קיים תקופה במח, ובבת אחת נופלים כך וכך אחוזים, ואח"כ נשאר במח באותו מצב ושוב מגיע בור ושוב נופלים אחוזים מסויימים.

הפתרון לזה הוא שבכל פעם שעומדים לפני 'בור' שאפשר ליפול שם, צריך למלאות את הבור עם 'חזרה', ואז נשארים באותו הגובה, וכן כשמגיעים ל'בור' הבא שוב חוזרים ושוב לא נופלים.

יוצא מכך, שכשהחזרה היא בזמן הנכון, היא תועלתית הרבה יותר מסתם חזרה שלא בזמן.

בשעה הראשונה אחרי גמר הלימוד החדש, כלומר עד שעה אחרי סדר הלימוד, אז יש את ה'בור' הכי גדול, למשל אם הסדר הוא ארבע שעות, תוך כדי התעסקות עם הלימוד עדיין אין שכחה,

מג. את המחקר עשה אדם על עצמו, ומקובל להשתמש איתו עד היום, וגם אנחנו חוזרים לפי זה.

אבל בשעה שאחרי גמר הלימוד אז יש בור גדול מאוד, אז יש המחיקה הכי גדולה, יותר מארבעים אחוז נמחק, וזה יכול להיות אפילו אחרי עשרים דקות.

ה'בור' השני הוא, אחרי 24 שעות אז נמחק עוד 25 אחוז, ואחרי זה מאחרי שבוע עד תשעה ימים, ואחרי כן אחרי חודש, כך שאחרי חודש נשאר מכל הנלמד אולי 20 אחוז מהלימוד.

לפי מחקר זו יוצא שאם לא עשו שום חזרה אז אין כמעט הבדל בין יומיים שלושה אחרי הלימוד לבין חודש אח"כ.^{מד}

ולכן יש לנו לדעת שאפילו אם תוך כדי הלימוד סיכמנו כל קטע וכל נושא, מ"מ חייבים לסכם את כל מה שלמדנו גם כשאנו קמים מהמקום, ונעשה לעצמנו כלל ברזל לחיים שלא קמים מהמקום בגמר הסדר מבלי לסכם את מה שלמדנו היום, ולפחות 'סיכום' פשוט על הנושאים שלמדנו היום, כי בלי זה ח"ו יצא לנו מהר מאוד מהזיכרון את מה שלמדנו (ומחר בחזרה יומית זה יהיה כמעט חדש) וזה גם בלימוד חדש הראשוני.

ופשוט וברור שאם כבר אוהזים אחרי ה'עיבוד' ואחרי בניית 'סיכום' - שאנחנו רוצים הרי שהסיכום הזה ישאר לנו באופן הזה - שאז בודאי יש לסכם שוב את כל מה שסיכמנו היום לפני שקמים מהלימוד.

ומדה טוב מרובה שאם נחזור על זה בשעה הראשונה, אז נזכור את זה עד ה'בור' הבא שזה אחרי 24 שעות, וגם אם לא נחזור שוב אחרי 24 שעות, אז הנזק לא יהיה כל כך גדול כ40 אחוז אלא 25

מד. בעצם סדר החזרות של "חבורת ש"ס" שחוזרים אחרי יום, אחרי תשעה ימים, ואחרי חודש, בנוי לפי מחקר הזה, וכן סדר הלימוד בישיבות ובכוללים שלנו שיש חזרה יומית, שבועית, וחודשית גם בנוי על המחקר הזה.

אבל צריך להבין שהמחקר בנוי אך ורק על הזכרון, כי הוא השתמש עם מילות פסל, כלומר מילים בלי שום משמעות, והוא חזר על זה, ואח"כ בדק כמה זמן הוא זוכר, ולכן זה לא מדויק כל כך כלפי לימוד וזכירת הגמרא, כי בלימוד גמרא יש הבנה ומשמעות וקישורים בין הקטעים, שהם דברים שגם עוזרים לזכרון, ולכן אין לזה משמעות בדיוק לפי הימים, אבל אחרי הכל אפשר ללמוד מזה מתי החזרות יותר מועילות, כי הזכרון עובד לפי הזמנים של המחקר.

אחוז, ואם כן נחזור שוב אחרי 24 שעות, שאז יהיה ה'בור' יותר קטן, כי אח"כ הנפילה הרבה יותר קטנה.

נוכחנו לדעת, שהעשרים וארבע שעות הראשונות הם הכי קריטיים לזכרון, כשזוכרים טוב צריך לחזור כמה שיותר, בשעה הראשונה זה הכרח, ורצוי גם ב 24 שעות פעם נוספת.^{מה}

ולסיכום למעשה:

בגמר הלימוד מסכמים את הנלמד היום, ולמחרת מסכמים עוד פעם את הלימוד של אתמול וזה קריטי.

הגדרת 'ללמוד' ו'לחזור'

מהו ההגדרה של 'ללמוד' ומהו ההגדרה של 'לחזור'.

הבהירות בנושא מאד חשובה לנו, כי אנו צריכים לדעת את תפקידנו בשלב זה שלב העיכול, שהוא בין ה'לימוד' ל'חזרה', כי הרי כשאדם לומר פעם שניה עדיין הוא אוהז באמצע הלימוד ונוסף לו בהירות, וכן בפעם השלישית עדיין נוסף לו בהירות והבנה, ואולי לפעמים בפעם החמישית או אולי אפילו בפעם העשירית^{מו}. אז יש להבין, האם הפעם החמישית נחשבת לפעם הראשונה של ה'לימוד' או שאז זה כבר 'חזרה'?

מה. בגמרא במס' קידושין (ל) אמרו על ר' חייא בר אבא דלא טעים אומצא (= בשר מעט בנחלים היו רגילין לטעום בבקר. רש"י) עד דמקרי לינוקא ומוספיה, ומפרש רש"י: 'מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר', שחזר עם הילד מה שלמד אתמול ולימדו עוד פסוק אחד, וזה היה קריטי, עד כדי כך ש"לא טעים אומצא" לפני זה.

כמו"כ על המשנה באבות (פ"ב מ"ד) "הוי שקוד ללמוד תורה" אומר ה"תפארת ישראל" בלשונו הזהב, 'דאם לא יתמיד לחזור בכל יום לימודו שמאתמול תקדם יציאה להויה ולא ישתרש הענין בליבו היטב', לשון חריף "תקדם יציאה להויה" שהלימוד יצא מראשו עוד לפני שנכנס לראש.

מו. שגור בפי העולם שלכן יש בש"ס וילנא ארבע שורות ברש"י ותוס' לפני התחלת שורות הגמרא, כדי לרמוז שבפחות מארבע פעמים לא נחשב ללימוד.

מהו ההגדרה? והאם יש בכלל חילוק בין לימוד לחזרה? ולמה חשוב לנו לדעת את ההגדרה?

המח החושב והמח הזוכר

הנה ה'מח' שנתן לנו בורא עולם מחולק בעיקר לשני חלקים, יש חלק המח החושב ויש חלק המח הזוכר.

המח החושב, מבין ומחשב, המח הזוכר הוא המחסן ששומר על הסחורה.^{מז} על פי האמת זה מחולק לשלוש שלבים, אבל לעניינינו חשוב להבין את שתי החלקים, יש את ה'מח הקדמי' מקום שמניחים תפילין של ראש, ויש את ה'מח האחורי' מקום שמניחים את הקשר של התפילין ומשם מושכים את הרצועות כלפי מטה שיכנסו בכל תכונות האדם.

לשני מוחות אלו יש אופן שונה איך להשתמש בהם.

המח החושב, עושה בעיקר תהליך למידה ומפעילים אותו ע"י חשבון הבנה וסברות, משא"כ המח הזוכר, עובד בעיקר לקבל דברים מושלמים ושומר אותם, הוא אינו מעבד דברים, אינו מחשב, רק משמר דברים מוכנים, ממילא כשאדם חושב ומחשב הוא פועל עם המח החושב, משא"כ כשהאדם חוזר על דבר שכבר יודע היטב, וכל המטרה היא רק לזכור, ואינו חוזר שוב בשביל לפתוח עוד פעם את הנושא, רק הוא חוזר לשם חזרה ושימור, הוא פועל אז עם המח הזוכר.

כשאני לומד בשביל להבין, ולפתוח את הדברים, אפילו אחרי

מז. כידוע למבנים יש חכמה ויש בינה, 'בינה' זהו ההתבוננות ו'חכמה' זה השומר, "כח-מה", התת מודע. מישהו אמר פעם, אולי זה נכון ואולי זה רק הלצה, שכשאדם מתאמץ לחשוב על דבר, הוא משפשף את המח בידיו ומתכופף עם הראש כלפי מטה, וכשמנסה להיזכר אז מרים את הראש כלפי מעלה ומתכופף אחורה, כי מח החושב נמצא בצד הקידומי של הראש והמח הזוכר בצד האחורי, במקום הקשר של התפילין, ולכן כשחושב הוא שם את כובד המשקל בחלק הקידמי, אבל כשרוצה להיזכר הוא שם את כובד המשקל על החלק האחורי.

עשר פעמים, אני עדיין 'לומד' ולא 'חוזר'. רק אחרי שבנית 'סיכום' והחלטתי שכך אני רוצה לזכור, ואני מרוצה מזה, ואני רק רוצה לשמר - גם אם זה אחרי עשרים פעמים - עכשיו זו ה'חזרה' הראשונה שלי.^{מח}

המעבר בין שני המוחות

אנחנו עומדים עכשיו בפרשת דרכים בין שני המוחות, ובמעבר הזה יש שער צר מאד, והסחורה עוברת לאט לאט כמו בפקק של בקבוק, והרבה חומר והרבה פרטים יכולים ליפול בדרך, ובכדי שלא יפלו דברים צריך לדחוף חזק את הכל לתוך המעבר, והדחיפה הזו היא על ידי שנעשה כמה חזרות מיד בזמן הזה, כאלו חזרות שידחפו את החומר ישירות ל'מחסן'.^{מט}

החזרות שהם נְטו חזרה, הם אלו שדוחפות את החומר ישר לזיכרון, ולכן, כשאנחנו נחזור על הסיכום בלי לנסות להבין את הסיכום מחדש ובלי לחשבן, זה מה שדוחף את הסיכום לזכרון לטווח הארוך, וכמו שכבר הזכרנו שכמה שהחזרה יותר קרובה

מח. ואכן חז"ל אמרו "ליגמר אינש והדר ליסבר" כי זה שתי פעולות שונות יש "ליגמר" ויש "ליסבר". [ואם ישאל השואל הרי בחז"ל חזינן שהסדר קודם "ליגמר" ואח"כ "ליסבר", ומדברינו נראה לכאן שיש ללמוד ואח"כ לשמר, הסיבה היא כי בזמן חז"ל הכל היה בעל פה ולכן היה חייבים לחזור בלי סוף כדי לא לאבד את המשנה או את מאמר האמורא, כי אם לא זה היה הולך לאיבוד, אבל היום שהכל כתוב ואין את הלחץ שזה ילך לאיבוד, לכן אפשר קודם להבין טוב - "ליסבר" ואחרי זה לחזור - "ליגמר"].

יש להדגיש שברור בלי כל ספק שהחילוק הוא לא סימטרי, כי ברור שכל לימוד בהבנה ובהירות, מועיל בלי סוף לזכרון כפי שכבר הזכרנו, וכמו כן כל חזרה אפילו שהיא נְטו לשימור, מועילה בלי ספק להבנה ולבהירות, כפי שעוד נסביר, אבל בכל אופן זה מחולק לשני סוגים, יש זכרון עבודה, זכרון שעובדים עם זה שזה זכרון לטווח קצר ועם זה מחשבים ומבנינים, ויש זכרון לטווח ארוך שזה המחסן.

מט. דבר ראשון חשוב להדגיש שנדע שאין אפשרות למהר בשלב הזה של ה'עיכול', כי על אף שבלימוד אפשר המון בבת אחת, וכן לשמור אפשר לכאורה על הגבלה, אבל לעכל ולאחסן - להעביר את הדברים מהלימוד לזיכרון - זה צריך להיות לאט לאט, כמעט אי אפשר כמה דברים בבת אחת, וכל הפרעה הכי קטנה (למשל אם אני עסוק בלהבין עכשיו משהו אחר) יכול לגרום שחלק מהפרטים לא יעברו במעבר לזיכרון, ולכן כל כך קריטי החזרות אלו.

ללימוד זה יותר משפיע, כי בשעה הראשונה הנפילה של הזיכרון היא ענקית, ואם אז נעשה חזרה מצוינת נרויח הרבה יותר, וכן בעשרים וארבע שעות הראשונות, כי כמה שיותר נמלא את החורים הראשונים, יעזור לנו יותר, כי ה'בורות' היותר מאוחרים הם קטנות ופחות משמעותיות.

ולכן, אפילו שבסוף הסדר סיכמנו את כל הסוגיא ביחד, ומדובר בסיכום שהוא סוף סיכום, גמרנו לבנות סיכום שלם והוא מעובד ומאורגן ומסודר, בכל אופן עלינו לבדוק האם זה היה סיכום של 'לימוד' או סיכום של 'חזרה', כי בדרך כלל בפעם הראשונה שבונים סיכום עדיין עובדים עם המח החושב, כי עסוקים בלרכז את כל הפרטים ביחד, ומחשבים מה לומר קודם ומה אח"כ, ובאיזה צורה לומר, וזה עדיין נקרא 'לימוד'.

ועכשיו כשגמרתי ללמוד פעם ראשונה, דחוף עכשיו לחזור מיד, כי עוד לא חזרתי על זה אף פעם, ועכשיו ב'סיכום' הזה זה ילך ישירות למח של הזיכרון, והרי השעה הראשונה היא הכי קריטית, ולכן החזרה עכשיו היא הכי חשובה.

אבל כאן יש להדגיש כי אם בפעם הראשונה של ה'סיכום' זה לקח לי עשר דקות עכשיו זה יקח רק חמש דקות, חצי מהזמן של הסיכום הראשון.

לסיכום:

סיכמתי פעם אחר בסיום הלימוד וזה עוד היה 'לימוד', מיד אח"כ סיכמתי פעם נוספת שזה ה'סיכום' הראשון בעצם, ולמחרת לפני הלימוד אני מסכם עוד פעם א"כ יש לנו כבר שלש פעמים בתוך 24 השעות הראשונות, וזה נהדר.¹

1. אבל העוצמה הכי גדולה בשלב ה'עיכול' היא כמה שיותר להעמיק את החקיקה, שיכנס כמה שיותר לזכרון, וזה ע"י ארבע חמש פעמים של חזרה נטו בשביל הזיכרון, כשזה עוד טרי ואני זוכר את זה מצוין.

בשביל לחזור הרבה צריך חשק ומוטיבציה. בלי חשק זה לא יחזיק מעמד הרבה זמן. אפשר לחזור עוד פעם ועוד פעם במסירות נפש, אבל אם אין חשק וזה לא מגיע עם חשק אי אפשר להגיע לכאלו מספרים גדולים של חזרה. נשאלת השאלה מה באמת המטרה לחזור כל כך הרבה פעמים?^{נא}

ולכן, הכי מומלץ למצוא ב 24 שעות הראשונות זמן לחזור על הסיכום וזה גם מצוי. אברכים סיפרו שהם חוזרים מיד באותו יום 3 פעמים כי רק אז הם מרגישים שהם שטים בזה, ולמחרת עוד פעם, ואחרי כמה ימים עוד פעם שזה הפעם החמישית, זה נראה דבר קשה לחזור חמש פעמים ועוד מיד, ישנם כאלה שיגידו שבחיים לא חזרו על דבר חמש פעמים, אבל למעשה זה מאד פשוט, זה לוקח דקות ספורות, וזה מתקצר מפעם לפעם כי מתרגלים וגם כי זה יותר זורם, ובפרט אחרי שהתיגענו והשקענו בסיכום טוב, אז יש לנו גם חשק לחזור עליו, ולכן בלילה לפני שהולכים לישון אפשר שוב לחזור על זה, ומרויחים רווח נוסף שהראש עוד עסוק עם זה ולא נאבדים פרטים עד שהכל מתעכל ונכנס לזכרון. יש להדגיש שוב, שהחזרות האלה הם רק כשהסיכום נעול והחזרות הם נטו לזיכרון, זה אחרי חזרה שבועית בדרך כלל, וכמוכן שמי שבונה 'סיכום' כבר בפעם הראשונה, אז החזרה יומית ושבועית יעזור לו גם לזיכרון.

נא. ידוע שכל יום כאשר הלך הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בדרך לביתו היו ממתנינים לו אנשים ושואלים שאלות בכל ד' חלקי שו"ע, והוא היה עונה על הכל מיד בבהירות תשובה אחרי תשובה, והיה נראה שלא חושב בכלל.

פעם התלזה אליו רב חשוב ושאל אותו על זה איך יתכן לענות בצורה כזו, גם אני עונה תשובות - אמר הלה - אבל אני בודק קודם וחושב, ואיך הרב העונה בצורה כזו.

ענה לו ר"מ, דע לך שלא התחלתי לענות בעל פה עד שחזרתי על כל ד' חלקי שו"ע 400 פעמים.

וכשנתבונן בדבר, חוץ מזה שצריך לבדוק איך היה לו זמן לזה, הרי הסיפור לא היה ביום האחרון לחייו, גם אם נאמר שזה היה כשהיה בגיל 60, וגם אם התחיל ללמוד שו"ע בגיל 10, ויוצא שלמד 50 שנה, גם ככה יהיה הממוצע השנתי 8 פעמים בשנה לעבור על ד' חלקי שו"ע.

והרי בתחילה למד לאט יותר, וא"כ אח"כ חזר כנראה 20 פעמים בשנה ד' חלקי שו"ע, חוץ ממה שהיה פוסק הדור, ומסר שיעורים בישיבה, הרי גם היה עליו עול הציבור, מועצת גדולי התורה, סידור קידושין, ועם כל זה חזר כל כך הרבה פעמים...

ישנם הרבה סיפורים על גדולי ישראל שחזרו עוד ועוד.

גם על הגאון ר' צבי פסח פראנק רבה של ירושלים מסופר שכשלמד בישיבת 'חיי עולם' וסיים פרק חזקת הבתים רצה לחזור עוד פעם. והשותף הסכים, וכשסיים חזר שוב, אחרי כמה פעמים השותף רצה להמשיך עוד פרקים כי רצה לגדול ת"ח, ור' הערש פסח רצה לחזור שוב ושוב, עד שנפרדו, וסיפר השותף שר' הערש פסח חזר 300 פעמים על כל פרק חזקת הבתים, עד שכל יושבי השולחנות מסביב כבר ידעו את זה בעל פה, והוא המשיך לחזור והוא גדל ר' הערש פסח פראנק.

כשאדם יודע דבר טוב הוא חוזר עוד פעם כדי לקבל יותר הבנה יותר בהירות וכדי שישים לב לעוד פרטים, אחר כך הוא מתחיל לחזור - כפי שכבר הזכרנו - כדי שיכנס לו היטב לזיכרון, אחרי שכבר יש לו את זה חזק בזיכרון, הוא עובר לשלב השימור.

ונשאלת השאלה שהזכרנו 'לשם מה חוזרים'?

יש לדעת שהחזרה היא כשעוד זוכר טוב לפני ששוכח, וזה עוד שייך אלינו. מי שחוזר כשכבר מתחיל לשכוח, כבר כמעט אבד את מה שלמד.^{נב}

גם להגאון ר' מאיר זילברשטיין זצ"ל שהיה לו היקף עצום בכל מקצועות התורה, היה לו יחודיות בנושא חזרה, אפשר לדבר על זה שיעור שלם, תמיד ראו אותו מסתובב וחוזר. תמיד כששאלו אותי כמה פעמים חזר, היה אומר אלף, רי"מ טאומן סיפר בהספד שבגיל 45 כבר אמר שחזר אלף פעמים שו"ע יו"ד, בתקופה האחרונה נשאל על זה והוא ענה שעד אלף פעמים הוא ספר, כלומר שבגיל 45 הוא כבר חזר לפחות אלף פעמים ואח"כ חזר עוד ועוד,

מה היה הענין של גדולי ההתורה הללו לחזור כל כך הרבה פעמים? וכי אחרי 300 פעמים לא ידעו מספיק טוב?

יש סיפור מפענים, שסיפר הרה"ח ר' יובל שרון מירושלים.

ר' יובל למד בכלל של הג"ר מאיר זילברשטיין שעל ידי כולל פולין בעיר העתיקה, ותמיד בדרך הלוח ושוב הוא חזר וחזר ולא היה שייך להפריע, פעם סיפר לו ר"מ שכשלמד בישיבת שפת אמת היה לו שיעור עם האדמו"ר מרחמיסטריווקא זצ"ל ולמדו 18 שעות ביממה, וכדי שלא ירדמו היו מכניסים את הרגלים לתוך קערה עם מים קרים. (חסיד החמיסטריווקא מסר ששמע מרבו שהם היו זוקרים את הידים עם מחטים בשביל שלא ירדמו).

וסיפר ר"מ לר' יודל שהם למדו הלכות טריפות 7000 פעמים!

קשה להתלהב מזה כי אנחנו כל כך רחוקים מזה.

(אצלנו אין כזה חילוק בין 700 ל - 7000, כי אנחנו מאד רחוקים מזה, כמו שלא כל כך משנה לנו בן חמש מיליארד ל 50 מיליארד)

ננסה להבין מה היה הענין שלהם לחזור כ"כ הרבה שוב ושוב?

התשובה לזה הוא שכנראה הם הגיעו בסופו של דבר לכזה תענוג שלא יכלו להפסיק, אבל זה ה'סוף'.

בא נתחיל מההתחלה, כמו בכל דבר ברוחניות שתחילתו אכן 'קוצים' אבל בסופו 'מישור'.

נב. במס' ברכות (דף ס.) אמרינן על הפסוק 'אשרי אדם מפחד תמיד' (משלי כח, יד) - "ההוא בדברי תורה כתיב", ומפרש רש"י: "אשרי אדם מפחד תמיד שמה שתכתב ממנו, שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד". חזינו מפורש מדבריו של רש"י שהחזרה היא כשעוד זוכר טוב לפני ששוכח, ואז הוא מפחד תמיד שמה שתכתב ממנו, ומתוך כך הוא משנן וחוזר על זה כדי שלא שלא לשכוח את מה שהוא עוד זוכר.

יש עוד נקודה, שאנו לא רוצים להסיח דעת מהגמרא. אנו רוצים שזה ישאר לנו תמיד בראש.

אבל אני רוצה לגעת בנקודה פנימית יותר.

ידוע שה'מסילת ישרים' בהקדמתו כותב שני דברים.

שהוא לא מחדש כלו רק אומר דברים ידועים.

שנית, שהתועלת מהספר אינו מלימוד פעם אחד אלא מלחזור שוב ושוב.

בעצם שני יסודות הללו הם 'יסודות' בחזרה.

חזרה אינה באה לחדש דברים, רק לחזור על מה שהנך כבר יודע, ולחזור שוב ושוב כדי להפנים את הדברים להפוך חלק מהאדם.²²

ג. בלימוד מוסר מטרת החזרה היא כדי שיהפך לחלק מהאדם, וכן הוא מטרת החזרה בגמרא שתכנס עמוק לתוך האדם.

בישיבה באו פעם שתי בחורים לדין תורה. שניהם ידעו היטב את מסכת ע"ז אחרי שעבדו על זה שנה תמימה, ואח"כ בכל יום שישי אחה"צ היו חוזרים בע"פ מסכת ע"ז.

הם התחילו בחודש אלול, ובאמצע חזר חשוון התפתחה מריבה ביניהם.

אחד רצה להמשיך לחזור על ע"ז שוב ושוב, והשני טען שמספיק פעם בחודש, כי הרי יש לו לחזור גם על עוד דברים, אבל הראשון טען לעומתו שהוא כן רוצה לחזור כל שבוע.

שח הר"מ:

'הם הגיעו אלי, שאלתי את הבחור בן ה 15, למה אתה רוצה לחזור כל שבוע ולא מספיק פעם בחודש, האם אתה חושש שתשכח? מה הוא ענה לי? תשובה שגם אם גדול בישראל היה אומר אותה, היתה חידוש, הוא אפילו לא שם לב מה הוא אומר, וכך הוא ענה, לזכור, חזרתי על זה כל כך הרבה פעמים אני לא ישכח את זה כל החיים, אבל אני לא יכול להתאפק ולחזור, פשוט כפשוטו...

אחרי כל כך הרבה חזרות מגיע מצב שרוצים לחזור שוב ושוב.

זה לא מגיע מיד, בהתחלה זה מר וקשה, אבל לבסוף מגיע התענוג העצום הזה.

ממשיך הר"מ ואומר:

בחור אחר אמר לי שבתחילה בכל יום שישי כשהתיישב לחזור מסכת ע"ז רק רצה שיעבור הזמן ויתפטר מזה, אבל אחרי 3 פעמים נהיה לו כזה חשק, שכל השבוע הוא מחכה לשעות שהוא חוזר על המסכת!

כשאנחנו שואלים למה ר"מ פיינשטיין חזר 400 פעמים, התשובה היא, יתכן שבתחילה הוא רצה יותר בהירות, אבל אח"כ הוא כבר לא יכל להתאפק, כששואלים על ר"מ זילברשטיין איך הוא חזר כל כך הרבה, התשובה היא שלא מובן איך היה יכול להפסיק...

החזון איש באגרותיו (קובץ אגרות חזו"א ח"א מכתב ב') כותב בענין
עמל התורה:

"העיקר הזה דורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות לשינון
כמה פעמים אפילו בלי חידוש ולחזור על אתר ולדקדק בדברים
שאינן השכל נהנה מהם מתחילתם ואדרבה מכבידים עליו, אבל
העמל הזה היא עמל התורה אשר כל סגולות נאמר על עמלה".

חידוש נפלא מגלה לנו כאן ה'חזון איש'.

'עמל התורה' זה לא להבין ולפענח סוגיא, אולי גם זה, אבל לא
רק זה.

העיקר הוא לחזור על דבר שאני כבר יודע טוב שאין השכל
נהנה ממנו בתחילתם, זהו 'עמל התורה' האמיתית שכל הסגולות
נאמרו על עמלה!

וממשיך ה'חזון איש' וכותב:

"ואחר העמל נפתח שער אור חדש אשר השכל מתענג ללא קץ"...

אחרי שחוזרים עוד ועוד מגיע תענוג שאי אפשר לתאר כלל.^{נד}

לסיכום

בחלק השימור מגיעים לדרגות שירוממו אותנו לדרגות גבוהות,
אולי בתחילה זה דורש עמל ויגיעה כדברי החזון איש, אבל אח"כ
הוא נהפך להיות 'תורה' דיג'.

נד. סח הרא"ש אלבסקי:

אני מכיר אברך שיועד חלקים גדולים בשו"ע בע"פ, פעם פגשתי אותו בנסיעה בליל שבת
כשהוא הולך הלך ושוב ברחוב ירמיהו וממלמל. שאלתי אותו היכן הוא אוהז כעת, והוא
ענה לי שיש לו עוד לחזור בשבת זו על 60 סימנים בשו"ע. הוא חוזר היום מהגמרא עד
ההלכה ביחד, ואמר לי שהבהירות שיש לו בדברים שלמד לפני שנה, היא עשרות פעמים
יותר מהבהירות של מי שלומד את זה עכשיו שבוע שלם בכולל, כיון שחזר על זה כל כך
הרבה פעמים.

כללא דמילתא: ריבוי החזרות מביא בהירות עצומה שאי אפשר לתאר עד שמגיעים לזה...

השלמה בענין: זכירת גמרות עם אגדות וריבוי מימרות שאינם נושא אחד

ישנם גמרות שיש בהם ריבוי מימרות שאינם נושא אחד בדוקא, או שעובר מנושא לנושא, מימרא אחרי מימרא, כמו הדפים הגדולים בפרק ראשון בברכות דפ"ד ו' ז' ח' ט', או גמ' עם 'אגדות' כמו בחלומות שבפרק ט' שא"א לארגן אותם ל'סוגיא, ל'כותרות', ואין בו ציר מרכזי כמו בכל סוגיא.

ונשאלת השאלה: איך נזכור גמרות הללו?

מנהל חנות מתלבט איפוא לסדר את ה'מקלף', מקלף ירקות (שיילער).

בחנות שלו אין "כלי מטבח", לכן לא יוכל לשבץ זאת בכלי המטבח כי היא דבר בפני עצמו ואין לו רע.

אם נסדר אותו סתם באחד המדפים ליד, לדוגמא, לא נוכל למצוא אותו ולהגיע אליו אף פעם.

הפתרון הוא שצריך לשום את ה'מקלף' ליד דבר שהוא דומה או קשור שיוכל לחבר אותו למקומו, ואז כשנחפש אחריו יקל לנו למוצאו.

אולי ליד הירקות, כי מקלפים איתו ירקות.

אולי ליד 'מקצצי ציפורנים' כי גם הם אריזתם שווה, באותו גודל באריזה, ומבצבץ מתוכו משהו מתכת.

או אולי ליד ה'פלסטרים', כי כשמקלפים ניתן להחתך או לא נזהרים, ואז צריך להשתמש עם פלסטר.

כן. גם כזה קשר מועיל. כי אצלי בראש זה יזכיר לי איך למצוא את המקלף, כי כשאני קונה פלסטרים אזכור ב'מקלף' שגורם לפלסטר לבוא.

ועכשיו לענינינו:

הרעיון הוא: זהה לכל סוגיא, ע"י שתדגיש דבר אחד שאותו תוכל לזכור ע"י שנעשה בו חידוש התענינות, חשיבות, אחריו יזכרו ממילא כל הדברים המשתלשלים ממנו והקשורים אליו.

ולא משנה איך הם קשורים.

אם זה ע"י הנושא, הצבע, הגודל, הדמיון שדומה, או הדמיון הפכי, כמו 'שחור-לבן', 'מותר-אסור' בזמן חז"ל".

ננסה למצוא קשר הגיוני אפי' חיצוני לא דווקא אמיתי ממש, ולמשל:

- למספר זאת לפי קבוצות ואז במקום מימרות יש 4 בנושא של תורה פלוני 4 בפלוני ועוד 4 שלא קשורות להנהגות.
- לקחת מילת מפתח מילה מרכזית מהמעשה וע"י סימן או חזרות על מילות המפתח לזכור את כל המימרא.
- דימוי לדברים אחרים שקיימים במדע שלנו או ע"י דמיון דהיינו לייצר מזה מציאות סיפור או תמונה ואת זה נזכור טוב יותר.

ונפרט:

מה שחשוב בשלב ראשון זה למספר, ואז גם אם יש קשר רק לחלק מהפרטים אז השאר לזכור זה כבר יותר קל.

נקח לדוגמא דף ו' בברכות דף רחב מאוד עם לפחות 60 מימרות בנושאים שונים שהקשר ביניהם הוא בעיקר שמות האמוראים או דרשת הפסוק והמשכו שמקשרת, וגם פסוקים כשרוב האנשים כיום הפסוקים מקשים עליהם לזיכרון, אז ננסה למצוא כותרות ולארגן את המימרות לפי הנושאים, וכדלהלן:

א. בענין שמות התנאים או האמוראים. בגמ' מוצאים הרבה שמביאים הרבה מימרות שאינם קשורות לנושא אלא הם מאותו מ"ד, כי ע"י שם האומר נזכרו בדברים נוספים שאמר, וזה קשר אותם למימרות הבאים. אך היום בדרך כלל זה יותר קשה לזכור שמות של אמוראים כי זה כבר פחות נפק"מ. אז בדרך כלל בשבילנו זה כבר לא סימן.

1) מזיקים כמה הם, היכן הם, איך רואים אותם. מה הסימן שהם קיימים וכו'.

2) נושא נוסף תפילה - כל המימרות הכתובים שם על תפילה אף שלא ע"פ הסדר וכן בית הכנסת שכל נושא מחולק לתת נושאים מה קורה בבית הכנסת? שם תפילתו נשמעת מי שלא בא מי שבא בא בריצה, קובע מקום בפנים, בחוץ אחורי ביה"כ, וכן הלאה זה קטגוריות שקשורות לתוכן.

יש קטגוריות עם קשר חיצוני לא של התוכן.

בחלומות של פרק הרואה בברכות, ניתן לארגן זאת לפי 1) שמות האנשים (ישמעאל, הונא, חנינא חנניה וכו') 2) בעלי חיים 3) אברים שנושרים 4) בר הדיא לאב"י ולרבא 5) חלומות שפתרונם שווה - "שלוס".

קישורים חיצונים יכול להיות גם גימטריאות ראשי תיבות.

הרעיון הוא שבשלב הראשון נפרק זאת לפרטים ופרטי פרטים, ואח"כ נארגן זאת יחד ונקשר אותם לפי הסגנון 'שלי', וה'קישורים' שעוזרים 'לי' לזכור אותם, כך שאחד יזכיר את רעהו וישתלשל אחד מהשני וכשאזכר מאחד ממילא אזכור מכל השאר.

וכמובן עצם ההתאמצות למצוא סימן וקישור לכל דבר הוא עצמו מחשיב אותו ומייצר התענינות וחשיבות לדבר, כך שמלמד את המח שזה חשוב לו וזה עצמו גורם לזיכרון.

יש גם קישורים על ידי 1) מילות מפתח 2) דימויים 3) דמיון 4) לייצר מהם תמונה סיפור ומציאות. ונבאר:

קישורים ע"י מילות מפתח דימויים, ודמיון.

באוצר הספרים גדול ככל שיהיה, או ספריות ענקיות, בשביל למצוא ספר ולא להיאבד בים הספרים, המציאו את המושג 'מפתחות'.

גם לפני העידן הממוחשב יכלו למצוא מיד כל ספר ע"י ספר ה'מפתח' שמסודר לפי נושאים, קטגוריות או לפי א' ב'.

אנחנו מכירים את זה בכל תחילת ספר מוצלח או בסופו יש 'מפתחות', וכך מיד ניתן למצוא כל נושא שמתבקש.

בעצם גם רבינו הקדוש כשסידר את המשניות בנה זאת לפי נושאים, וכל סדר 'נושא' וכל מסכת 'נושא' ואפ' כל פרק ה'נושא' שלו. שם הפרק לרוב מורה על ה'נושא' המדובר בו. גם הרמב"ם בנוי כך, וגם השו"ע בכל תחילת סימן יש כותרת 'נושא'.

זה ודאי שגם אנחנו יכולים בקלות לסדר את סוגיות הגמ' לפי נושאים וכותרות.

כשנרצה לזכור סדר הסוגיות, אז נחפש לכל סוגיא 'שם' ו'כותרת'. בדרך כלל זה בנוי לפי ה'משנה', וכשלא, נמצא לזה מילת 'מפתח' שהיא המילה המרכזית בסוגיא או לפחות 'משפט מפתח' והא גם מזכירה את הנושא והפרטים.

ואחרי שיש לנו לכל סוגיא מילה, נארגן אותם יחד לפי סדר הגיוני. בדרך כלל יש 'נושא' וסוגיא אחת היא, ואפ' כשאין קשר הגיוני נחבר את המילים כמשפט אחד, ננסה שיהיה לזה איזשהו משמעות ונוכל לחזור ע"ז כמה פעמים וזה יכנס לזכרון.

אבל את אותה פעולה ניתן גם לעשות בתוך הסוגיא עצמו לזכור את רצף התירוצים או הראיות והאוקימתות ולכל תירוץ נמצא את המילה, מילה אחת שהיא המשמעותית בתירוץ או הראיה.

עצם זה שאנחנו מחפשים את מילת המפתח זה עצמו מחדד בהירות ומביא לתמצית החומר.

יש שמילות המפתח כוללים את עיקר התי' וניתן להשתמש במילה הזו כשחוזרים ע"ז אם הגמ' מתרצת סתירה².

אבל גם כשזה לא כל התי' אלא רק מילה שמזכירה ואח"כ

ב. הא בשוגג לא קנסו היא במזיד וקנסו וכו' ותי' אחר אם הוציא מבוע"י מותר משחשיכה אסור וכו', אז אם יצרתי כותרת מי אסור להחזיר ידו (שבת דף טז:) לתי' במזיד לתי' נוסף כשהוציא משחשיכה או באמת מילת המפתח הוא כל התי', וזה שייך בעיקר לחלק של העיבוד.

נרחיב בזה חשוב להגיע אליו כסימן. כמו שהגמ' מלאה בסימנים², מהמילים האלו אעשה משפט מוכר או שאחזור עליהם הרבה או ר"ת.

יש ע"י דימוי דמיון לדבר שקיים אצלי כבר במידע, שדומה או מרמז לדבר שאני מעוניין לזכור³.

כל אחד כפי כושר היצירה שבו.

יש עוד אפשרות לקשר דברים ע"י דמיון אפי' שאין את התמונה הזו במציאות נדמיון לעצמינו סיפור שיכול להיות סיפור מהואי החיים שלנו וכך זה יזכיר לנו את הגמ"⁴.

תמונה אחת שווה אלף מילים.

אמרנו את זה כבר לענין לראות מול העינים את מבנה הסוגיא, צורת ההשתלשלות כמו אילן יוחסין, שאז לא נצטרך להיכנס מענף לענף אלא כל מהלכי הסוגיא עומדים בפנינו יחד.

אך ניתן גם לייצר תמונה של ממש מהפרטים בסוגיא עם צבעים חיים לייצר מזה מציאות ואז זוכרים את הפרטים כולם.

ניתן להאריך הרבה בצורות ודוגמאות איך לייצר דימויים ודמיונות ומציאות אבל זה מאוד תלוי בסגנון אנשים, יש אנשים שחוש הדמיון שלהם מפותח ויתחברו לסוג הקישור הזה ויש כאילו שיעמלו רבות למצוא דימויים וזה רק יכביד עליהם.

ג. לדוגמא על קג"ם, הוא ראשי תיבות של מילות מפתח שנחלקו דחם אביי ורבא ושההלכה כאביי ולא כרבא. י - יאוש ע עד. ההרחבה זה יאוש שלא מדעת, עד זומם למפרע הוא נפסל או מכאן ולהבא.

ד. כמו: וסימנך פיסני (שבט זך ק:). רש"י כותב כלי שהיו מניחים בו תמרים, וזה הסימן שיש בו שתי סמכים שרב יוסף אומר שערי. בסוכה היצה"ר צדיקים נדמה להם כהר ורשעים כחוט השערה אומר המהרש"א סימנך ועשיו שזה מסמן ליצה"ר נסע להר שעיר. צדיקים כהר ורשעים כשעיר.

ה. הזכרנו את ברכות דף ו. בסופו יש כמה מיימרות על חתן, על יראת שמים ועל הקדמת שלום לחבירו, שכ"א מהם נושא נפרד ואינם קשורים לנושאים המדוברים ברוב הדף כמו תפילה ביה"כ וכו'. אמר לי אחד שעשה סימן שרואה מולי חתן ירא שמים אומר לו שלום, כמו שהפלסטרים מזכירים את המקלף שע"י ניתן להחתך ולצרוך את הפלסטור,

מלבד זאת ההתעסקות בזה היא מחוץ לגמ' וזה לא חלק מלימוד התורה כמו הקישורים האחרים שהבאנו כמו ארגון לפי נושאים קטגוריות דימויים בתוך הסוגיא מילות מפתח שמועילים גם לבהירות וחדות הגמ' עצמה.

לכן ההמלצה להשתמש בזה היא רק באופן קיצוני שאין אפשרות לחבר זאת ע"י נושא שווה ואפי' קטגוריה שלא קשורה לנושא אלא דומה. תמיד יש עדיפות להשתמש באופנים שמקשרים לפנים הסוגיא¹.

נביא דוגמא מגמ' ברכות בפרק הרואה דף נו: 12 חלומות שישכים ויאמר פסוק טוב לפני שיקדמונו פסוק של פורענות נהר ציפור קדירה ענבים. הר שופר כלב אריה תגלחת באר קנה. (בהמשך) שור תחילה ננסה לארגן זאת לפי קבוצות של קטגוריות דומות או שונות, ואח"כ נעשה דוגמא של דמיון שמציירים תמונה מציאותית.

קטגוריה אחת לפי נושא שפתרון החלום בפסוק הטוב מראה על שלום, שמוזכר כבר בגמ' קודם. 4 שלום. (נהר ציפור קדירה באר). 1 - 3 שמראים על גאולה (הר שופר קנה) עוד 3 חיות (כלב אריה שור) שזה קטגוריה לא של הנושא אלא חיצוני שרק מזכיר קצת. והסימן כאן יכול להיות שבגאולה לעת"ל יהיה שלום בין החיות, ויש עוד 2, הרואה תגלחת, והרואה ענבים והסימן לזה תגלחת וענבים. שנזיר שאסור שזה דוגמא של קישור לדימוי לדבר אחר שקיים אצלי בהגיון ובמידע.

סדרתי את זה לעצמי בצורה שבכל קבוצה האחרון שבקבוצה יש בהמשך בעמ' הרחבה בזה (באר, קנה, שור) במקרה שאני לא מצליח לארגן את זה לפי קבוצות. או אדם שחוש הדמיון והציור מפותח אצלו יותר מההגיון והארגון, ייקח את כל ה 12 דברים

1. וכל אחד ימצא את הסגנון שיותר מתחבר אליו ויותר מזכיר לו ועצם ההתעסקות בלמצוא קישורים ודימויים ולמקם כל דבר בסדר ובמקום הנכון הם לבד מביאים חשיבות ומייצרים התעניינות וגורמים לזיכרון

ויצייר ציור מהם, כשיראה את כל הסרטים בתמונה אחת - תמונה אחת שווה אלף מילים!

ז. לדוגמא: יראה את עצמו עומד כשהשעון מורה על השעה 12 (12 מקרים) ליד נהר שלידו גודלים קנים ועומד באר. מסביב משוטטות חיות כלב אר' שור וציפור, והיא עומד מוכן לגאולה מגולח ובידו קדירה מלאה ענבים. ושומע מראש ההר שעומד ממולו תקיעת שופר. כשמדמיין לעצמו פעם אחת את המציאות הזו וחש אותם ורואה אותה כתמונה מול העיניים את התמונה זוכרים עם כל הפרטים והשעה 12 תעזור לנו לודאות שלא השמטנו פרטים.

לימוד 'מזומנים'

וסדר הלימוד לפי הכלל:
ארבע - שמונה - וחמש

מזומנים - מאי היא,
ובמה הוא שונה
מכל דרכי הלימוד וידיעת התורה
שהיינו רגילים בהם עד כה.

”מזומנים” לפי הכלל של 5-8-4

מזומנים – מאי היא, ובמה הוא שונה מכל דרכי הלימוד וידיעת התורה שהיינו רגילים בהם עד כה.

ובכן – אופן הלימוד והידיעה הזאת היא דרגה מיוחדת הן בידיעת התורה והן בזכרון התורה – שבעצם איננה רק מעלה נוספת אלא כשתמצי לומר הרי שהיא חלק ממצות לימוד וידיעת התורה וכפי המבואר בחז”ל ובפוסקים.

בידיעת הלימוד היינו – שלא די בידיעה שאם ישאלך אדם מה הדין ומה נאמר על זה בגמרא תדע לענות, אלא ידיעה באופן שבידך לחזור בפיו על כל הנלמד מהחל ועד כלה, וכדאיתא בתדב”א (רבה פ”א): שיקרא אדם שיהא תפוס בידו כו’ בשעה שאומרים לו ”עמוד וערוך מקרא שקרית וערוך משנה ששנית”, וכן אמרו במדרש משלי (פ”י) על יום הדין: וכיון שתלמיד חכם בא לפניו אומר לו כלום עסקת בתורה אמר הן אומר לו הקב”ה הואיל והודית ”אמור לפני מה שקרית ומה ששנית”, מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוס בידו וכו’.

והדרגה בזכרון הלימוד הוא – שיהיה תלמודו מתקיים בידו לאורך ימים ושנים, וכמש”כ בשו”ע הרב (פ”ב מהל’ ת”ת ס”ג): שיזהר מאד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו וברורות לו בלי גמגום ”כבשעת לימודו ממש”.

הצד השווה מבין שניהם הוא – שהלימוד תמיד מוכן ו”מזומן” בידו בבהירות, שלא יצטרך לחטט ולדלות את ידיעותיו מזכרונו, אלא

הדברים עומדים לפניו כדיוטיגמא חדשה שזה עתה נלמדה, והרי זהו תכלית מצות ידיעת התורה שבעל פה כראוי.

ואף התועלת הנצמח ממנה שתיים המה, הא' הוא שמחת התורה [שגם עליה נצטוינו שתהיה התורה מתוך שמחה וכמבואר כ"ז בספרים באריכות], כי אין שיעור להשמחה והאושר הממלא כל לב היודע חלקים בתורה באופן בהיר כל כך כשמרגיש שהלימוד תפוס בידו ממש, וכנושא עמו תמיד אוצר יקר. והב' הוא הדביקות בתורה, מאחר והלימוד נמצא בידו בכל עת ועונה, ומוכן ומזומן לחזור עליה שוב ושוב בכל אשר יפנה, וכמקרא שכתוב: והיו הדברים האלה על לבך ושנתם וגו' ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, ולפעמים אף קשה להסיח דעתו הימנה [בהקיץ ופעמים בחלום] כאשר החוש מעיד ע"ז, וזהו הדביקות הראויה בתורה הקדושה, ובנותנה, עד שנהפך האדם להיות בן תורה ממש.

אחר שבארנו את המטרה לשם אנו רוצים להגיע, הן בחלק הידיעה והן בחלק הזכירה, נבאר עתה את הדרך להגיע אליה, הן בבהירות הלימוד, והן בסדר החזרות.

ויתחלק הענין לשלשה: דרך הלימוד [שיקרא להלן "**ארבע**"], סיכום הלימוד, וחזרת הלימוד [שיקרא להלן "**שמונה**" ו"**חמש**"], וכאשר יבואר.

דרך הלימוד

ארבע

שגור בפי כל המאמר כי החזרה על הלימוד ארבעה פעמים עדיין לא מקרי חזרה, אלא הוא בגדר לימוד, כי רק אחר שחוזרים על הלימוד ארבעה פעמים יכולים לעמוד על ביאור הדברים בהבנה הראויה, ומהפעם החמישי ואילך מתחיל החזרה, [וכ"מ מסדר מסירת התורה

במדבר כמובא בגמ' (עירובין נד.) שכ"א שנה ד' פעמים], (ויש שאף סמכו רמז לכך בד' השורות הרחבות העליונות שבדברי רש"י ותוס' בכל דף כפי שנדפסו בש"ס וילנא), אמנם מעודינו ידענו מהכלל הזה, אך למעשה מעטים היו שאימצו לעצמם סדר לימוד זה, [אם מחמת הרצון המתגבר להמשיך ולהוסיף בלימוד חדש, או מצד מיעוט ההכרה בחשיבות הכלל הזה מחוסר נסיון], אך כאן עמדה וגם ניצבה כלל יסוד זה כבריה התיכון להשגת הבנת הלימוד הראוי, כי רק אחר לימוד כזה יכולים לסכם תמצית סוגית הגמרא באופן ברור ומחוויר וכדלהלן, ולהגיע על ידה לריבוי החזרות הנדרשות.

וארבעה פעמים אלו עצמם אינם שוים בדרך לימודם, אלא בכל פעם משתנה אופן הלימוד, כשמביא תועלת מיוחדת מאופן לימוד זה, וכאשר יבואר.

כפעם הראשון:

עוברים על החומר הנלמד מקופיאו באופן שטחי, והגם שמתעוררות קושיות ותמיהות אין מתעכבים עליהם כדי למצוא פתרון להבנת הענינים, אלא ממשיכים לגמור כל הענין כדי שתתקבל צורת הסוגיא במתכונתה החיצוני, כי רק אחר ראיית כל תבנית הסוגיא שייך להתחיל ולחשב ביאור דברי הגמרא, שאז ניתן להבין גם את המכוון בתחילת דבריהם ע"פ המתקבל משארי הפרטים שבכל דבריהם עד תומם.

כפעם השני:

חוזרים ולומדים את הסוגיא בדקדוק היטב, מתבוננים במשמעות הדברים, מבחינים בקושיות ובדברים שאינם מובנים, מתייגעים להבין, ולמצוא פשר הדברים וישובם. [עי' רש"י ברכות יח. אם קרית לא שנית, לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו].

כפעם השלישי:

חוזרים שוב על כל הענין לאחר כל הקושיות והתירוצים העיונים

והבירורים, שאז מתיישבים כל דברי הגמרא דבר דבור על אופניו, הביאור נשלם כהלכתו, וכל הסוגיא מקבלת צורה אחרת, מדוקדקת ובהירה.

וכפעם הרביעי:

אחר שכבר למדו את הסוגיא ועמדו על ביאורה והבנתה, עוברים עליה שוב באופן שיוכל לראות כל פרטי הסוגיא יחד, ויעמדו נגד עיניו כחטיבה אחת מובנת בבהירות השלימות, והחזרה הזאת משמשת כהכנה לסידור הסיכום כדלהלן, שאז יוכל לעורכם בעל פה, את כל תוכן הנלמד על כל פרטיה ולשומרם בלבו, באופן שיתבאר.

סיכום הלימוד

אחר שהגענו ל"הבנת" הלימוד כראוי, מגיעים אנו לחלק ה"ידיעה" וחלק ה"זכירה", וכאן המקום להבהיר מהו חיוב הידיעה המוטלת עלינו במצות ידיעת התורה.

הידיעה:

נקדים כי באמת תבנית דף גמרא בתלמוד שונה מכל ספר לימוד אחר, בכך שמלבד הדינים והטעמים המובאים בגמרא היא גם מספרת לנו איך הגיעו לפסק דין זה, מה היו חילופי הדברים בין התנאים והאמוראים, הסברות הקושיות והתירוצים ההוכחות והפירוכות עד שיצא הדין כמו שהוא, זה כל השקלא וטריא, ומאותה סיבה נכנסו גם תוך כדי מהלך הענינים עוד דינים או עובדות אחרות מענין לענין באותו ענין, כי גם זה היה חלק מהמשא ומתן אז בבית מדרשם, וכל זאת ערכו חכמי התלמוד בגמרא כי רק על ידה נוכל לבא לחקר יסודות הדין על מה אדניה הוטבעו, ועל פיהם נוכל לדמות מילתא למילתא ולפסוק דינים המתחדשים לאור דבריהם.

המטרה הזאת היא כאמור "הבנת" הלימוד, (שבזה היינו רגילים בעיקר עד היום), אך באשר לחלק המצוה של "ידיעת" התורה, הנה עיקר מצוה זו הוא לידע את "ההלכות בטעמיהן" וכמו שכתב הרב בשולחן

ערוך שלו (הל' ת"ת פ"ב ס"ג), כלומר עלינו לידע את הדינים שנתגלו ונתחדשו בתורה שבעל פה, ואת טעמים או מקורם בדרשות חז"ל, ולשם כך צריכים אנו להוציא מכל סוגיא את המסקנות שהם הפסקים והטעמים, לפי כל שיטה, ובאלו אופנים יש נפקא מינא לדינא וכו', שזוהי עיקר הידיעה המחוייבת, ואותם יש לסדר כחלק נפרד לעצמו, מלבד כל שאר מהלך הסוגיא שהם ה'הוא אמינא'ות הפירכות וכו'.

ומסיבה זו צריכים אנו לעשות סיכום אחר כל סוגיא, לראות מהו תמצית הסוגיא, מה נשאר לדינא, כל שיטה וטעמיה, ואם נפסק הלכה כמי, כדי שישאר בדינו עיקרה של תורה שהם ההלכות בטעמיהם, ואחר כך לצרף את שאר הנקודות שנכנסו תוך כדי מהלך הענינים. [ומובן שסיכום זה גם מחדד את הבהירות בכל הסוגיא].

הזכירה:

והנה ידיעה זו צריכה ומחוייבת להשאר בזכרונינו תמיד, כפי מה שידינו מגעת, שעל כך נצטוינו באזהרת 'השמר לך פן תשכח גו' ופן יסורו מלבבך', וכמבואר בטוש"ע (יו"ד סי' רמ"ו, ועי' בשו"ע הרב שם באורך) שנעשה כל מה שביכולתנו שלא לשכוח את התורה חלילה.

החזרה:

וגם זה מבואר שם שהדרך לזכור את התורה הוא רק באמצעות החזרות החוזרות ונשנות, וכמו שהחוש מעיד ומוכיח, והרב האריך שם בחובת הדברים וז"ל: "לא די לו בלימוד פעם ושתיים ושלש אלא צריך לחזור פעמים רבות מאד וכו' תורה שבע"פ שהן 'ההלכות בטעמיהן' חייב מן התורה לחזור עליהן כל כך עד שתהא משנתו סדורה ושגורה בפיו וכו' שיזהר מאד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו וברורות לו בלי גמגום כבשעת לימודו ממש" עכ"ל. וכבר כתב רבינו יונה בפירוש המשנה (אבות ג') משום ר"מ כל השוכח דבר ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר השמר לך ושמור

נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופירש: כי השכחה מצויה בבני אדם והיה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים ולחשוב בה כל היום וכל הלילה עד שלא תוכל לסור מלבו.

ואשר על כן צריכים אנו למצוא דרך אפשרית שנוכל לחזור על "כל" הלימודים בתמידות. והנה זה פשוט שחזרת הרבה דפי גמרא בכל יום קשה היא מאד וכמעט מן הנמנעת. וגם כשנחזור רק על הסיכום של הדינים וטעמיהם וכן"ל עדיין קשה לזכור כמות מרובה מהם ולשננם בזה אחר זה, שהרי הם כמו סדר הלכות בדרך השולחן ערוך או הרמב"ם כל דף וסידור הלכותיו, וקשה מאד לזכור ריבוי הלכות ולאומרם בזה אחר זה בלא להשמיט דבר ולהיות חלילה בכלל השוכח דבר אחד ממשנתו. ועוד זאת שהמאמץ הנדרש לזה מקשה ומכביד על החזרות התמידיות.

לכן באה ההצעה של עשיית הסיכום בדרך של סידור תמצית הדברים לפי ענינם, בסדר ובלשון עצמי וכמו שיבואר להלן, שהיא מספקת את כל הדרישות הנזכרות, הן שניתן על ידה לחזור כמות מרובה בזמן מועט, וגם כי החזרה עצמה נוחה וקלה, מה שגם מגביר את החשק לריבוי החזרה והשינון, וכן הזכרון עצמו עולה יותר בניקל בדרך זה, וכל זאת מלבד ידיעת הלימוד על בוריה שבא ע"י הסיכום המובחר הזה דוקא וכאשר יבואר.

הסיכום:

בראשונה - יש לראות מהו הנושא העיקרי בסוגיא, כלומר להיכן הגמרא חותרת להגיע, איזה דין או מושג מחפשת הגמרא לברר, ואשר סביב זה טובבים והולכים כל דברי הגמרא.

אחר שברור לנו מה אנו מבקשים, אנו מחפשים ומוצאים את המסקנא הסופית של העיקר הנזכר, ולאחר מכן מסדרים את הענפים המסתעפים מן העיקר הזה, וכגון שבאופן כזה וכזה ישתנה הדין מחמת סיבה זו או אחרת, וכן כל שיטה, סברתה, ומקורה ע"פ דרשה או ראייה, עד שנמצאת כל הסוגיא מסודרת כמין בנין [ולאו דוקא בסדר

הגמרא] כאשר הפרט הראשון מוליד את הפרט הבא אחריו וכן הלאה עד השלמת כל הענין.

ובאופן זה נקל מאד לזכור את כל הענין על כל פרטיו יען שיש להם המשך והשתלשלות, וכשהוא זוכר את השורש וחוזר עליו ממילא נזכרים לפניו גם כל הענפים המסתעפים, וכדוגמת הנושא את גזע האילן שעי"ז נושא גם את כל הענפים המסתעפים הימנה, ואינו צריך לאחוז בכל ענף וענף לבדו.

והדברים בהמשכם צריכים להאמר באופן מסודר, וקצר - כפי היכולת, ואשר על כן לאחר שתמצית מסקנת הדברים מסודרים בבהירות יכולים להוסיף ולומר גם את ה'הוא אמינא' ופירכתה בדך שלילה, כלומר: המסקנא היא כך וכך ואי אפשר לומר כך וכך מטעם זה וזה: לא כן אם יאמר קודם את ההוה אמינא ואיך שסתרו אותה והגיעו למסקנא שאז נמצא שהוא הולך בדרך אחד ופורש ממנה והולך בדרך האחר, ושינוי הדברים מכבידים על הזכרון ועל רצף הדברים, אבל כשמוסיף את ההוה אמינא לאחר המסקנא וכדרך שאמרנו נמצא עומד כל הזמן ואוחז בדרכו הברורה ומשם שולל הוא את הדרך האחר, ובדרך זה יוכל לזכור בבהירות תמצית מסקנת הדברים ועיקרם בלי להתבלבל מחמת שינוי הדברים שבמשך מהלך הסוגיא, וכן הוכיח הנסיון.

וכאשר נכנסים תוך כדי השקו"ט ענינים אחרים שאינם קשורים לנושא העיקרי של הסוגיא, יכולים לסדרם לעצמם כקבוצה נפרדת בדרך אגב, או אם יש דרך לחבר אותם לעיקר הנ"ל באופן של 'מענין לענין באותו ענין' גם טוב אם יכולים לשלבם בדרך זה שיהיה להם איזה קשר לנושא המדובר, ולא ישתכחו ויאבדו. [וכמו"כ אם נשאר לו איזה פרט מוקשה שלא הצליח להבינו היטב, יסדר אותו לעצמו, שכשמגיע לפרט זה יזכור ויאמר: פרט זה עדיין אינו מובן, וכך לא יתערב הפרט הזה עם כלל הסוגיא ולא יתבלבל כולו מחמתו].

כאשר הענינים מסודרים באופן שהם מקושרים זה לזה מצד השכל והסברא, מתיישבים הם היטב בזכרונו, כי קל יותר לזכור ענין משתלשל שיש בחיבורם שורש וטעם מאשר לזכור קיבוץ פרטים,

מלבד זאת שההגיון עצמו מיקל על הזכרון, כי הוא דבר המתקבל על הלב ואהוב עליו, והמוח הרי אהב לזכור דברים המובנים לו. ומה גם שהוא עצמו הוליד את הסיבה והמהלך המוביל את כל תוכן הענין וקישורם זה לזה, ממילא יש לו ביצירתו שלו חביבות מיוחדת, כאילו יש לו דף גמרא שהוא בנה לעצמו, וע"ד שאמרו (ע"ז יט.) לבסוף נקראת 'תורתו', וזה מיקל מאד על הזכרון, כאשר החוש מעיד שדבר חביב זוכרים טוב יותר.

[ומטעם זה - לגבי סדר הדברים מה להקדים ומה לאחר כשיש כמה ענינים - הגם שישנם כמה דרכים איך לסדרם בזה אחר זה, אם לפי שורש הדין מה יותר קרוב אל השורש ומה מסתעף יותר, או לפי סדר הדינים מן הקל אל החמור או להיפך, או לפי מה שיותר מצוי וכדומה, הנה לאור האמור טוב לבחור סדר המתקבל יותר על שכלו בהבנת הטעם המקשר והמחבר ביניהם, כי זה יקל על המוח לקלוט, ולזכור, [ובד"כ טוב לתפוס מקודם את הפשוט יותר ולאחמ"כ את היותר מורכב, כי נח לו למוח לחשב ולילך מן הקל אל הכבד], כללו של דבר - הדברים נקלטים במוח לפי מדת הבנת הלב, וכפי מדה זו כן יקל עליו הזכרון, ויתחזק כוחה].

זהו התועלת לענין הזכרון, והתועלת לענין החזרה שתיים הנה, הא' שכל הדף גמרא יכולה להיאמר בקוצר מילין ובזמן קצר, והב' שהסיכום הבנוי על הבנה שכלית נאמרת ביתר קלות וזריזות, שאינו רק כחודר וקורא רשימות דברים בזאח"ז אלא מביע בזה את הבנת שכלו ומהלך מחשבתו, ויש לו בו הנאה וקורת רוח, ונמצא התוצאה משניהם שיכולים לחזור הרבה דפים בזמן קצר - כנבחן בכור המציאות.

ועוד זאת - הנסיון הוכיח שמלבד התועלת שבסדר הסיכום הלזה לענין הזכרון והחזרה, יש בו גם תועלת גדולה לענין הבנת הלימוד עצמו, כי כאשר מחשבים מהו שורש הענין והאיך נובעים ממנה שארי הפרטים בהכרח נצרך לירד לסוף שורש הענין ואזי מתבהרים הדברים בהבנה יתירה ועמוקה יותר, ומתגלה המשמעות האמיתית של כל

דבר, הרבה חידושים קושיות ותירוצים נולדו תוך כדי סידור הדברים בדרך הנזכר, ואף גם זה מועיל לזיכרון וכנ"ל.

ובאמת שלאו כל אנפין שוין בדרכי הסיכום, כי כל מוח בנוי בצורה אחרת, ונוח לו לחשב בדרך אחר, והרי אין לו לאדם לבקש ובודאי לא להכריח עצמו ללימוד שאינו מתאים להלך מחשבתו וכשרונו והיא לא תצלח, אמנם העיקר הנדרש הוא - שיהיו הדברים מסודרים! כל ענין בפני עצמו, כל השיטות, וכל הטעמים, ולא יהיו הדברים מעורבבים - מה שבודאי מכביד על המוח לזכור, כי כל מוח אוהב סדר.

ועל כן בהכרח שיסדר את כל הפרטים לעניניהם, כלומר מקודם יראה מהו הנושא המבוקש בענין, ואח"כ יחלק הפרטים לקבוצות, עכ"פ לפי מספר, כך וכך קבוצות, וכך וכך דינים או פרטים בכל קבוצה, או לפי איזה סימן אחר שנוח לו לזכרו (וכדרך שעשו האמוראים סימני"ם). והקבוצות וכן הדינים והפרטים לא יהיו בעלי מספר גבוה, כי קשה לזכור סך גדול של פרטים וכנ"ל, ומה גם שהרי אנו רוצים שהחזרה תיאמר בקלות ובזריזות ולא מתוך מאמץ וכאמור, [ולפי המחקר - מסיבה זו אין מן הראוי למנות יותר מחמשה פרטים (או לכל היותר ששה) בקבוצה אחת]. ובזה הסדר יאחז תמיד לחזור עליהם לפי הסדר הזה. ואף אם ירצה לסדר לעצמו את תוכן הסוגיא לפי סדר השקלא וטריא שבגמרא, יסמוך עכ"פ על הסדר הזה אבל מינה לא תזוע.

סוף דבר - אחר הלימוד וקודם החזרות עלינו לסדר את כל הנלמד, יהיה באיזה אופן שיהיה, וכמו שיסד הרב שם בלשונו: שתהא משנתו "סדורה" ושגורה בפיו וכו', כי שני ענינים הם, קודם סדורה ואחר כך שגורה, כלומר ההקדמה וההכנה לשיגרות הלימוד הוא הסידור. קח לך את הדבר הזה ללבך כי יסוד גדול הוא כתנאי להשגת וקנין הלימוד. [וכבר הזהירו חכז"ל על זה, עי' בשמות רבה (לח ג): אם היה בן תורה הוא כמלאך, ואם לאו ראה מה כתיב (איוב י) ארץ עיפחה כמו אופל, זה גיהנם שהרשעים עייפים בה, ומי ירד לשם א"ר חמא "מי שאינו רגיל לעשות תלמודו סדרים סדרים", ובוועט, שנאמר (שם) צלמות ולא סדרים וכו'].

בנוסף לכך - כשירגיל עצמו לסדר הלימוד היטב אחר כל לימוד בכדי שיוכל לזכור ולחזור עליו, ממילא יהיה זה כוונתו כבר בתחילת הלימוד, ללמוד - על מנת לזכור ולחזור, ובמילא כבר מאז יכנסו הדברים ללבו יותר, ואז כבר יראה ויבחין בסדר הדברים ותבניתם, כי תוך כדי הלימוד המוח יחשב כבר מה עומד לפניו, וזה יסייע לו יותר להבין הלימוד ולסדרו אחר כך, וגם לחוקקו במוחו כי ההכנסה למוח מתחלת כבר בשעת הלימוד. [ובלימוד כזה שהוא באופן בהיר על מנת לזכור - מקיים בה כבר בשעת הלימוד גם מצות "ידיעת התורה" מלבד המצוה של "לימוד התורה"].

זהו החלק הראשון של הלימוד הנקרא "מזמנים", הכוונה על בהירות ידיעת הלימוד שתהא "מסודרת" ומזומנת בידו, שרואה נגד עיניו כל פרטי הדברים לאשורם דבר על דבר על אופניו, ויכול לאומרם בסדר מסודר. ובדרך זה יוכל לקיים "עמוד וערוך מקרא שקרית וערוך משנה ששנית".

חזרת הלימוד

שמונה

ועתה נעבור לחלק השני - חלק "זכירת הלימוד", שהוא ה"זימון" בידו לאורך ימים - בבהירות הנזכרת.

בשים לב לנקודה השניה שכתב שם הרב שתהא משנתו סדורה ו"שגורה" בפיו, וז"ל: כדי שיזכור היטב ההלכות פסוקות בטעמיהן כו' חייב מה"ת לחזור עליהן כ"כ עד שתהא משנתו סדורה ו"שגורה בפיו" וכו', מדבריו למדנו ששיעור החזרה הנצרכת "כדי שיזכור היטב" הוא - עד שתהא שגורה בפיו, כלומר שהדברים יצאו מפיו בקלות וברהיטות, כדבר השגור בפיו, ולא יצטרך לגמגם בלשונו ולאמץ מחשבתו עד שיעלה הדברים על שפתיו, או אז הגיע לדרגת הזכרון הנדרש! וכמו שבא לנו מדברי חז"ל בפירוש ציווי התורה: ושננתם, שיהו דברי תורה

"מחודדים בפוך" [בפה דייקא], שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד (קידושין ל.).

הנסייון הוכיח - שכאשר חוזר על הסיכום הנזכר שהוא סידר לעצמו [ובנוסחא שלו] - "שמונה" פעמים בזה אחר זה, [ועדיף עכ"פ באותו יום], אזי מתיישבים הדברים בפיו בצורה מסודרת ומורגלת, עד שהדברים קולחים מפיו בזרם, מה שנקרא "שגורה בפיו", ולזאת יקרא "זכירה". [גם הוכח במחקר שחזרות תכופות בזה אחר זה גורמים להגביר את כח הזכרון לזמן ארוך, יותר מאשר אם יחזור הרבה פעמים אך בהפסק זמן מפעם האחת לחברתה].

ולזה די גם כשיאמר הוא פעם אחת ושיתפו פעם אחת וככה ד' פעמים בזאח"ז כי השמיעה שלו ג"כ עולה למנין השמונה פעמים חזרה.

והתוצאה מזה - שמעתה יקל עליו מאד החזרה בכל עת מצא, כי לא יצטרך עוד לאמץ את המוח כ"כ כדי לדלות את הדברים מזכרונו ולהעלותם על שפתי, אלא מפיו יצאו הדברים בקלות. ונמצא שבניקל יוכל לחזור דף גמרא בזמן קצר, כיון שהיא מסוכמת באופן קצר, וגם נאמרת בקלות, ומתוך חשק ושמחה, ולא בקושי ובכבדות, אדרבה יגיל וישמח במתנת גורלו וברכושו שרכש לעצמו.

חמש

אלא שעדיין שר השכחה שולט למחר וליומא אחרא, והדברים יכולים לפוג מזכרונו, ואכן לזה המשיך הרב שם וכתב בגדר החיוב: שיזהר מאד לחזור על הראשונות "תמיד לפרקים קרובים" בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו וברורות לו בלי גמגום כבשעת לימודו ממש ע"כ, הוי אומר שעדיין צריכים לחזרה מתמדת במשך הימים.

אמנם המציאות הוא ששיעור ה"פרקים קרובים" הנצרכים לחזרה - משתנה עם הזמן, כי בתחילה נצרך לחזור לפרקים קרובים ותכופים, ורק במשך הזמן עם ריבוי החזרות מתיישבים הדברים על לבו יותר

ויותר ונבלעים בדמו, וככל שחולף הזמן יכול להמעיט מתכיפות החזרות, [ראה בבאר הגולה יו"ד ר"ס א' בשם מהר"ש עמ"ש בשו"ע שם: שיחזור לפרקים הלכות שחיטה שיהיו שגורים בפיו ובלבו שלא ישכחם, ומנה שם סדר התכיפות איך שהם פוחתים והולכים מזמן לזמן ע"ש].

ושוב הוכיח הנסיון - שלשם כך צריך לחזור על הסיכום הנ"ל לכה"פ ב"חמשה" ימים הבאים - פעם ביום, כך שגם הימים החולפים שמטבעם להשכיח מן המוח מה שקלט, שוב לא ישפיעו עליו כל כך, כאשר הרגיל את מוחו בכל יום העובר להכניסה שוב למוחו ולחוקקה בזכרונו, וכך שייך שהלימוד היקר הזה ישאר קבוע במוחו.

ומהאי טעמא - צריכים החזרות האלו להיות בחמשה ימים נפרדים דוקא, ולא יועילו כשיצרף אותם בפעם אחד. (ולדוגמא - בכללי הבעה"ב נהוג שבארבעה או שלשה הימים הראשונים שבשבוע לומדים את הארבע פעמים בפנים וכו"ל, וביום שלאחריו חוזרים את השמונה פעמים וכו"ל, ובשבוע הבא בכל יום קודם התחלת הלימוד החדש חוזרים פעם אחת מן החמשה פעמים הנזכרים. וכל אחד יעשה כפי הזמן המתאים לו).

שימור

ואחר כך - למשך כמה חדשים יצטרך לחזור עליה לכה"פ פעם אחת בכל שבוע, כדי שלא יתחיל לשוכחה, ולאחר מכן - די לו פעם בשבועיים או שלש כל אחד כפי כח זכרונו, אך לא יפחות מפעם אחת בחודש [וכדאיתא בבאה"ג הנזכר לעיל], כי המציאות המרה הוכיחה שאף לאחר כל הסדר הנזכר ולרבות כל החזרות שעד הנה כאשר רק ידלג עליהם חודש אחד מבלי חזרה יתרופפו הדברים מזכרונו הטוב, ואז נעשה החזרה קשה יותר וארוכה יותר ואף מייגעת יותר, מה שגורם להפחית עוד מן החזרות, וכך יורד הגלגל עד שחלילה יאבד אוצרו הטוב וכל העמל והיגיעה הקשה שהשקיע ירד חלילה לטמיון.

ולהיפך - באם ישמור על סך החזרות הנזכרות, אזי במשך הזמן ירוצו הדברים בפיו ביתר קלות וביתר מהירות, ויוכל להספיק עוד

ועוד חזרות על הדפים שמוסיף בהמשך הזמן, וכך ישארו דברי תורה תקועים בלבו, כיתד שלא תמוט בעז"ה.

וזאת למודעי - שעיקר תכלית החזרה הוא בעוד שהדברים מונחים בזכרונו בבהירות, שאז מועלת החזרה לחוקקה בזכרונו יותר, לא כן אם יתחיל לחזור רק לאחר שמתחיל לשכוח [וכטעות ההמון] שאז החזרה רק יחזירו אל המצב הקודם, וכך ישוב תמיד על עקבותיו ברצוא ושוב. ומלבד זאת שהחזרה עצמה תקשה עליו יותר כיון שהזכרון כבר התרופף קצת. (וראה עוד מה שכתבנו לעי' בחלק ה"שמונה" בתועלת שבחזרות התכופות בזאח"ז).

על כן יש לידע כלל גדול - כי הזמן של **חזרה** הוא דוקא כאשר הדברים שמורים עדיין בקרבו ומונחים טריים במוחו, ואז יפיק ממנה עיקר התועלת, שהדברים ימשיכו להשמר במוחו ולבו לתמידות - כבשעת לימודו ממש.

זוהי תורת ה'מזומנים' הרצויה, שתמיד יהיו דברי התורה מזומנים בידו ממש, בהירים ו"ברורים לו בלי גמגום", לאורך ימים "כבשעת לימודו ממש", וכלשון המדרש שהובא לעיל: כל מה שקרא אדם יהא "תפוס בידו".

ובזה השגנו את המטרה הכפולה ומשולשת, הן שיוכל לזכור את הלימוד בתמידות באמצעות החזרות הקלות החוזרות ונשנות שאינן פוסקות, [ויוכל לקיים כפשוטו דברי הר"י הנ"ל: לחזור ההלכה הרבה פעמים 'ולחשוב בה כל היום וכל הלילה' עד שלא תוכל לסור מלבן], ובנוסף לכך כתוצאה מריבוי החזרות מתבהרים הדברים יותר ויותר וכמו שהחוש מוכיח שהרבה נקודות התחדשו ואף התגלו תוך כדי החזרות המרובות, ועוד זאת שבניקל יתמיד תמיד בלימוד התורה הקדושה בכל מקום ובכל זמן, מתוך תענוג ושמחה, הן מעצם הלימוד והן מזכירתו, ונפשו מתדבקת בתורה הקדושה, ובנותנה, בדביקה

וחשיקה, והרי זהו כל התכלית והמטרה של לימוד התורה להיות דבוק בבורא ב"ה בדביקות הגדולה ביותר וכמבואר כ"ז בספרים הקדושים.

בקיצור – למעשה

א. לומדים את הסוגיא ארבעה פעמים בפנים. בראשונה באופן שטחי, בשניה מעיינים ומבררים הלימוד, ובשלישית חוזרים עליה עם כל הבירורים להשלמת הביאור, וברביעית עוברים שוב לראות את כל הסוגיא יחד, לשם הכנת הסיכום.

ב. בונים את הסיכום באופן ברור וקצר, איש איש כפי הסדר המתיישב על לבו וכמפורט לעיל.

ג. חוזרים על נוסח הסיכום שמונה פעמים, ועדיף תיכף בזה אחר זה, וכשלומד עם חברותא די כשיאמר ד' פעמים וישמע ד"פ, בסירוגין.

ד. בחמשה ימים הבאים חוזרים על הסיכום הזה בכל יום פעם אחת.

שימור

א. בשלושה [לערך] החדשים הבאים חוזרים על סיכום זה פעם בכל שבוע.

ב. מני אז והלאה יכולים להפחית מתכיפות החזרות כל אחד כפי כח זכרונו, ודי בפעם אחת בשבועיים או שלש, אך ההכרח הוא לכה"פ פעם בחודש עד זיבולא בתרייתא.

ואזי התורה נצורה בליבו בזה ובבא, והדברים שמחים כנתינתם מסיני.

ולסיום

נאמר - כי יותר מן המתבאר כאן יובנו הדברים ויתיישבו על הלב באמצעות הנסיון, כי כל אשר יעשה כסדר הזה יעמוד בעצמו על התועלת העצומה שבזה הסדר, עד שלא יוכל לפרוש הימנה, ואכן על אלו הלומדים 'מזומנים' רואים במוחש מה ששינינו במשנה "ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", **צא ולמד!**

בהצלחה רבה

ניצוצי אורה

כתבי האר"י – ספר הליקוטים פר' בשלח

לכן ישתדל האדם שלא לדבר דברים בטלים, כי אם לעסוק בתורה, לפי שאין אומר ואין דברים שהאדם מדבר בעוה"ז שלא ישמעו קולם למעלה, כי עוף השמים יוליך את הקול ונשמתו הולכת בכל לילה להעיד:

נחזור לענין כי לזה אמר דבר יום ביומו, כי צריך האדם להוליך עמו שיהיה מזון אל נפשו בג"ע. וחזר ואמר 'זיהי ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקוטו יום יום', ר"ל ביום הששי שהוא קרוב ליום המוות, שהם ששים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, צריך שיכין ויזמין את אשר יביאו עמהם לאותו עולם, שיסדרו תורתם שתהיה שגורה בפיהם, כמו שהיו עושים הראשונים כשהיה בא מלאך המות לקחת נפשם היו מבקשים להמתין להם ל' יום לחזור תלמודם:

וז"ש והכינו את אשר יביאו והיה משנה, ר"ל בעוה"ז היו עסוקים בתורה פעם ראשונה, ובעולם ההיא פעם שניה. וגם מלשון משנה ר"ל שגורה בפיהם, וזה יהיה על אשר ילקוטו יום יום, שעסק בתורה בעוה"ז שאין אנו משיגים סודיה, כי אם כמו שמלקט שבולים אחת אחת בטורח הרבה, אבל בעולם ההוא יהיה משנה, מכמה וכמה פעמים יותר, שילמדו אותה בסודה היטב, כל אשר היו מלקטים בעוה"ז שהוא יום, ליום הגדול של מעלה. ויעשו כן בני ישראל, וילקטו בעוה"ז צידה לדרכים, המרבה והממעט, איש לפי אכלו לקטו, כל אחד כפי מה שהשיג שכלו. ר"ל לא יניח מללמוד בעוה"ז, ויאמר בעולם ההוא שהוא בוקר ילמדו אותו, אלא יטרח בעוה"ז בכל יכלתו, ומה שלא השיג ילמדו אותו בעולם ההוא.

ולא שמעו אל משה ויותרו ממנו עד בקר וירום תולעים ויבאש

ויקצוף עליהם משה, ר"ל מי שלא שמע אל משה והניח מלימוד בעוה"ז, באומרו שבעולם ההוא ילמדוהו, לאחר שילכו לשם, ומצאו המזון שלהם שהוא התורה כתולעים מובאשות שאינם יכולים לטעום אותו, ונשארים מתים ברעב. ויקצף עליהם משה, ר"ל מקציפים עליו למעלה ואומרים להם למה אתם באים ולא הבאתם עמכם מזון, ולכן חזרו לעולם ההוא להרויח אותו, כי בכאן אין נותנים חנם כי מי שלא טרח בע"ש מה יאכל בשבת, לכן יילקטו אותו בבקר בבקר איש לפי אכלו כפי מה שהשיג:

ויהי ביום הששי שהוא יום המיתה, ילקטו לחם משנה, מי שעוסק בתורה בכל יום לסוף הימים לוקטים הלחם שהיא התורה, שהיא המזון משנה. ויאמר הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר, לכן אתם שקרב הקץ שלכם ללכת לעולם ההוא, את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. כלומר עשו הכנה, וחזרו תורתכם כמה פעמים עד שתהיה שגורה בפיכם, שהוא ההכנה, כמו שהאוכל ע"י בישול ואפיה היא מזומנת לאכילה, וכאשר תעשו ההשתדלות הזו, אזי את כל העודף הניחו למשמרת עד הבקר, מה שנשאר לכם באונס שלא למדתם בעוה"ז הניחו אותו למשמרת עמכם עד הבקר, שהוא העולם ההוא, והקב"ה ילמד אותה לכם, לפי שלא עליכם המלאכה לגמור בעוה"ז ע"י אונס, ואזי כשהולכים לעולם ההוא אז זוכים. וזהו מ"ש ויניחו אותו עד בקר, בתנאי שאמרנו. ואז לא הבאיש ורמה לא היתה בו, ומוצאים מזונם טוב ושלם, וניזונים ממנו ונבלע באיברים. ואז אומר להם הקב"ה אכלוהו היום כי שבת היום לה', שהוא מנוחה. היום לא תמצאוהו בשדה, שהוא שדה חקל תפוחין, שהוא ג"ע, מזומן, אם אתם לא תביאוהו עמכם:

ליקוטי הרי"מ

צריך כל אחד להזהר שיהיה לו דביקות עם סדר משניות שיהיה שגור בפיו, ותמיד יחזור עליהם, שיהיה פנימיות לבו דבוק בתורה

הקדושה, אז יקוים. בהתהלכה תנחה אתך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך אזי תורה מגינה ומצלא (סוטה כא:).

בהערה למטה:

שפתי צדיק דברים (כ"ד). וכ"כ שם בליקוטים וז"ל: זקיני מו"ר ז"ל היה רגיל להזהיר החסידים שיחזור כל אחד סדד משניות בעל פה, או על כל פנים עשרים דפים גמרא שיהיה דבוק בהם, ויקוים בו הכתוב בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. וראה בשו"ת רבי שאול משה מויערשוב (סי' קטו) שכתב: יש לנו קבלה מהחידושי הרי"ם זצ"ל, שכל אחד יהיה שגור בפיו מסכת אחת בעל פה ממש, והיא טובה גדולה למאוד בזה ובבא. ובספר וילקט יוסף מביא, שבהיות רבי בנציון אוסטרוער ז"ל צעיר לימים נחלשו לו העיניים, וצוה לו הרופא שלא ילמוד מצד שהעיון בספר קשה לו, וכן יהא זהיר שלא לשתות י"ש, וכשסיפר מזה לרבינו אמר לו דיוכל ללמוד בעל פה שלא מן הספר, ואמר לו רבי בנציון דאין שגור בעל פה עוד, ואמר לו רבינו, דמי שאין יכול ללמוד בעל פה אין לו התורה בלבו כלום.

אגרת מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זי"ע

(אגרת קודש א'תקעח)

וידוע אשר הרבה מהצדיקים הנסתרים שכל עיקר ענינם היה ללכת בגולה מעיר לעיר ומישוב לישוב ובכל עיר וישוב ללכת ברחובות ולחזור תורה בע"פ בכדי לטהר את האויר ואת הארץ, וכן נהגו החסידים הראשונים של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן בעלי העסקים והסוחרים בכפרים אשר בשעת הליכתם היו לומדים תורה בעל פה.

ואשרי האיש הבקי באיזה דברי תורה בע"פ וחוזר בכל עת ובכל מקום, בעמדו בחנות ובהלכו ברחוב כי לבד זאת אשר במדה ידועה יוקל משפטו בכף הקלע וחיבוט הקבר - הבאים להעביר את זוהמת הגוף ולטהר את הנפש מאותיות דברים בטלים בענינים המותרים

הנה הוא מזכך את הגוף ומטהר את האויר ומועיל לגילוי אור הנשמה בכחות הנפש שנקלט אצלו ענין אלקי בהנחה טובה.

מכתב מהגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל (ט"ו)

עם תרגום

במצות לימוד התורה, נקל מאוד לאדם גם מי שהוא שכחן גדול, לחזור הרבה פעמים על לשון זאריגאן (מוטמער שפראך) לאט לאט לימודו בנמי וכיוצא, כמעט רק ידיעת השכל לבד – בלי ידיעת התנא והאמורא כנ"ל, ולחשוב בהם בעת הילוכו בשוק במקום נקי, בעת ישבו בעגלה כו', וגם כמעט באמצע עסקו כנ"ל, ודבר זה נקל יותר לאיש סוחר, מהאיש היושב על התורה אשר אין עתותיו בידו לחזור הרבה לידע בע"פ, למען לא יבטלנו הרבה מלימודו העיקרית. לא כן איש הסוחר, אשר אם יחזור רק איזה פעמים על הדף בלמדו בשעה הפנויה לפניו, כמעט רוב היום לפניו לחזור כמה פעמים במחשבתו:

וְצָרִיךְ איש הטרוד להתחזק מאוד בדבר הגדול הלזה, אשר נקל היא מאוד לפי הַמְעָרִי (מחשבת הדעת), לראות שיהי נקל לפניו גם הפראקטיש (המעשה), ואל יפתה בשמות יצרו כי כבידה היא! לאט לאט יראה לידע בע"פ, תורה בלשון זאריגאן שכל התורה, אשר הוא נקל מאוד גם לשבחן גדול, וכיותר לאיש טרוד אשר עתותיו בידו לחזור בהם במחשבתו, גם לפי שררתו העצומה:

ודבר זה נקל יותר לאיש סוחר מהאיש היושב על התורה אשר אין עתותיו בידו לחזור הרבה לידע בע"פ למען לא יבטלנו הרבה מלימודו העיקרית, לא כן איש הסוחר – אשר אם יחזור רק איזה פעמים על הדף בלמדו בשעה הפנויה לפניו [בעת הלימוד בביהמ"ד], כמעט רוב היום לפניו לחזור כמה פעמים במחשבתו.

והמובן ללמוד ע"ז ספרי המוסר, המדברים כגודל עון ביטול תורה, לעשות חיווך בנפשו, לבלי לילך זמן גדול במל מתורתה, אשר היא הוי האדם – ידיים ישראל – אור ה' תשרי תרל"ו:

וְצָרִיךְ איש הטרוד להתחזק מאוד בדבר הגדול הלזה - אשר נקל

היא מאוד טעארעטיש [בתוכנית] - לראות שיהיה נקל לפניו גם הפראקטיש [למעשה].

ואל יתפתה בשטות יצרו כי כבידה היא ! [אלא] לאט לאט יראה לידע בעל פה תורה בלשון אידי"ש, שכל התורה [=הענין המכוון (מזומני"ם)], אשר הוא נקל מאוד גם לשכחן גדול.

וביותר לאיש טרוד - אשר עתותיו בידו [שאינו יושב כל היום בביהמ"ד] - לחזור בהם במחשבתו, גם לפי טרדתו העצומה.

והטוב ללמוד ע"ז ספרי המוסר המדברים בגודל עון ביטול תורה, לעשות חיזוק בנפשו לבלי לילך זמן גדול בטל מהתורה, אשר היא חיי האדם.

